

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

14

ЧЭРВЕНЯ
1991 г.
№ 24 (3590)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

МЭБЛЯ ДЛЯ «КРУГЛАГА СТАЛА»

Яўген НОВІКАЎ: «...Прыватная ўласнасць і суверэнізацыя — гэта тая аснова, на якой мы гатовы правесці «круглы стол» з усімі нашымі апанентамі».

СТАРОНКА 4.

АЧУНЬВАЕМ

АД БЯСПАМЯЦТВА

Рэспубліканскі семінар творчай інтэлігенцыі ў Віцебскай вобласці.

СТАРОНКА 5.

ЧАС ПАРАЗУМЕННЯ

Нататкі
з кангрэса
беларусістаў.

СТАРОНКІ 6—7.

«ПРА ТОЕ, ЯК Я ЎПЕРШЫНЮ ЗА МЯЖУ ЗЫРАЎСЯ»

Апавяданне Л. ДРАНЬКО-МАЙСЮКА

СТАРОНКІ 8—9.

НАДЗЕЯ ЁСЦЬ, А ШАНЦЫ?

З нагоды нечарговага з'езда Музычнага таварыства БССР, які стаўся ўстаноўчым з'ездам Саюза музычных дзеячаў Беларусі.

СТАРОНКІ 10—11.

С ПРЕМЬЕРОЙ ВАС, ТОВАРИЩ СТОЛЯРОВ...

Сумная гісторыя пра тое, як не адбылася прэм'ера беларускамоўнага тэлефільма «Плач перапёлкі».

СТАРОНКА 13.

— Без работы я не застануся...

Фоты А. ШАБЛЮКА.

Кола Дзён

Адзін папулярны раман «пра шпіёнаў» называецца «Што можа быць лепш за дрэннае надвор'е?» Нармальны чалавек, калі раптам задасца такім пытаннем, хутчэй за ўсё адкажа: лепш можа быць толькі добрае надвор'е. Праўда, ёсць людзі (і неабавязкова гэта шпіёны), якіх хлебам не кармі, а падаў «неспрыяльнай кліматычнай умовай», або, яшчэ лепш, — стыхійнай бедствай. Па-першае, яны прызвычаліся кіраваць і мабілізаваць масы на працоўныя подзвігі ва ўмовах надзвычайнага становішча. А па-другое, у выпадку недахопу харчу ўсё можна спісаць на дождж, засуху, холад, спёку і г.д.

А шчэ зварнулі вы ўвагу ў мінулыя выхадныя на тых, хто на толькі што атрыманых гарадзкіх участках упарты корпаліся ў зямлі нават пад самым моцным ліўнем. І што цікава: ніхто іх не мабілізаваў, не заклікаў да гераізму, ніхто нічога ім не абяцаў. Чалавечы інтарэс спрацоўвае пры любым надвор'і.

6 ЧЭРВЕНА

законапраект «Аб прававым рэжыме надзвычайнага становішча» дэпутаты Вярхоўнага Савета Беларусі вярнулі на дапрацоўку, не прыняўшы яго нават у першым чытанні.

7 ЧЭРВЕНА

Вярхоўны Савет СССР прысвяціў шмат часу так званаму «пятам пункту». Напружаныя дэбаты разгарнуліся вакол пытання: скасаваць ці пакінуць у савецкім пашпартце графу «нацыянальнасць». Раўнне так і не было прынята.

У Кракаве завяршыўся Міжнародны сімпозіум па культурнай спадчыне дзяржаў — членаў Нарады па беспэцы і супрацоўніцтве ў Еўропе (НБСЕ). У якасці назіральнікаў былі прадстаўлены ЮНЕСКА, Савет Еўропы. У сімпозіуме прынялі ўдзел таксама прадстаўнікі РСФСР, Украіны, Узбекістана і Беларусі. Прыняты дакумент аб недаўпальнасці культурнай спадчыны, якая належыць адной краіне, але знаходзіцца на тэрыторыі іншай.

8 ЧЭРВЕНА

апублікаваны зварот ЦК КПБ да ленінградцаў у сувязі з рэферэндумам 12 чэрвеня аб перайменаванні Ленінграда ў Санкт-Пецярбург. ЦК кампартыі Беларусі, «падзяляючы глыбокую трывогу жыхароў рэспублікі», заклікаў удзельнікаў апытання сказаць рашуча «не» перайменаванню. (Ці вяртанню гістарычнай назвы гораду на Няве?)

Падраздзяленні АМАП, «па дарозе» на вучэнні ў Адзсу, нечакана дэсанціраваліся ў Бендэрах і Тыраспалі. Паследаваў пратэст Прэзідэнта Малдовы М. Снегура. Напярэдадні ў Эстоніі АМАП атакаваў чарговы таможны пункт — на мяжы з Расіяй.

9 ЧЭРВЕНА

у Маскве, у Саюзе кінематграфістаў СССР, адбылася прэс-канферэнцыя, прысвечаная афіцыйнай рэгістрацыі Фонду абароны галаснасці. Фонд будзе матэрыяльна і юрыдычна дапамагаць журналістам, работнікам німо і тэлебачання, а таксама іх сем'ям у выпадку звальнення ці гібель.

10 ЧЭРВЕНА

у Маскве і Ленінградзе прайшлі масавыя перадвыбарчыя мітынгі ў падтрымку Б. Ельцына. У той жа дзень кандыдаты на пост Прэзідэнта РСФСР, за выключэннем Ельцына, правялі тэледабаты.

11 ЧЭРВЕНА

Вярхоўны Савет БССР прыступіў да разгляду праекта Дагавору аб саюзе суверэнных рэспублік (Саюзнага дагавору).

12 ЧЭРВЕНА

грамадзяне Расіі ўсеагульным, прамым і тайным галасаваннем выбіралі першага ў гісторыі Прэзідэнта рэспублікі. Матчыма, грамадзяне РСФСР — беларусы прыслухаліся да звароту групы народных дэпутатаў, прадстаўнікоў дэмілуба ў ВС БССР, якія заклікалі галасаваць за Ельцына, «за сапраўднае дружбу і супрацоўніцтва народаў Расійскай Федэрацыі і народа Беларусі».

З ПОШТЫ ТЫДНЯ

Як нам называецца?

Згодны з тымі, хто сёння выступае за аднаўленне ў ранейшых правах нашай «рэабілітаванай» беларускай тапанімікі, у прыватнасці, за вяртанне нашай сталіцы яе колішняй назвы «Менск». Не згодны з прапановай мовазнаўцы, члена-карэспандэнта АН БССР А. Жураўскага, выказанай ім у артыкуле «Мабыць, лепш «Менск»?» (надрукаваны нядаўна ў газеце «Звязда»). Трэба аднавіць «Менск»: так заўсёды гучала ў народзе. «Мінск» — гэта знак русіфікацыі. А «Менск» — з прычыны архаічнасці не прыжываецца.

Ну і потым незразумела, чаму некаторыя навукоўцы забываюць каштоўны вопыт. У 1919 годзе сталіцы рэспублікі была вернута яе сапраўдная назва «Менск». Менавіта гэтая назва значылася на тытульных старонках кніг і на розных афіцыйных дакументах, у тым ліку і пад пастановай VIII Усебеларускага з'езда Саветаў аб прыняцці другой Канстытуцыі БССР (П. 4. 1927 г.).

Добра, што газеты друкуюць у апошні час параўнальныя табліцы, якія даюць маг-

РЭПЛІКА

А ШТО Ж НАКОНТ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ...

З 25 сакавіка па 25 красавіка ў Віцебску праходзіла персанальная выстава мастака Аляся Пушкіна. Яна была прымеркавана да Дня Волі, да 73-й гадавіны абвяснення Беларускай Народнай Рэспублікі і стала значнай падзеяй у жыцці горада. У бліжэйшых нумарах мы раскажам аб ёй больш падрабязна. Зараз — пра іншае.

Арганізатар выставы — Беларускі фонд культуры. Па дамоўленасці паміж віцебскім і гродзенскім аддзяленнямі БФК, пасля закрыцця выставы ў Віцебску яна павінна была пераехаць у Гародню. Там пад экспазіцыю было адведзена памяшканне былога каралеўскага палаца, дзе яшчэ нядаўна месціўся абком КПБ. Дарэчы, выстава Аляся Пушкіна супадала па часе з гастроллямі ў Гародні тэатра імя Якуба Коласа.

6 чэрвеня ў былой рэзідэнцыі каралёў Рэчы Паспалітай усё было гатова да ўрачыстага адкрыцця выставы: зроблена экспазіцыя, надрукаваны і расклеены афішы, запрошаны госці, падрыхтавана тэатралізаваная імпрэза, але...

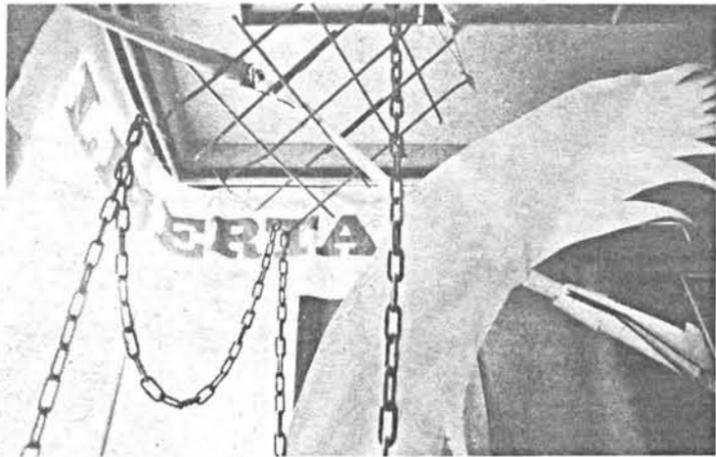
Напярэдадні экспазіцыю наведалі прадстаўнікі абкома КПБ, пасля чаго мастак быў прад'яўлены ультыматум — убраць творы, якія прыйшліся не

даспадобы мясцоваму начальству. Зразумела, што А. Пушкін адмовіўся. Такім чынам, выстава закрылася яшчэ да адкрыцця. Адказнасць за гэты інцыдэнт узяла на сябе дырэктар тутэйшага гісторыка-археалагічнага запаведніка А. Салаўёва, «Я камуніст і выконваю рашэнне абкома», — заявіла яна. Фонд культуры ў гэтай сітуацыі прамаўчаў...

Цікава, аднак, хто аплаціць выдаткі на транспарціроўку твораў з Віцебска ў Гародню і назад, надрукаванне афіш, мантаж і дэмантаж экспазіцыі?

І яшчэ, на якой падставе адна грамадская арганізацыя (КПБ) умешваецца ў справы другой грамадскай арганізацыі (БФК)? На нядаўнім сваім пленуме Беларускі фонд культуры выказаўся за незалежнасць ад Масквы. А як наконт незалежнасці ад мясцовых партакратаў?

В. БОГУШ.

Інсталцыя «Праз чырвоныя краты — да свабоды», адна з работ, што выклікалі канфлікт. Фота Ю. РАБРОВА.

«МЫ СПАДЗЯЁМСЯ НА ДАПАМОГУ»

11 чэрвеня ў галоўным корпусе БДУ адбылася прэс-канферэнцыя дабрачыннага цэнтра «Водгук».

На пачатку канферэнцыі журналістам былі разданы інфармацыйныя матэрыялы, якія знаёмлілі з дзейнасцю «Водгук» за 1990 — першую палову 1991 года. Дабрачынны цэнтр арганізаваў сумесна з Міністэрствам народнай асветы і МЗС БССР аздараўленчы адпачынак за мяжой для 4 тысяч 220 дзяцей з радыяцыйнай зоны. За межамі друку «Водгук» апублікаваў у тры разы больш артыкулаў і нарысаў па чарнобыльскім праблеме, чым у савецкім (трыццаць восем супраць дванацці). Але яшчэ больш цікавыя планы цэнтра на будучае. «Водгук» запланаваў сумесна з Польскім касцёлам і Беларускай тэлебачаннем выезд тых тысяч дзяцей летам, а ўсяго да канца года плануецца вывезці на аздараўленчы адпачынак у Польшчу 10 тысяч маленькіх чарнобыльцаў.

Намеснік старшыні дабрачыннага цэнтра Ларыса Агафоненка расказала, як быў створаны «Водгук» і як ён дзейнічаў дагэтуль. Усё пачалося з публікацыі Святавы Саўрасавай ў газеце «Жыцце права» пра дзяцей у зоне заражэння. На аўтара абрушыўся цэлы шквал прапагандаў чытачоў аб дапамозе. У Польшчы былі створаны грамадскія два камітэты, якія заняліся арганізацыяй фондаў дапамогі дзецям.

— Так атрымалася, што пакуль нас менш ведалі ў рэспубліцы, нам было лягчэй працаваць, — сказала Ларыса Аляксандраўна.

Першая група дзяцей з радыяцыйнай зоны выехала на аздараўленчы адпачынак у Польшчу ў маі мінулага года, былі гэта дзеці з Хойніцкага раёна. А ўсяго за мінулы год было вывезена на адпачынак 1600 дзяцей. 17 лістапада «Водгук» быў афіцыйна зарэгістраваны, 2 чэрвеня ў Польшчу выехаў першы сёлетні аўтобусны караван. Больш увагі «Водгук» вырашыву ўдзяліць тым дзецям, за якіх ніхто не можа паклапаціцца, — сіротам. Наладжаны сувязі з інтэрнатамі Брэсцкай, Магілёўскай і Гомельскай абласцей.

— Мы сабралі гэтую прэс-канферэнцыю, каб звярнуцца з заклікам: «Дапамажыце нам!» — сказала выконваючая абязякі старшыні цэнтра Таццяна Кот. «Водгук» не хоча збавіцца тэмпаў, якія набраў за год, але крыніцы фінансавых ахвяраванняў вычэрпваюцца. Дарага ўсё — і тэлеграмы, і тэлефонныя перагаворы, і аплата за перавозку дзяцей. На пытанне аб тых, хто падтрымлівае дабрачынны цэнтр, Таццяна Аляксандраўна назвала кааператывы «Сузор'е», «Логас» і чытачоў газеты «Поиск». На рахунку

цэнтра зараз смяхотная лічба — 1200 рублёў. «Водгук» мае шэсць штатных супрацоўнікаў, сярэдняя зарплата якіх 250 рублёў. Але і тую яны пакуль не атрымліваюць, таму што грошы няма. «Водгукам» распрацаваны праект па перасяленні чарнобыльскіх дзяцей у экалагічна чыстую зону, у сямейныя дзіцячыя дамы. Кіраўніцтва калгаса «Новы свет» Капыльскага раёна заявіла аб сваім жаданні пабудаваць на тэрыторыі гаспадаркі «дзіцячую вёску».

У пытаннях, якія задавалі членам «Водгук», звярталася ўвага на дрэнную тэхнічную арганізацыю і на парушэнне правіл адказ, якія мелі месца 6 чэрвеня пры перавозцы дзяцей у Польшчу. На гэта быў дадзены адказ, што гэтае мерапрыемства ажыццяўлялі праваслаўныя цэрквы Беларусі і Польшчы, і «Водгук» выступаў тут толькі ў якасці сувязнога звяна. І шмат часу было ўдзелена пытанню аб дваццаці дзесяці дзецях, якім камісія Вярхоўнага Савета БССР прадоўжылі тэрмін аздараўленчага адпачынку. Справа ў тым, што сем'і, у якіх адпачывалі дзеці, прынялі рашэнне аб іх усынаўленні. Карэспандэнт «Народнай газеты» Віктар Харошка, які задаваў пытанне, сказаў, што, на ягоную думку, у гэтай сітуацыі вінавата прававая недасведчанасць «Водгук».

Адказаў на гэтае пытанне

Будзённага, Варашылава... Каго там яшчэ? Ні ў адной іншай сталіцы, ні ў адным іншым вялікім горадзе такога ўра-рэвалюцыйнага набору назваў няма.

І яшчэ пра адно: пра наш дзяржаўны сцяг. Некалі баялівы чыноўнікі замест белага колера навіязалі сцягу карункі... з жаночай спадніцы. З цягам часу прывыклі, забыліся, а ў той, памятаю, час з беларускага сцяга смяяліся: ну і сімвал! Карункі!

Прынята Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце, Беларусь становіцца суверэннай дзяржавай, і нашаму Вярхоўнаму Савету пара паклапаціцца аб адпаведнай нацыянальна-дзяржаўнай сімволіцы.

ПІМЕН ПАНЧАНКА,
народны паэт Беларусі.

Хто дасць імя?

Міністэрства культуры БССР запрашае чытачоў «Ліма» да абмеркавання назвы будынка, што размешчаны на Цэнтральнай плошчы г. Мінска. Гэты будынак павінен стаць адным з галоўных цэнтраў прапаганды нацыянальнай культуры, дахам і сцэнчнай пляцоўкай для вядучых беларускіх прафесійных калектываў, мастацкіх калектываў краіны і гасцей з-за мяжы. Ужо ёсць першыя прапановы назваць гэты будынак «Цэнтрам беларускай культуры», «Палацам культуры рэспублікі», «Беларускім цэнтрам культуры», «Беларускім Домам» і інш. Прасім свае прапановы накіроўваць у рэдакцыю штотыднёвіка.

У фонд імя Караткевіча

Ужо некалькі месяцаў пры Беллітфондзе існуе фонд імя У. Караткевіча па дапамозе маладым літаратарам (рахунак 700112). Папаўняецца ён толькі за кошт добраахвотных ахвяраванняў старэйшых пісьменнікаў. Арганізацыя-мецэнаты пакуль што маўчаць. На сённяшні дзень у фонд сродкі пералічылі: Дамашвіч У. М. — 1100 руб., Пруднікаў П. І. — 100 руб., Кучмоўская Н. С. — 200 руб., Саскевіч М. А. — 100 руб., Клаўдзія Каліна — 200 руб.

Шчыры ўсім дзякуй.

А. ФЕДАРЭНКА,
сябра камісіі па размеркаванні фонду імя Караткевіча.

загадчык аддзела сацыяльнай аховы дзяцінства Станіслаў Бубен. Ён сказаў, што чатырнаццаць дзяцей вырашана не аддаваць на усынаўленне плякам, а пытанне наконт астатніх будзе вырашацца неўзабаве ў Торуні, куды ён збіраецца выехаць разам з дырэктарамі тых інтэрнатаў, адкуль былі ўзяты дзеці. Матчыма ўстанавленне апякунства над некаторымі з іх. Галоўнае ж, лёс кожнага дзіцяці трэба разглядаць паасобку.

Ад клуба мнагадзетных сем'яў горада Мазыра выступіла на канферэнцыі Галіна Дубіна. Яна сказала, што некаторым прадстаўнікам друку не трэба было б шукаць «кампрамату» на «Водгук». Арганізацыя, якія ніколі не робяць памылак у сваёй працы, не існуе, а іх клуб звязвае з дабрачынным цэнтрам шмат надзей. І калі журналісты маглі накіраваць іх да іншай арганізацыі, якая б магла паклапаціцца аб чарнобыльскіх дзецях лепш за «Водгук», яны б сказалі ім вялікі дзякуй.

Члены «Водгук» выказалі спадзяванне на аб'ектыўнае адлюстраванне канферэнцыі ў друку, на тое, што сустрэча з прадстаўнікамі сродкаў масавай інфармацыі дапаможа ім атрымаць новыя дабрачынныя ахвяраванні, наладзіць новыя сувязі з прадпрыемствамі, установамі.

Ягор КОНЕУ,
студэнт факультэта
журналістыкі БДУ
імя У. І. Леніна.

НЕ ЦЫМБАЛЫ—ДЗІВА!

Сказаць, што цымбалы — народны музычны інструмент, значыць, нічога не сказаць. Яны, так бы мовіць, самы-самы народны, асваены прыгожымі легендамі і паданнямі (поруч, скажам, з гусямі) інструмент. І кожны больш-менш дасведчаны чалавек скажа, што для цымбалаў характэрна выкананне жанрава-побытавай музыкі.

Аднак жа той, хто ў адзін з апошніх майскіх дзён быў у мінскім Доме літаратара, мог відочна пераканацца, што цымбалам падуладна музыка любая — не толькі народная, але і самая што ні ёсць высокая класіка. А сцвярджаў гэта цымбаліст-віртуоз, цымбаліст па прызначэнні, па складзе душы і сэрца, цымбаліст ад Бога Аляксандр Лявончык — лаўрэат рэспубліканскага конкурсу, саліст нашай філармоніі, чый творчы вечар прайшоў у Доме літаратара. Прысутныя ў зале мелі здзіўляючую яркай творчай індывідуальнасці, высокай артыстычнасці, абаяльнай шчырасці, яко-

му ўласціва майстэрскае валоданне інструментам, тэхнічная свабода, глыбокае пранікненне ў задуму аўтараў розных эпох і народаў.

На свой юбілейна-справаздачны канцэрт Аляксандр Дзмітрыевіч (яму нядаўна споўнілася пяцьдзесят гадоў) прыйшоў з сынамі, таксама музыкантамі — цымбалістам Аляксем і піяністам Міхасём (яны ўтрох і зафіксаваны на здымку М. Жылінскага). У вечары прыняла ўдзел зямлячка цымбаліста, паэтэса Галіна Каржанеўская.

На гэтым можна было б паставіць і кропку. Але хочацца звярнуць увагу чытачоў на адзін рэальны парадокс. Як ні прыкра пра гэта гаварыць, але наша колішняя грамадска-палітычная сістэма далёка не заўсёды была справядлівай у ацэнцы творцаў. Ды лепш шчыра сказаць — часта была несправядлівай, яе ласку і шчодрасць зведвалі не самыя вартыя. Асабліва абдзелены былі тыя, хто шчыраваў дзеля росквіту роднай, нацыянальнай нівы.

Прыклад? Той жа Аляксандр Лявончык. Больш за трыццаць гадоў канцэртнай і выкладчыцкай дзейнасці, больш за трыццаць гадоў нястомнай прапаганды цымбалаў і, само сабой зразумела, найперш беларускай народнай і прафесійнай музыкі, сусветнае, можна сказаць, прызнанне, а — ні звання ганаровага, ні ўзнагарод. Аляксандр Дзмітрыевіч, вядома, на гэтым не звяжае, ён і без гэтага артыст сапраўдны, артыст у самым высокім значэнні гэтага слова, аднак жа — прыкра ўсё гэта.

А цымбалы ягоныя звяняць, спяваюць і плачуць, дзеляцца радасцю і спяваюцца перад людзьмі ў смутку. І будучы звянец доўга-доўга, вечно, як вечны народ, што спарадзіў іх. Ад бацькі пераймае, пераняў ужо, можна сказаць, эстафету сын, а там, дасць Бог, і ўнук. І будучы спяваць цымбалы. Нашы цымбалы. «Не цымбалы, а — як пісаў паэт, — дзіва... А дзіва! Цаны ім няма!»

М. ВІЧ.

3 заявы

каардынацыйнае Рады беларускіх згуртаванняў і арганізацый у Летуве

22 траўня ў Масцішках адбыўся з'езд дэпутатаў усіх узроўняў Віленшчыны. З'езд абмеркаваў і зацвердзіў статут Віленскага нацыянальна-тэрытарыяльнага краю. Па сутнасці гэта быў польскі з'езд, які выказаўся за ператварэнне Віленшчыны ў польскую адміністрацыйна-тэрытарыяльную адзінку з польскім соймам, мовай, грамадзянствам, сцягам, гімнам і інш. Інтэрэсы і будучыня аўта-хтоннага (этнічнага) беларускага насельніцтва краю на з'ездзе былі цалкам праігнараваныя, калі не лічыць выказвання пра тое, што «супраць палікаў нарастае беларуская сіла».

Беларусы не супраць асобага статусу Віленскага краю ў складзе вольнай Летувы. Але як для летувіса гэты край летувіс-

кі, для паліка — польскі, танкасама і для беларуса Віленскі край — беларускі. Беларусы за раўнапраўнасць нацыі, а не за тое, каб адну афіцыйную большасць змяніла іншая, каб адна нацыянальна-іншыянасць была надзелена большымі правамі...

Мы за тое, каб не ствараць нейкую новую штучную сімваліку, а за тое, каб аднаўляць багатыя традыцыі Літоўскага княства. Калі мовы маюць быць прыроўнены да дзяржаўнай, дык паміж іх мусіць быць і беларуская. Сойм мусіць быць наліцыйным соймам нацыянальнасцяў — летувісаў, палікаў, беларусаў... А не соймам палікаў у Летуве...

Мы згодны з тым, што сёння «нарастае беларуская сіла».

Але яна нарастае не супраць палікаў і не супраць польскай культуры, якую мы глыбока шануем. Мы разумеем гэта як непазбежную заканамернасць, узнікшую ў выніку парушэння нацыянальнай самасвадомасці, і як вяртанне да традыцый дэмакратызму і талерантнасці, якімі спрэду галаруўся наш край.

Беларусы ніколі не працягвалі шавінізму і агрэсіўнасці ў адносінах да суседніх народаў, не імкнуліся падпарадкаваць іх сабе.

Мы хочам толькі быць роўнымі між роўных. Не падавайма тым сілам, што сеюць між намі варажнечу і нязгоду. Мы заклікаем усе народы Летувы да ўзаемнай пашаны, згоды і культурнага супрацоўніцтва!

Таварыства беларускай культуры ў Летуве, клуб «Сябрына», сулолка Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, рэдакцыя беларускіх тэле- і радыёперадач, аргкамітэт згуртаванняў настаўнікаў беларускіх в. Фрэнкя.

СПРАВА НЕ Ё АЗДОБЕ...

Нядаўна прагучаў і быў пачуць заклік Генадзя Бураўкіна да мастакоў — падарыць свае творы беларускаму прадстаўніцтву пры ААН. Ва ўсякім разе да мяне, як да старшыні «Бацькаўшчыны», звярнуліся жываліцы, згодныя ўдзельнічаць у гэтай высякароднай акцыі. Праўда, адзін з мастакоў прапанаваў спалучыць дабрачыннасць з камерцыяй: арганізаваць у ЗША з дапамогай беларускага прадстаўніцтва і беларускай эміграцыі выставу-продаж, частка карцін з якой была б адзінчана прадстаўніцтву ў якасці дарунка.

Для мастакоў і для мяне аса-

біста, паколькі «Бацькаўшчыне» прапанавалася ўзяць арганізацыйныя абавязкі ў гэтай справе, было істотным высветліць, як гэта ўсё будзе рабіцца, які гэта месце і фармату карціны патрэбны, дзе яны будуць захоўвацца і г. д.

Перамаўляюся па тэлефоне з Генадзем Мікалаевічам і, у прыватнасці, пытаюся пра магчымасці наладзіць выставу-продаж. Аказваецца, зрабіць гэта можна, хоць і няпроста — асабліва ў прэстыжных памяшканнях, дзе ўсё плануецца загадзя. Вельмі важна пры гэтым папярэдне наладзіць адпаведную рэкламу.

Беларускае прадстаўніцтва займае на адным з паверхаў вышыннага гмаху дзесяць пакояў, тры з якіх прызначаны для афіцыйных сустрэч, а рэшта мае побытавае прызначэнне. У кожным з тых трох пакояў ужо ёсць партрэты Францішка Скарыны, Янкі Купалы, Якуба Коласа, падараныя мастакам У. Стальмашонкам. Гэтага, безумоўна, мала, каб памяшканні выглядалі паналяжна прадстаўніча. Ды справа, вядома, не толькі ў знешнім аздабленні, а ў тым, каб гледзячы на беларускія пейзажы, на помнікі старажытнага дойлідства, на постаці сла-

вутых людзей зямлі беларускай, якія святы шанавалі яе традыцыі і годнасць — і самі супрацоўнікі беларускага прадстаўніцтва, гаспадары гэтага дома, прасякаліся ідэяй нацыянальнага Адраджэння, усведамлялі сваё прызначэнне ў гэты надзвычайны момант у жыцці нацыі.

І яшчэ адзін момант хвалюе мяне: ці правільна мы зробім, забуймся на беларускую эміграцыю ў Злучаных Штатах Амерыкі, якая, не звяжучы на змены курсу ў афіцыйнай савецкай і амерыканскай палітыцы, жыла паводле сваіх нацыянальных традыцый, свята шанавала сваю беларускую годнасць, адпраўляла ў сваіх цэрквах богаслужэнне на роднай мове, выдвала на ёй газеты і

кнігі, выяўляла ў мастацкіх творах дух народа. І хіба не было б сімвалічным, каб туды, за акіян, разам з творамі, прызначанымі для афіцыйнай установы, былі адпраўлены і палотны, ахвяраваныя для нашай эміграцыі? Яны маглі б упрыгожыць сцены велічнага палаца «Полацак», толькі што збудаванага на ўласныя сродкі беларусамі ў Кліўлендзе.

Вось такія мае развагі і прапановы. Спадзяюся, што яны зацікавяць нашых мастакоў. Тэлефанавачка можна ў «Бацькаўшчыну» (23-66-21) ці непасрэдна мне на кватэру (37-91-87).

Яўген ЛЕЦКА,
старшыня Рады згуртавання
беларусаў свету.
«Бацькаўшчына».

НА ПАВАРОЦЕ САЮЗ СУВЕРЭННЫ. РЭСПУБЛІКІ СВАБОДНЫЯ?

Пакуль Вялікая Русь упершыню выбірала прэзідэнта, ВС БССР упершыню спрабаваў разабрацца ў тым, што ж яна «сплотыла навеки».

Абмеркаванне праекта новага Саюза на дагавор, якое доўжылася два дні, нагадвала — таюсма, бадай, упершыню — сапраўдны парламентскі слуханні, дэбаты. Многім, вядома, па-ранейшаму карцела як мага хутчэй націснуць кнопкі; што і кажаць, значна больш прадстаўнічым мог бы быць кворум (чамусьці асабліва зёбраў пустымі крэсламі чацвёрты сектар), — але, нягледзячы на гэта, у нашым Вярхоўным Саўеце нарэшце адбылася доўгачаканая і найперш, думаецца, самім дэпутатам неабходная агульнапалітычная дыскусія. Яна дазволіла ўдакладніць агульнапоўную сіл, трэба сказаць, не безнадзейна застылую, а таксама зрабіць сякія-такія прагнозы.

Так, апазіцыя стаяла на сваім, але ў тоне адчувальна памелела ваяўнічасці. Меншасць, падалося, імкнулася быць зразуметай. І нават калі яе довады ўсё роўна не ўспрымаліся, яна хутчэй ушчувала апанентаў, а не старалася іх «уесці»... Ды найбольш цікавыя зрухі, а мой погляд, намяціліся сярод парламенцкай большасці, якая гэтым разам не выглядала непрыбаема маналітнай, нягледзячы на пастаянную прысутнасць ва ўрадавым сектары залы пасяджэнняў ВС першага сакратара ЦК КПБ А. Малафеева. Няхай яшчэ не пад час галасавання, па-ранейшаму «правільнага», а ў дыскусіях, — але ўсё-такі спаквала адбываецца расшчэпленне адзінай ідэалагічнай устаноўкі, выяўляецца рознасць думак і адценняў, на першы план пачынае выходзіць здаровы прагматызм. Тут ведае, магчыма яшчэ крыху, і «крок налева» не будзе тэ лічыцца «ўдэкам»?..

А цяпер — ад «маленькіх радасцей» нашага гадалага парламентарызму да вынікаў той спробы вяршыць «вялікую палітыку», якую здзяйсняў Вярхоўны Савет рэспублікі на гэтым тыдні. Яны, гэтыя вынікі, больш чым сціплыя. У прынятай пастанове ўхвалены асноўныя палажэнні праекта Дагавору аб Саюзе Суверэнных Рэспублік, — пасля таго, як двухдзённая дыскусія па сутнасці каменя на камені не пакінула ад тых «асноўных палажэнняў». Ці, ва ўсялякім разе, выявіла досыць шырокі спектр поглядаў на дзяржаўна-палітычнае ўпарадкаванне шостага часткі зямной сушы і беларуска «месца пад сонцам». Два дні на трыбуну сесіі па чарзе ўзыходзілі адзінты непарушнасці савецка-сацыялістычных каштоўнасцей, абнаўленцы-федэралісты, памяркоўныя суверэнітэтыкі, прыхільнікі канфедэратыўнай будовы кітталу ЭЭС... У нейкі момант пачало здавацца, што думкі, выказаныя чатырма дзесяткамі прамоўцаў, адпаведным чынам узгодненыя, могуць легчы ў аснову беларускай канцэпцыі Саюза. Не, усё завяршылася кароткай сутычкай над пунктамі пастановы. Сярод вынікаў прамеркаваў галасаванняў уварі заслугавуюць тыя факты, што 146 дэпутатаў выказаліся за захаванне ў назве дзяржавы слова «сацыялістычны» і што 146 галасоў было пададзена за скліканне напярэдадні падпісання канчатковага тэксту Дагавору надзвычайнай сесіі рэспубліканскага парламента (кворум для прыняцця рашэнняў — 173).

У тым, што перамагла федэралісцкая канцэпцыя Саюза на дагавор, няма нічога дзіўнага. Гэтыя настроі сёння аб'ектыўна пануюць і ў грамадстве. Не выступала супраць Саюза і апазіцыя, хоць яе ў чарговы раз клямілі за «сепаратызм» і «развал краіны». Прыкра тое, што ў Вярхоўным Саўеце Беларусі па-ранейшаму гучаць выразы тыпу «суверэнітэтная эіфарыя», а адзін з дэпутатаў, праваслаўны святар, і ўвогуле прапанаваў не ўжываць у выступленнях слова «суверэніты». Прыкра і тое, што замест сур'ёзнай размовы ў ход зноў пускаяцца ідэалагічныя бразготкі. Бюро ЦК КПБ днямі заявіла, што знікненне прыметніка «сацыялістычны» ў назве будучай федэрацыі выклікала «шматлікія водгукі ў партыйных, савецкіх органы рэспублікі, у якіх камуністы, большасць працоўных Беларусі выказваюць сваё гнеўнае абурэнне і рашучы пратэст». Я, грэшны, думаю, што абурэнне, пратэст, нават адчай у людзей выклікаюць далейшае зніжэнне жыццёвага узроўню, бездарнасць кіраўніцтва, няздатнага прадухліць катастрофу.

Навяязанне грамадству апыркае спрэчкі наконіт ідэалагічных «лятаючых талерак» прымушае ўсумніцца ў шчырасці і сур'ёзнасці захадаў па «абнаўленні» федэрацыі. Шосты год краіна то тут, то там падрываецца на мінах запаволеннага дзеяння, а тым часам і пад жыццё наступных пакаленняў падводзяцца новыя небяспечныя зарады.

Імкненне народаў і кожнага «суб'екта» людской супольнасці да вольнага і годнага жыцця — вось што вызначае сёння развіццё падзей, вектар сілы ўсіх грамадска-палітычных працэсаў. Палітыка, якая не ўлічвае гэтых рэалій, асуджана на правал.

Андрэй ГАНЧАРОВ.

МЭБЛЯ ДЛЯ «КРУГЛАГА СТАЛА»

На пытанні парламенцкага карэспандэнта «ЛіМа» адказвае народны дэпутат БССР Яўген НОВІКАУ

— Згадваючы падзеі 1981 года ў сваёй краіне, адзін з лідэраў «Салідарнасці», а цяпер дэпутат польскага Сейма Адам Міхнік сказаў: «Мы, дэмакраты, таксама былі вінаватыя ў наступленні дыктатуры. Мы павінны былі паспрабаваць дамовіцца з уладамі, ахвяраваць чымсьці, адмовіцца ад непрымірымасці. Ад гэтага лягчэй было б усяму народу». Як бы вы, Яўген Віктаравіч, пракаментавалі гэтыя словы, вядома ж, у дачыненні да нашай сённяшняй сітуацыі?

— Мне лёгка адказаць на гэтае пытанне, бо, выступаючы на пасяджэннях парламенцкай апазіцыі, я неаднаразова падкрэсліваў, што сёння нам, членам апазіцыі, трэба зрабіць усё магчымае дзеля таго, каб забяспечыць плаўны пераход ад старых структур, увогуле ад старых нашых уяўленняў, — да дэмакратычных інстытутаў. Ні ў якім разе не абстрактна гаварыць! Наадварот, прыцішваючы яе, выйсці на эвалюцыйны шлях развіцця падзей. Зрабіць усё, каб не было рэвалюцыі. Бо там, дзе рэвалюцыя, — там заўсёды і контррэвалюцыя, там грамадзянская вайна, там кроў.

На жаль, камуністычная большасць у Вярхоўным Саўеце ўсё ўспрымае зусім інакш, свядома абстраючы сітуацыю. Законапраекты, вынесеныя на парадок дня гэтай сесіі, адзначна пра гэта сведчаць. Напрыклад, закон аб надзвычайным становішчы, прыняцце якога вядзе непасрэдна да ўзмацнення супрацьстаяння ў Вярхоўным Саўеце і, адпаведна, ва ўсім грамадстве. Практычна адкрываецца шлях да дыктатуры — ці то ваеннай, ці то грамадзянскай, сутнасць не ў гэтым, а ў тым, што ва ўмовах няразвітасці нашых дэмакратычных інстытутаў дыктатуры немагчыма супрацьстаяць.

Альбо — закон аб прэзідэнцтве, які таксама рыхтуецца. Што і казаць, праблема актуальная, гарача дыскутуецца. Пад лозунгам неабходнасці ўсталявання выканаўчай улады камуністычная большасць спрабуе працягнуць і гэты законапраект. Але выбранае прэзідэнтам Беларусі сёння, у цяперашніх эканамічных і палітычных умовах, — таксама прамы шлях да дыктатуры. Інакш быць не можа, калі ўлада будзе сканцэнтравана ў руках аднаго чалавека — што гэта будзе стаўленнік ЦК КПБ, мы, спадзяюся, выдатна разумеем, — без процівагі ў асобе Вярхоўнага Савета, без незалежнай судовай улады, без сапраўды свабоднага друку... Напружанне ў грамадстве будзе нарастаць, супрацьстаянне яшчэ больш узмоцніцца.

Вось чаму апазіцыя робіць усё магчымае, каб суцішыць гэтае супрацьстаянне. Днямі мы актыўна выступілі супраць законапраекта аб надзвычайным становішчы. У выніку нашых намаганняў ён, як вядома, не быў прыняты нават у першым чытанні. Давядзецца змагацца і супраць увядзення прэзідэнцкага праўлення.

Назваваючы рэчы сваімі імёнамі, нам лагражае спроба антыканстытуцыйнага, антыдзяржаўнага перавароту. Развязваецца чарговая хваля наступлення на нашы правы. Яшчэ адзін прыклад — праект закона аб перапараметраванні паўнамоцтваў паміж вышэйшымі дзяржаўнымі органамі. Практычна, фактычна ўлада ў асобе Савета Міністраў спрабуе прысабечыць нават судовыя паўнамоцтвы!

— Яўген Віктаравіч, а ці няма ў вашых развагах пэўнай супярэчнасці? З аднаго боку, вы кажаце пра неабходнасць прыцішчыць супрацьстаянне і ў грамадстве, і ў парламенце. — а з другога боку, напрыклад, дэбаты па законапраек-

це аб надзвычайным становішчы наўрад ці дадалі згоды дэпутацкаму корпусу. Дайшло да таго, што, характарызуючы наступленні апанентаў, дэпутат І. Каратчэня ўжыў, мякка кажучы, непарламенцкі выраз «маразм». У кожнага, вядома, свае ўяўленні наконт таго, што можна, а чаго нельга... Але я зараз не пра гэта, а пра тое, што, скажам, «зваліць» той ці іншы законапраект — яшчэ не значыць перамагчы. Асабліва маючы на ўвазе тое, што апанент другім разам абавязкова будзе імкнуцца ўзяць рэванш. І, можна не сумнявацца, возьме — усім вядома, колькі ў яго іншых. Як тут быць з «плаўным пераходам»? Дарэчы, нядаўна фракцыя БНФ у Вярхоўным Саўеце абвясціла, што бярэ на ўзбраенне тактыку жорсткай апазіцыі...

— Так, мы пакінулі за сабою права галасаваць па тых законапраектах, якія лічым вызначальнымі, і не галасаваць па тых, якія прапануюцца партнаменклатурай. Безумоўна, мы будзем катэгарычна супраць увядзення прэзідэнцтва. Але супярэчнасці тут няма. Пытанне аб прэзідэнцтве — вызначальнае. Ад яго вырашэння залежыць, якім шляхам пойдзе наша грамадства. Рэвалюцыйным — альбо эвалюцыйным, праз канстытуцыйны працэс, умацаванне дэмакратычных інстытутаў, развіццё рыначных структур і толькі пасля — выбары «першага грамадзяніна» Беларусі. Вось чаму мы будзем у Вярхоўным Саўеце рабіць усё магчымае, каб гэты законапраект сёння не прайшоў. Скажу больш, калі ён усё ж будзе прыняты, мы будзем вымушаны звярнуцца непасрэдна да народа Беларусі. Гэта ўжо абмяркоўвалася, не стану раскрываць тых ці іншых прыёмы нашай тактыкі... І менавіта таму, што мы выразна ўсведамляем усю адказнасць цяперашняга моманту; менавіта таму, што імкнемся надаць развіццю падзей характар плаўнага пераходу.

— Тое, што адбываецца на нашым «парламенцкім тэатры», у прыватнасці, драматычнае несупадзенне логікі, ладу мыслення апанентаў, мне часам хочацца вытлумачыць дзеяннем нейкіх законаў псіхалогіі...

— Вы не маеце рацыі. Там, дзе стаяць пытанні эканомікі, псіхалогія адкідаецца на чацвёрты-пяты план. Ідзе выключна барацьба інтарэсаў — матэрыяльных. Калі яны пойдучь нам на ўступкі, яны павінны будучь саступіць народу — у тым, што тычыцца ўласнасці і, адпаведна, улады. Вось сэнс таго, што адбываецца.

— У паветры лунае ідэя «круглага стала» прадстаўнікоў усіх партый, рухаў, палітычных плыней грамадства. У пэўным сэнсе можна казаць пра нараджэнне новага міфа — пра «круглы стол» як панацею ад усіх хвароб, сацыяльных і эканамічных. І рэдка хто задумваецца над тым, якія «рыцары» збяруча вакол гэтага «стала». Пагадзіцеся, ведаючы расстаноўку палітычных сіл у рэспубліцы, ведаючы, хто прадстаўляе тую ці іншую плынь, — цяжка сёння спадзявацца на «поспех гэтага безнадзейнага мерапрыемства». Ну збяруча, ну нагавораць адно аднаму грубасцей, а далей?.. Хто павінен узяць на сябе місію падрыхтоўкі гэтага форуму? Якой будзе яго легітымнасць? Пры якіх умовах ён, на ваш погляд, увогуле можа адбыцца?

— Сама па сабе ідэя «круглага стала» — добрая ідэя. Але дзеля яе ажыццяўлення неабходна, па-першае, лідэры, за спінамі якіх стаяць сур'ёзныя грамадска-палітычныя сілы, а па-другое, у гэтых лідэраў павінна быць воля і жаданне палітычнымі сродкамі, а не сродкамі насілля вырашыць праблемы, у якіх загразла наша грамадства, прадухіліць магчы-

масць грамадзянскай вайны. Гэта — перадумовы «круглага стала».

Далей трэба вызначыць прынцыповыя моманты, вакол якіх можа адбыцца сапраўдная, а не ўяўная кансалідацыя сіл. Бо можна зрабіць выгляд, што я, напрыклад, гатовы супрацоўнічаць з ЦК КПБ, а ЦК КПБ зробіць выгляд, што ён мае намер супрацоўнічаць з БНФ. Гэта проста, але гэта фікцыя, якая выявіцца на працягу бліжэйшага тыдня.

Такіх прынцыповых момантаў, на маю думку, два. Першы — допуск прыватнай уласнасці, у тым ліку і на зямлю, ва ўмовах змешанай эканомікі. Менавіта ва ўмовах змешанай эканомікі, гэта трэба падкрэсліць, бо апазіцыя выступае за ўвядзенне прыватнай уласнасці, але прыніпова супраць яе маніпаляванай формы. Свет даўно ўжо зразумеў, што маніполія адной формы ўласнасці вядзе да стагнацыі. Другі момант — гэта рэалізацыя Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце БССР, наданне ёй канстытуцыйнага характару. Фактычна ж у Дэкларацыі гаворка ідзе пра тое, каб наша рэспубліка мела магчымае вясці самастойную палітыку. І ў ёй няма ані слова пра тое, што Беларусь спрабуе забяспечыць сабе эканамічную незалежнасць. Эканамічнай незалежнасці ўвогуле не існуе! Праз ажыццяўленне Дэкларацыі Беларусь імкнецца забяспечыць сабе як мага больш глыбокія ўзаемадачыненні з іншымі рэспублікамі і развіццё са становішчам фактычнага прыдатку Цэнтра. Сёння мы жывём ва ўмовах класічнай каланіяльнай імперыі — прыміце гэта не як прапагандысцкі лозунг, а як звычайную канстатацыю аб'ектыўнай сутнасці.

Сказанае — не толькі мае асабістыя думкі, іх падзяляюць мае калегі па апазіцыі. Мы выдатна разумеем, што супрацьстаянне набыло новую якасць. Сёння нам практычна не даюць выказацца: фільтруюцца інфармацыя, спынена трансляцыя з пасяджэнняў сесіі... Але ж трэба нешта рабіць! Дык вось, сфармуляваны мною прынцыповыя моманты — прыватная ўласнасць і суверэнізацыя — гэта тая аснова, на якой мы гатовы правесці «круглы стол» з усімі нашымі апанентамі.

Больш таго, карыстаючыся магчымасцямі гэтага інтэр'ю, які адзін з каардынацыйна-дэмакратычнага дэпутацкага клуба і член апазіцыі БНФ, я хацеў бы звярнуцца да нашых палітычных апанентаў. Сядзем за стол перагавораў! Разумею, што гэта не так проста, і таму найперш звяртаюся да радавых камуністаў, спадзеючыся, што яны нейкім чынам паўплываюць на сваіх лідэраў. Гэта, дарэчы, адзіны сродак уратаваць кампартыю... Трэба адкінуць усялякія амбіцыі, пражэкт і надзеі на тое, што хтосьці нешта за нас зробіць. Ніхто і нічога! Вытворчасць будзе падаць, эканамічная сітуацыя будзе пагаршацца, інфляцыя будзе нарастаць... Палітычных апанентаў я прашу зрабіць усё магчымае, каб прадухіліць грамадзянскую вайну. Кожны з нас, спадзяюся, ужо зразумеў, што ў красавіку мы былі небяспечна блізка ад ракавой мяжы.

— Такім чынам, дэпутаты дэмакратычнага блока гатовыя расставіць мэблю вакол «круглага стала»?

— Так. Пры ўмове, што канструктыўная гутарка будзе вясціся па гэтых двух ключавых пытаннях. Я вылучыў менавіта іх таму, што прыватная ўласнасць ва ўмовах змешанай эканомікі забяспечвае суверэнітэт асобы, а рэалізацыя на практыцы прынцыпаў нашай Дэкларацыі гарантуе суверэнітэт нацыі, адраджэнне яе самасвядомасці, годнасці, культуры, духоўнасці — усяго комплексу нацыянальных каштоўнасцей.

Сёння трэба канчаткова ўсвядоміць — усё мы з'яўляемся адной нацыяй. Няма нічога больш прымітыўнага ў палітыцы, чым зрабіць так, каб чалавек пайшоў на чалавека. Два-тры танныя папулісцкія лозунгі — і ўсё... Хачу, каб гэта нас абмінула.

— Дзякуй за інтэр'ю. Хочацца спадзявацца, што выказаныя вамі думкі будуць мець розгалас.

Вёў гутарку Андрэй ГАНЧАРОВ.

КОНКУРС ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Міністэрства культуры БССР, Дзяржбуд БССР, Мінскі гарвыканком, Саюз архітэктараў БССР, Саюз мастакоў БССР, Беларускае аддзяленне Савецкага фонду культуры абвясцілі другі закрыты тур рэспубліканскага конкурсу на стварэнне лепшага праекта помніка ахвярам масавых рэпрэсій 1937 — 1941 гг. у Курапатах.

Конкурс праводзіцца з 20 мая 1991 па 1 красавіка 1992 г. Яго ўдзельнікамі, у першую чаргу, з'яўляюцца аўтары праектаў, якія ўдзельнічалі ў першым туры конкурсу і адзначаны журы прэміямі. Аднак у творчым саборніцтве могуць прыняць удзел таксама іншыя аўтары з сустрэчнымі прапановамі.

Пры распрацоўцы праекта неабходна ўлічваць тое, што ў час абмеркавання праектаў першага тура грамадскасць і журы выкалалі пажаданне, падтрыманне арганізатарамі конкурсу, аб тым, каб у Курапатах былі пабудаваны:

— брама з адпаведнай агароджай тэрыторыі могілак;

— капліца, якая павінна стаць месцам ушанавання ахвяраў сталінізму;

— архітэктурна-пластычны элемент з тэкстам звароту.

Разам з тым арганізатары конкурсу не абмяжоўваюць яго ўдзельнікаў названай праграмай.

Конкурсныя матэрыялы падаюцца журы ў наступным аб'ёме:

— генплан з добраўпарадкаваннем тэрыторыі (М 1:1000) у межах, адзначаных на прыкладваемай сітуацыйнай схеме;

— фрагмент (фрагменты) генплана ў маштабе 1:500;

— планіровачны макет у М 1:20;

— фотамантаж панарам з асноўных пунктаў успрымання помніка;

— планы, фасады, разрэзы (пры неабходнасці) у М 1:20;

— тлумачальная запіска (у 2-х экз.).

Дэманстрацыйныя матэрыялы выконваюцца ў чорна-белай графіцы на падрамніках памерам 100×100.

У мэтах шырокага абмеркавання спецыялістамі і грамадскасцю конкурсных праектаў прадугледжваецца арганізаваць іх выстаўку.

За лепшы праект прадугледжваецца адна прэмія ў суме 4,5 тыс. рублёў. Аўтару праекта, які атрымаў прэмію, даецца магчымае рэалізаваць сваю прапанову.

У выпадку, калі сустрэчнаму праекту будзе прысуджана прэмія, яго аўтарам выплачваецца ганарар у той суме, на якую заключаюцца дагаворы з удзельнікамі закрытага конкурсу, разам з тым ім прадастаўляецца права на рэалізацыю гэтага праекта.

Прэміяваныя праекты з'яўляюцца ўласнасцю Міністэрства культуры, непрэміяваныя могуць быць запатрабаваны іх аўтарамі на працягу аднаго месяца з дня апублікавання рашэння журы па выніках конкурсу. Пасля гэтага тэрміну праекты знішчаюцца з адначасовым афармленнем адпаведнага пратакола.

За тлумачэннем па пытаннях умоў конкурсу і атрыманне геападарасноў яго ўдзельнікі звяртаюцца да сакратара журы па адрасе: 220050, г. Мінск, вул. Савецкая, 19, Галоўмінскархітэктара, Чаравікаў Ігар Сяргеевіч, тэл. 20-54-87.

РАНЕЙ падобныя мерапрыемствы былі ў пашане. Асабліва, калі Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларускай ўзначальваў Пётр Міронавіч Машэраў. Прадстаўнікі ўсіх творчых саюзаў рэспублікі лічылі за гонар атрымаць запрашэнне на такія семінары. Усё рабілася з размахам, нават з пэўнай пампезнасцю, але і першае, і другое, дайце веры, не перашкаджала дзелавай атмасферы. Паказвалі сапраўды лепшае, створанае дзякуючы працы калектываў, дзе, на суперак адміністрацыйным укаванням і дыктату, квітнела ініцыятыва, давала плённыя парасткі жыццятворнай энергія народа.

Цяпер жа, на добры лад, мо і ехаць не трэба было б.

мецца ды і арганізуе паездку, каб пазнаёміцца з вопытам работы лепшых фермерскіх гаспадарак рэспублікі? А «грамадоўцы» прапануюць завітаць у раён, у якім найлепш, чым у іншых, дбаюць аб нацыянальным Адраджэнні, клапацяцца аб захаванні помнікаў гісторыі і культуры? Мяркую, такія «мерапрыемствы» зацікавяць і беспартыйных, і камуністаў. Галоўнае ж, каб пасля паездкі заставалася адчуванне, што гэта не проста было «время препровождение», а карысць, пры тым агульнай...

Таму і паспрабуем зірнуць на згаданы семінар менавіта з пункту гледжання яго карыснасці, патрэбнасці, неабходнасці. Выкажу, безумоўна, асабістую думку, свае суб'ектыўныя

старшыні чарговая задумка — стварыць свой калгасны каўбасны цэх, вось і паехаў «выбіваць» абсталяванне.

Паглядзець жа ў калгасе Суворова ёсць што! Цудоўная паліклініка з бальніцай (не ў кожным раённым цэнтры такая ёсць), гасцініца, музычная школа, будзеца спартыўны комплекс. Нарэшце — свае самалёты, з дапамогай якіх жадаючыя могуць займацца парашутным спортам. Змены ў жыцці вёскі — уражваюць. І разам з тым было нейкае адчуванне, што сёе-тое, хай і з добрымі намерамі, робіцца і дзеля таго, каб лепей выглядаць на фоне іншых. Інакш чым растлумачыць, што калгасная бібліятэка знаходзіцца ў непрыстасаваным памяш-

Сваю пазіцыю аргументуе першы сакратар Віцебскага абкома партыі У. Грыгор'еў.

родны дэпутат БССР В. Чэпик. Васіль Васільевіч — чалавек дасведчаны, добры спецыяліст, але ж так і не загаварыў

думкі не навязвае. Захацелі ў калгасе «Сцяг камунізму» — падзялілі гаспадарку паміж трынаццацю кааператывамі. З'яўляецца чарговая заява ад каго-небудзь з вяскоўцаў у той ці іншай вёсцы — калі ласка, станавіся фермерам. Хочаш абжываць закінуты хутар — таксама ніякага пярэчання.

Бяда, аднак, у тым, што хутаранамі людзі часам становяцца і не па сваёй волі. Пастаўшына мяжуе з Літвой, раней многія выязджалі туды на пастаяннае жыхарства. У Літве заробкі і арганізацыя працы былі куды лепшыя, чым у нас. Аднак многія і многія беларусы пасля літоўскага варыянта «перабудовы» кінуліся назад. Нават на хутарах гатовы жыць, толькі б не ў Літве, дзе іх лічаць людзьмі другога гатунку.

На цяперашнім этапе (праўда, пасля паездкі ўжо з'явіўся адпаведны прэзідэнцкі ўказ, хаця з усімі гэтымі ўказамі мы даўно звикліся, пасля іх не заўсёды прымаюць канкрэтныя захады) палкі ў колы фермерства (як і ўсё сельскай гаспадаркі) ставіць неабудманае, неабгрунтаванае ніякімі эканамічнымі законамі павышэнне цен не толькі на тавары першай неабходнасці, а і на сыравіну, тэхніку і г. д. Нават асобныя рэнтабельныя гаспадаркі апыняюцца ў становішчы жабракоў.

...Пытанні нацыянальнага Адраджэння, сучаснага гаспадарання на зямлі востра сталі ў час гаворкі, якая адбылася на тэрыторыі Бярэзінскага заказніка. Да мінчан там далучыліся ўдзельнікі семінара творчай інтэлігенцыі Віцебшчыны. Большасць выступленняў насілі канструктыўны характар. Гучала трывога аб лёсе нашай мовы, культуры, нацыі. Выказаўся непакрой, што масавая культура гатова паглынуць усё нацыянальнае...

Сёння ўсе мы прачынаемся ад доўгага летаргічнага сну, паступова ачуньваем ад хваробы, што завецца нацыянальным нігілізмам. Думаецца, што адной з прыкмет гэтага ачуньвання стаў і семінар, арганізаваны гуманітарным аддзелам ЦК КПБ, у якім прынялі ўдзел першы сакратар Віцебскага абкома партыі У. Грыгор'еў, сакратар Віцебскага абкома І. Навумчык, кансультант гуманітарнага аддзела ЦК КПБ Г. Пашкоў.

Алесь МАРЦІНОВІЧ, Уладзімір КРУК [фота], спецыяльныя карэспандэнты «ЛіМа».

АЧУНЬВАЕМСЯ АД БЯСПАМЯЦТВА

На Віцебшчыне прайшоў семінар творчай інтэлігенцыі

Можна было б пайсці з ранку на плошчу ля Дома ўрада, пацерціся сярод штатных яе наведвальнікаў, пагутарыць з прадстаўніком якой-небудзь новай партыі, а пасля, для арыенціроўкі пагартаўшы старонкі «Комсомольской правды», «Коммерсанта», «Известий» (барані божа, не «Правды» і не «Літаратурной газеты»), якая, сказаць па-праўдзе, ужо здае сваю напорыстую «рэвалюцыйнасць»), напісаць што-небудзь архісучаснае, абавязкова з высновай, што праклятая партакратыя душыць усіх і кожнага.

Канечне, можна было б зрабіць і так. І ўсё ж... Падмінае пад колы дарогу імклівы «карус», і ўдзельнікі семінара творчай інтэлігенцыі кіруюцца на Віцебшчыну. У салоне не шмат знакамітасцяў, ды і запойныя ён недзе толькі ці не на палову. Цяпер, паўтарыцца, не раней, калі такія паездкі збіралі шмат класікаў і кандыдатаў у класікі, каб пацерціся сярод партыйнага начальства, патрэбныя кантакты наладзіць, каб праз нейкі час ордэн ці прэмію схаліць, ганаровае званне атрымаць. Цяпер жа — паездзеш, дык з чыёй-небудзь лёгкай рукі ў разрад кансерватараў трапіш ці песняром партыі праслывеш.

Такія ісціна, і з ёй неабходна лічыцца, яна дыктату не церпіць. А рэаліі пакуль што не на карысць такіх мерапрыемстваў. Сёння шмат ахвочых усё адмаўляць. Цалкам, безагаворачна.

Праўда, прадбачу і пярэчанні. Прыкладна такога плану: семінар праводзіць кампартыя, а калі іншыя партыі пачнуць рабіць тое ж? У сваю чаргу гатовы запытаць: «А хіба гэта кепска будзе?» Калі, скажам, тая ж сялянская партыя возь-

меркаванні, як, скажам, такі факт. Многім, ці не пераважнай большасці ўдзельнікам спадабаўся другі дзень. Згодзен, праграма яго, калі прытрымлівацца гэтага тэрміну, сапраўды была насычанай. Ды і ці можа пакінуць абывавым каго-небудзь (калі ён не манкурт, не нацыянальны нігіліст) знаёмства з Полацкам, яго ўнікальнымі гістарычнымі і культурнымі помнікамі? Гэта ж само дыханне мінуўшчыны, якая адначасова прымушае лепей задумацца і над днём сённяшнім.

А наведванне музея народнай славы ва Ушачах, знакамітага мемарыяльнага комплексу «Прапыў», што знаходзіцца непадалёку? Былі, праўда, меркаванні, што ў музеі ўвага аддадзена найперш мінулай вайне, а пра іншыя гістарычныя перыяды з жыцця тутэйшых мясцін гаворыцца мімаходзь. Наведалі мы і хату-музей народнага паэта Беларусі Петруся Броўкі ў Пуцілкавічах. Вядома, кожны мае права павойнаму ацэньваць яго творчасць, але талент П. Броўкі варты ўсё ж пашаны. Гэтаксам нельга не схіліць галаву перад мужнасцю паэтавай маці, якая выратавала сваю аднавяскоўку, маладую жанчыну, пайшоўшы замест яе ў крэматорый.

Ды семінар усё ж не экскурсія, нават калі яна з самымі лепшымі намерамі. Семінар — гэта абмен думкамі, поглядамі, вопытам. І арганізатары рэбілі дзеля гэтага ўсё. На жаль, часам ажыццяўленню намераў перашкаджаў выпадак. Так, у калгасе імя Суворова Пастаўскага раёна не давалася сустрэцца са старшынёй—Валадзько падаўся ў Маскву. І там, за тысячы кіламетраў ад сваіх Навасёлкаў, дбаў ён аб калектыўных справах. З'явілася ў

канні? Міжволі ўзнікае думка аб прырытце тут хлеба матэрыяльнага. Але, трэба быць справядлівым, Валадзько пра духоўнасць памятае пастаянна. І выпадак з бібліятэкай—выключэнне, хоць і прыкрае. Не пашкадаваў старшыня ажно чатырох мільёнаў рублёў на рэстаўрацыю ўнікальнага помніка архітэктуры XVIII стагоддзя — так званнага касцёла Тадзуша. Не верыцца проста, што яшчэ колькі гадоў назад тут быў звычайны склад. Касцёл вяртаецца вернікам. Хацелі было зрабіць у ім канцэртную залу, як у вядомай Сафійцы ў Полацку, ды час іншы прыспеў. Але ж, падумаўшы, у гэтай прасторнай будыніне хопіла б месца для задавальнення духоўных патрэб і вернікаў, і атэістам...

Поруч жа такое, у што і верыць не хочацца. Клопат аб духоўнасці і, як бы мякчэй сказаць, забыццё ці што самай што ні ёсць вечнай аксіёмы: духоўнасць моцная толькі нацыянальнымі каранямі. Калгас імя Суворова ўсё пашыраецца, нядаўна да яго далучылі саўгас «Пастаўскі». Пашыраецца, а назва застаецца нязменнай. Без Суворова чамусці няк нельга. А чаму б вяскоўцам не сабрацца разам, параіцца і не назваць калгас імям... Уладзіміра Дубоўкі?

Яго родныя Агароднікі — зусім блізка. Ды толькі дзеля гэтага трэба, каб людзі адчувалі сябе беларусамі. На жаль, вельмі часта ў нас чалавека не адпускаюць лейцы «звышінтэрнацыянальнасці». Зацуглялі аднойчы і трымаюць, хоць ты крычы. Напрыклад, выступаў перад удзельнікамі семінара першы сакратар Пастаўскага райкома партыі, ён жа старшыня раённага Савета народных дэпутатаў, у дадатак яшчэ і на-

Анатоль Сульянаў і Алесь Жук ля мемарыяльнага комплексу «Прапыў».

Ля хаты-музея Петруся Броўкі.

ЧАС ПАРАЗУМЕННЯ

Нататкі з кангрэса беларусістаў

Вобраз мяжы, якая не раз'ядноўвае, а злучае людзей, ужыты прафесарам Джымам Дзінглі, бадай што, найбольш трапна вызначыў галоўны сэнс творчых пошукаў на першым Міжнародным кангрэсе беларусістаў у Мінску. Аргкамітэту пад кіраўніцтвам прафесара А. Мальдзіса спатрэбіўся год, каб падрыхтаваць агульнанацыянальны інтэлектуальны форум. Да падрыхтоўкі спрычыніліся АН БССР, Міністэрства культуры БССР, Саюз пісьменнікаў Беларусі, Рэспубліканская асацыяцыя беларусістаў. Яго чакалі як даследчыкі беларускі болей чым з 13 краін свету, у тым ліку савецкіх рэспублік, ЗША, Англіі, Індыі, Японіі, Германіі, Польшчы і інш., так і рупліўцы адраджэння «маўклівага этнасу» па розных бакі мяжы.

Для апошніх з кангрэсам была звязана надзея на паразуменне пасля больш чым 73-гадовага ўзаемаадмаўлення, пасобкавага існавання абাপал, здавалася б, непераможнай

сацыял-дэмакратычнай Грамады і БНФ «Адраджэнне».

Таму, як бачна, скліканне кангрэса падтурхоўвалі і даследчыкі інтарэсы, і агульная прага аб'яднаць нацыянальны інтэлект, раскіданы па ўсім свеце. Адкрыццё форума і першае пленарнае пасяджэнне ў Доме літаратара 25 мая засведчылі, што кангрэс будзе рухацца менавіта пад дамінацыяй агульнанацыянальнага «збіральніцкага» кантэксту.

«Мець мужнасць займацца беларускай...»

Ва ўступным слове старшыня аргкамітэта А. Мальдзіс адзначыў, што ініцыятары стварэння МАБ і правядзення кангрэса бачаць іх місію перш за ўсё ў пашырэнні беларускай культуры ва ўсім свеце, паяднанні Беларусі і эміграцыі, адраджэнні беларускай нацыянальнай ду-

ў стварэнні нацыянальна-самастойнага менталітэту. Рух да суверэннай беларускай дзяржавы падменены «гаманкой імітацыяй рэфармізму» і сацыялістычнай дэмагогіяй, — канстатаваў пісьменнік. Тым больша адказнасць па згуртаванні беларускай дыяспары кладзецца ў такіх варунках на ашчаднікаў нацыянальнай існасці, якімі з'яўляюцца ўдзельнікі кангрэса.

Гэтую думку падтрымалі прэзідэнт АН БССР У. Платонаў, які вітаў кангрэс, і старшыня Камісіі ВС БССР па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны прафесар Н. Гілевіч, чый даклад «Каб не ўмерлі...» прагучаў у рамках пленарнага пасяджэння.

З даклада Н. Гілевіча: «Мы шчыра ўдзячныя нашым сябрам за іх любоў і клопат — тым больш удзячныя, што яны багата ведаюць... аб трагічным лёсе народа, з якім звязалі свае навуковыя і творчыя інтарэсы. Мушу наўмысна падкрэсліць гэты момант — наконт нашай асаблівай удзячнасці — таму, што прадмет іх даследчыцкай або мастакоўскай дзейнасці — нявыгрышыны, невыгодны.

«Мяжа як злучэнне»

Без традыцыйных «нашых» сентыментаў пачаў свой даклад «Замежны погляд на сучасную беларусістыку» прафесар Лонданскага ўніверсітэта Дж. Дзінглі — старшыня англа-беларускага таварыства. Яго імпатная, напружаная прамова, прагматычны падыход да арганізацыі МАБ пэўна дысцыплінавалі і нашых даследчыкаў. Выкарыстаны Дзінглі вобраз мяжы, як злучэння, а не раз'яднання, паслужыў агульнай парадыгмай для працы кангрэса: яго выкарыстоўвалі і дэпаўнялі сваім бачаннем шмат якія даследчыкі.

«Мы сапраўды падзелены мяжамі, — казаў Дж. Дзінглі, — але ў свеце не бывае абсалютна непераможных межаў, нават дзяржаўных. Можна, самая драматычная мяжа праходзіць праз нашы сэрцы, праз нас саміх. Таму трэба мець іх (межы) такімі, каб яны нас трывала лучылі, служылі злучэннем нашых паміненняў. ...Літаратура, у якой таксама існуе мяжа «наш — не наш», застаецца на ўзроўні пошукаў здраднікаў, але ніколі не падывецца да ўзроўню мастацтва». Канкрэтныя ўплывы «мяжы», на думку Дж. Дзінглі, адчуваюцца ў выдадзенай анталогіі заходнебеларускай паэзіі «Ростані волі», дзе, напрыклад, творчасць Наталлі Арсеневы «выпукляецца сваёй адсутнасцю» і г. д.

Дж. Дзінглі запрапанаваў удзельнікам кангрэса паразважаць над тым, як напісаць цэласную гісторыю беларускага літаратурнага працэсу. «Стварэнне ж МАБ сімвалізуе пачатак пераадолення межаў у беларусазнаўстве і ўвогуле межаў, якімі быў гістарычна пакроены этнас», — гаварыў даследчык.

Затым прагучалі даклады аб сучаснай польскай беларусістыцы (А. Барскі), беларусістыцы на Украіне (Р. Піўтарак), у Амерыцы (Т. Бэрд) і г. д.

«Лёс этнаса вырашаецца на Радзіме...»

Высветліць актуальнасць сучаснай беларусістыкі і зафіксаваць іх у матэрыялах кангрэса павінны былі тры секцыі, якія працавалі 25 і 27 мая ў Доме літаратара. Першая — «Гісторыя і культура» (кіраўнікі Ю. Туронак (Польшча), Л. Ціханаў (Беларусь), сакратар Г. Сагановіч), другая — «Мовазнаўства» (кіраўнік К. Гутшміт (Германія), Г. Цыхун (Беларусь), сакратар С. Санько), трэцяя — «Літаратура, мастацкі пераклад і фаль-

У працы секцыі «Гісторыя і культура» прынялі ўдзел такія вядомыя даследчыкі, як У. Конан, М. Іваноў (Вроцлаў), М. Ермаловіч, А. Каўка (Масква), Л. Ціханаў, Ю. Хадыка, З. Нядзеля (Кракаў), Ю. Туронак (Варшава), А. Пяткевіч і іншыя. Заслуга кіраўнікоў секцыі — распрацоўка разнастайнай тэматыкі выступленняў. У вялікай зале Дома літаратара прагучалі даклады філосафаў, гісторыкаў, этнографіў і культуролагаў, кожны з якіх пэўным чынам улічваў філасофска-адрэджэнцкі кантэкст, які «навазаў» калегам выступіўшы першым доктар У. Конан. У досведзе тыпалогіі нацыянальнага адраджэння філосаф асабліва падкрэсліў супярэчліваць яго сучаснага этапу, калі «адрэджэнцкі рух сутыкнуўся з фактычным рассяляньнем краю, знікненнем сялянскага Атлантыды — апошняга бастыёна на шляху дэнацыяналізацыі». Менавіта вёска на працягу стагоддзяў захоўвала мову і этнічнасць, якім адраджэнці заможаць шляхта і магнатства, і толькі дзякуючы вёсцы этнас выжыў. Але эпоха саветызацыі, таталітарызму здражавала і вясковую культуру — таму «пятае» «Адраджэнне» (па хранаграфіі У. Конана) сутыкнулася з пасіўнасцю і аморфнасцю шырокіх сацыяльных масаў: як квазінацыянальнай інтэлігенцыі, гэтак і гаспадарчага работніцтва. «Адраджэнне вёсцы — будучы шанцы на сапраўдны нацыянальны Ренесанс. Лёс Адраджэння вырашаецца менавіта тут, на Бацькаўшчыне», — лічыць У. Конан.

Мовазнаўцы прысвяцілі шмат часу пытанням рэфармацыі сучаснай беларускай мовы. Напачатку выступіў народны дэпутат БССР А. Трусаў з даведкай аб «дрэнным» выкананні Закона аб мовах у Беларускай ССР, затым пачаліся навуковыя паведамленні. Сярод іх прыцягнулі ўвагу даклад прафесара П. Сцяцко (Гродна) «Праблемы ўдасканалення Беларускага правапісу», паведамленне В. Лубы — рэдактара тыднёвіка «Ніва» (Беласток) — аб абмеркаванні мовазнаўчых праблем на старонках выдання, іншыя выступленні — усяго каля 30. П. Міхайлаў, лінгвіаграф з Мінска (Інстытут мовазнаўства АН БССР), зрабіў цікавае паведамленне аб падрыхтоўцы да друку «Лексічнага атласу народных гаворак Беларусі».

Варта адзначыць замежныя даклады — К. Вулхайзера (універсітэт шт. Індыяна, ЗША) аб развіцці агульнаславянскіх прывістаў у беларускай мове, і К. Гутшміта (Берлінскі ўніверсітэт), які даследуе пасярэдні становішча беларускай мовы ў славянскай групе і лічыць яе характарыстыкі збіральніцкімі ад ўсходне- і заходнеславянскіх моваў.

Сакратар секцыі С. Санько, рэзюмуючы працу, сказаў у інтэрв'ю, што шмат тэм за шчыльнасцю рэзюментаў толькі пазначана: іх досвед прадоўжыцца на новых кангрэсах і сустрэчах. Але галоўнае, што палеміка прынесла карысць для фармулёўкі падыходаў да рэфармы сучаснага правапісу. Прынамсі, замежныя лінгвісты засцераглі нашых навукоўцаў і палітыкаў ад радыкалізацыі гэтага працэсу. Сусветная практыка сведчыць аб выпадках расколу грамадства пасля змянення нават адной графемы ў мове (Сербія). «Грамадства павінна быць падрыхтавана да моўных навацый», — казаў С. Санько.

Трэцюю секцыю адкрыў «Словам пра Максіма» членкарэспандэнт АН БССР А. Лойка. Адбылося каля 20 паведамленняў пра навішчыя здабыткі ў галіне перакладу і апрацоўкі літаратурнай спадчыны. Сярод іх адзначаліся замежныя выступленні: англійскай перакладчыцы беларускай паэзіі Веры Рыч і загадчыцы беларускага сектара Нью-Йоркскі публічнай бібліятэкі Зоры Кіпель.

Матэрыялы прагучаўшых дакладаў і дасланых на кангрэс тэксты патрапяць у выніковы зборнік.

У час пленарнага пасяджэння.

Джым Дзінглі — жаданы суб'есднік.

ідэалагічнай «сцяны». Упершыню змаглі сустрэцца за адным сталом з айчыннымі пісьменнікамі і даследчыкамі звання дзясяч эміграцыі Янка Запруднік — рэдактар газеты «Беларусь» і Вітаўт Кіпель — дырэктар Беларускага інстытута навукі і мастацтва (Нью-Йорк). Абодва — актыўныя аўтары беларускай перадачы радыё «Свабода».

Акрамя таго, падзея выклікала зацікаўленне і ў палітычных дзяячў: як прадстаўнікоў Вярхоўнага Савета, так і прыхільнікаў самастойных пільняў, у першую чаргу Беларускай

хоўнасці. «Пакліканне да жыцця МАБ напаяняе нас надзеяй, што Беларусь жыве і жыць будзе», — гаварыў А. Мальдзіс.

Выступленне першага намесніка Старшыні ВС БССР С. Шушкевіча прагучала менш аптымістычна. Прывітаўшы ўдзельнікаў, ён заклікаў іх «не абражацца, што сітуацыя стала такою». У чым заганацца сітуацыі? Адказ на гэта пытанне даў Васіль Быкаў (гэкт выступлення змешчаны асобна). Галоўным няшчасцем нацыі, на яго думку, з'яўляецца адсутнасць дагэтуль у Беларусі дзяржаўнага суверэнітэту — асноўнага фактара

Трэба мець мужнасць, каб займацца народам і яго духоўнай культурай, яго мовай, калі гэтым народам, пачаўшы колькі стагоддзяў назад і да гэтага часу, і сёння адмаўляюць у праве на самастойнае існаванне, прапачаць страту свайго ўласнага аблічча і не абяцваюць ніякай гістарычнай перспектывы.

«Мы хочам, каб усе нашы сябры, беларусісты з іншых краін... праніклі нашай верай, нашым энтузіязмам. ...Беларусь уступае ў новую паласу свайго гістарычнага развіцця, — гэта неадменны факт, усведамленне якога, не сумняваюся, хутка стане ўсенародным тут, у самой рэспубліцы, і ўсеагульным у свеце».

клар» (кіраўнікі А. Барскі (Польшча), М. Мушыньскі (Беларусь), сакратар І. Саверчанка).

Наведаўшы пасяджэнні секцыі, можна было адчуць і зразумець, што на іх выступаюць даследчыкі, якім добра вядомы навуковыя інтарэсы і здабыткі калег і якія добра разумеюць адзін другога. Можна, таму праца секцыі нагадвала чарговы абмен думкамі, у якім удзельнічаюць хаўруснікі, зрабіўшы ўсю чарнавую працу дома, і прыехаўшы з тэкстамі сваіх работ, каб выдаць кнігу, а надоечы — кататка прэзентаваць змест навуковых досведаў.

«Беларусы на перакананнях...»

У нядзелю, 26 мая, удзельнікі кангрэса пабывалі на адкрыцці свята М. Багдановіча, наведалі Вязынку, Мікалаеўшчыну — адпачывалі. Назаўтра планаваліся працяг секцыйных выступленняў і «круглы стол», ці, лепей сказаць, агульнакангрэсавая нарада «Беларуская дыяспара», да якой рыхтаваліся і якую з неадраўнаважана чакалі як даследчыкі эміграцыі, гэтак і ўсе ўдзельнікі, пазбаўленыя дасюль праўдзівай інфармацыі аб беларускіх шляхах у свеце, аб жыцці і чыннасці братоў у выгнанні.

З раніцы ў панядзелак патрапілі ў канферэнц-залу Дома літаратара было праблематычна: нават журналістам месца не хапала, не кажучы ўжо пра ўсіх жадаючых паслухаць прадстаўнікоў эміграцыі, у першую чаргу Янку Запрудніка і Вітаўта Кіпеля.

Дж. Дзінглі гэтакі аншлаг не вывёў з раўнавагі: ён разам з Г. Сяргеевай (Інстытут гісторыі АН БССР) дыпламатычна вёў нараду, строга ашчаджаючы час і карэктна перапыняючы выступленні «не па тэме». Перад такой спакусай не ўстаяў, як заўсёды, «наш» бок: хацелася выказаць усе болі, не замаўчаць Чарнобыль і да т. п. «Замежны» бок больш прагматычна карыстаўся сціслым, «абсольданскім» рэгламентам, выступаючы ў межах замоўленай тэматыкі.

Г. Сяргеева распачала нараду развагамі зноў-такі аб «аб'ядноўваючай мяжы». На яе думку, ці не першачароднай задачай беларусістаў-удзельнікаў МАБа з'яўляецца напісанне праўдзівай гісторыі беларускай

кі перыядычны друк» (ад пачатку стагоддзя) і «Беларускі эміграцыйны друк» (выданне кніг у 1919—1939 і 1945—1980 г. г.). Такія высілкі рабіліся ў той час, калі ў БССР даследаванне беларускі ў замежных мовах было ці не забаронена. Сёлета, калі эміграцыя ўлучыцца ў дзейнасць МАБа, яе творчыя здобыткі стануць і здобыткамі беларусістаў на Радзіме. «Мы адчуваем, што ў сёлетніх, спрыяльных дзеля свабоды думкі і супольнага кантактавання варунках, нам, беларусам Амерыкі, пільна патрэбна быць блізка з краем, не адрываюцца духоўна, наколькі гэта магчыма, ад бацькоўскага панадворна», — гаворыць В. Кіпель.

Пазней д-р Я. Запруднік, рэдактар газеты «Беларусь», пашырыў вузкі-асветніцкія аспекты гутаркі за «круглым сталом» да разваг над канкрэтным узамадзеяннем эміграцыі і Беларусі ў час рыначных рэформ на Бацькаўшчыне. Эміграцыя, напрыклад, у стане дапамагчы спецыялістам з Беларусі авалодаць сучаснай эканамічнай тэорыяй і набыць практычныя здольнасці, перад тым, як рухацца ў цывілізаваны свет. «Лічу, што ўжо паўстае праблема падключэння да міжнароднага форуму псіхалагічных, так бы мовіць, эмігрантаў у БССР: пачынаючых прадпрыемлікаў — бізнесменаў, прадстаўнікоў вольнага мастацтва і інш... Мы ў Амерыцы ніколі не ўважалі сябе адарванымі ад беларусішчыны; нашы дзеці і ўнукі, народжаныя ў замежжы, застаюцца, як і мы, беларусамі па перакананнях», — сведчыць Я. Запруднік.

Прапановы выказаны, а час іх ажыццяўлення, відаць, наперадзе. Прынамсі, за першымі словамі паразумення слухна чакаць практычных дзей, якія сцвердзяць шчырасць суразмоўнікаў за «круглым сталом». Адчувалася, натуральна, што яшчэ патрэбна пэўны час, каб выгаварыцца, паразумецца па-

пытанні рэміграцыі і «спрычынненні» да яе органаў НКУС асобна выступіў гісторык Ю. Васілеўскі (Мінск).

Праф. С. Польскі праймаў нараду, што лабараторыя МДПІ рыхтуе да выдання этнаграфічны «Атлас беларускай у свеце», у складзе 180 карт з дэталёвымі сацыяльна-эмаграфічнымі і канфесійнымі характарыстыкамі.

Прагучалі паведамленні (Г. Сурмач, Л. Яўменаў) аб тым, што ў нас вядзецца апрацоўка матэрыялаў пра асветніцкую дзейнасць эміграцыі, а аддзел навуковай інфармацыі АН БССР падрыхтаваў і мае прапанаваць бібліяграфічныя даведкі аб эмігранцкіх выданнях. Аказваецца, што тымчасам і ў нас вялася плённая работа, якая пасля кангрэса паскорыцца.

Закончыла агульную гутарку «за круглым сталом» прамова паэта і філалага з Польшчы А. Барскага. Распавёўшы аб намерах і турботах дзячаў беларускага руху ў Польшчы (іны выступаюць сёння з прапановай стварыць у Варшаве наша консульства, аблегчыць мяжовыя стасункі з Гродзенскай і Брэскай абласцямі, наладзіць абмен нацыянальным студэнцтвам і школьніцтвам і інш.), А. Барскі сказаў напрыканцы: «Узаемаадносінны Бацькаўшчыны і эміграцыі можна параўнаць з уздзеяннем магніта на пілавіне: яно цесна прыцягваецца. У нас жа дзесяцігоддзімі назіралася адваротная выва: на БССР рабілася ўсё дзеля таго, каб падкрэсліць здрадніцтва эміграцыі, аддальчы сьвіноў ад роднага дому. Спрэс да апошняга часу ігнаравалася таксама на ўзроўні дзяржаўнай палітыкі існаванне беларускага руху ў Польшчы, на Беласточчыне — частцы Бацькаўшчыны, гвалтоўна аддзеленай мяжой...»

Нас, пазіраючых звонку на падзеі ў самой БССР, і сёння не пакідае трывога за стан мовы і нацыянальнай палітыкі ў рэспубліцы, бо ўплыў этнанігілізму не перапыняюцца. Упэўнены, што Беларусь тады і настолькі сталецца магнітам для эміграцыі, калі і наколькі яна здолее... стаць Беларуссю».

ПЕРСПЕКТЫВА ВЫЖЫВАННЯ НАЦЫІ

Выступленне В. БЫКАВА

Беларусы — мабыць, адна з самых няшчасных нацый Еўропы. Не зважаючы на ўсе нашы зусім небагія, Богам дадзеныя чалавечыя якасці, мы дагэтуль не маем таго, чаго варта мець кожная нацыя свету, для чаго, па сутнасці, яна і існуе пад небам. І ўсё таму, што з нейкага капрызю гісторыі мы ўпусцілі свой нацыянальны цяжкі і апуніліся ў ролі вечных паязджан, пазбаўленых прыстойнага лёсу, здатнага прытулку дзяржаўнасці. Можна, толькі цяпер гісторыя дае нам пэўны і надта сумніцельны шанец, і ўсё залежыць ад таго, ці пакарыстаемся мы ім. Ці ён у каторы раз выслізне з нашых няўмелых рук. Асабліва калі ёсць надта спыртныя рукі, якія б'юць спрактыкавана, пад дых.

Зноў, як і заўжды, найбольшы спадзяванні на нашу мову, гэты галоўны нацыянальны набытак, наша гістарычнае апірышча. Нездарма яе так вынішчалі ў стагоддзях — забаранялі, апл'ёвалі, адвучвалі ад яе цэлыя пакаленні — у імперыі патрэбна была адна, імперская мова. Але калі мы, нацыянальна панішчаныя, класавы раз'яднаныя, спаскуджаныя шматгадовай маной, нешта ўсё ж значым у сусветнай супольнасці народаў, дык найперш праз гэтую нашу мову. Без яе ад нас не застаўся б і след, як не засталася яго ад колішніх тутэйшых яцьвягаў. Мова верна служыла народу ў добры і блгі час, ратавала яго існаванне і ніколі не здраджвала яму. Гэта ёй нярэдка і няўдзячна здраджвалі на Беларусі, за што заўжды былі бязлітасна караны Богам і гісторыяй.

На гэтай мове праз пэўную долю маны і пустаслоўя створаны, аднак, самы светлы і высакародны фальклор, напісана немалая літаратура. І сёння я рады вітаць у гэтай залі нашых братоў у выгнанні, а таксама нашых знакамітых паслоў, паўнамоцных прадстаўнікоў беларусішчыны ў розных краінах свету. Гэта іх намаганнямі народы пазналі Беларусь і беларускай — высакароднасць нашага сэрца, наш бясхітрасны розум і наш неспастольны боль. Так, боль. Менавіта боль — гэты наш гістарычны спадарожнік, які ні на год не пакідаў нас у мінулым, не пакідае і зараз. У нашай імперыі даўно ўжо няма шчаслівых народаў, але беларусы, як ужо сказана, можа, самыя нешчаслівыя сярод іх. Бо, не зважаючы на гаманкую імітацыю рэфармізму, на Беларусі нічога не мяняецца, па-ранейшаму нашай афіцыйнай рэлігіяй застаецца сацыялістычная дэмагогія, наш парламент — не больш чым гаманкая сходка камуністаў, занепакоеных адзінай праблемай — утрыманнем улады. У нас беззваротна панішчана сялянства, гэты традыцыйны асяродак беларускасці, наш рабочы клас робіць толькі першыя няўмелыя спробы ўстаць з каленяў, а наша нацыянальная інтэлігенцыя ў масе сваёй — тыповыя ўвасабленне лакейскага канфармізму. Менавіта ў гэтых варунках беларускі народ наблізіўся да краху нацыянальнай культуры і дзяржаўнай эканомікі, наперадзе нас чакае татальны заняпад і голад з усімі яго жахлівымі наступствамі. Перспектыва выжывання нацый, густа засыпанай радыенуклідамі, абсалютна няпэўная, калі не зусім змрочная. У гэтых варунках ашчадкамі нашай нацыянальнай існасці можа стаць беларуская дыяспара, выгнанне, дзе высілкі беларускіх патрыётаў можа захавацца наш нацыянальна-культурны генафонд. У нас, на Беларусі, тое ўжо немагчыма, тое панішчана калі не пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі, якая не паспела гэтага зрабіць у свой час, дык ва ўмовах рыначнай эканомікі. Гістарычны вопыт паказвае, што зберагчы сябе ды сваю існасць нацыя здольна толькі ва ўмовах абсалютнага суверэнітэту. Дзяржаўны суверэнітэт, поўная культурная самастойнасць і палітычная незалежнасць — не заганныя ідэалогія і не сепаратысцкае палітыканства, як гэта сцвярджаюць шавіністы-дзяржаўнікі. Гэта адзіна магчымая форма нацыянальнага выжывання ў сучасных, савецкіх умовах. Без поўнай палітычнай незалежнасці нацыя з такім аслабленым у нацыянальных адносінах менталітэтам выжыць не можа. Таму зусім наўнымі, калі не яўна спекулятыўнымі з'яўляюцца намеры тых нашых псеўдапатрыётаў, якія цешаць сябе ілюзіямі дамагчыся захавання беларусішчыны метадам прыручэння да яе «правільнай», «нескажонай» камуністычнасці, бальшавізму з «ласкавым, чалавечым», тварам. Які ў бальшавізму твар, чалавечства добра ўжо ўведала, і нідзе той твар не мяняецца. Ён нязменны.

Так, спадзяванак у нас няма, і, можа, апошняя наша надзея — на немяротную сутнасць народа. Усё ж дзеля чагосьці ён быў створаны Богам на гэтай благаслаўленай зямлі. І мы цешым сябе думкаю, што Беларусь яшчэ нека паслужыць на ёй, калі не нам, дык наступным пакаленням, а можа, і сусветнай цывілізацыі. У гэтым сэнсе мы і вызначаем наш абяззак і бачым нашу святую надзею, якія мы і ажыццяўляем, наколькі тое нам дадзена бязлітасным лёсам і не меней жорсткай гісторыяй.

Маладая Беларусь. На адкрыцці свята М. Багдановіча.

эміграцыі. Нацыянальным навукова-асветным цэнтрам імя Ф. Скарыны пачынаюць ужо рабіцца першыя захады па напісанні зборніка «За межамі Бацькаўшчыны», праінфармавала Г. Сяргеева і запрасіла ўдзельнікаў нарады паразважаць над найбольш прыдатнымі накірункамі далейшага даследніцтва.

Затым выступіў дырэктар Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Йорку Вітаўт Кіпель. Ён зрабіў экскурс у гісторыю беларускай эміграцыі ў Амерыцы, пачынаючы з XVII ст. і да другой сусветнай вайны. Праўда, каб здолець выкласці сённяшняе становішча беларускай у Амерыцы, спатрэбіўся дадатковы час, аб выдзяленні якога настойліва прасіў вядучага А. Барскі.

Распавядаючы пра дзейнасць Беларускага інстытута ў Нью-Йорку, В. Кіпель паведаміў, у прыватнасці, што на працягу дзесяцігоддзяў раз'яднання з Бацькаўшчынай эміграцыя пільна цікавала за развіццём беларускай культуры ў замежжы, стварыла каштоўныя картатэкі — у пэўным сэнсе інфармацыйную скарбонку беларусішчыны. Апошнім часам падрыхтаваны і знаходзяцца на вяршце дзве капітальныя працы — «Беларус-

між сабою ў супольным рушэнні да Адраджэння Бацькаўшчыны. Аб гэтым яскрава сведчылі выступленні прадстаўнікоў часопісаў «Полымя», «Нёман», «Спадчына», АН БССР, новага перыядычнага выдання «Культура». Замежныя калегі атрымалі ад іх шэраг запрашэнняў да творчага супрацоўніцтва і абмену інфармацыяй. Відаць, беларускага чытача чакае знаёмства з іншымі невядомымі творами нацыянальнай літаратуры і даследніцтва, якія дагэтуль замоўчваліся і ігнараваліся дзяржаўнай прэсай.

У сваю чаргу госці з прыязнасцю паставіліся да намаганняў працаўнікоў лабараторыі этнічнай геаграфіі Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горкага, якіх на нарадзе прадстаўлялі прафесар С. Польскі і даследчык С. Маціонін. Дэмограф С. Маціонін зрабіў даклад «Рассяленне беларускай у свеце», дзе выклаў сваю тэорыю нацыянальнай дыяспары і ўяўленні аб хвалях эміграцыі. Вакол гэтага выступлення завязалася палемічная гутарка. Выклікалі сумненні і статыстычныя дадзеныя, і метадалогічны моманты даклада, а па-

Першы кангрэс беларусістаў свету, на якім адбылося фактычнае стварэнне Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, прыняты яе статут і выбраны кіраўнічыя органы, толькі запачаткаваў яднальны рух даследчыкаў беларусішчыны. Наперадзе — здзяйсненне асветных і гуманітарных намераў.

Збор літаратараў і навукоўцаў у шыхты агульнай супольнасці несумненна сведчыць аб наяўнасці памкнення вылучыць і данесці беларускую думку да міжнароднага грамадства. На маё меркаванне, падзея сталася знакам пачатку новай плыні ў адраджэнцкім руху: карпатлівай працы нацыянальнай інтэлігенцыі дзеля патрыятычнага выхавання моладзі і ўсяго грамадства рэспублікі. Без гэтага грунту будаванне суверэннай Беларускай Дзяржавы, відаць, ніколі не здолее перасягнуць узроўню бясконцай ідэйнай палемікі з постапалітарнай сістэмай. Цешыцца тое, што прыхільнікаў менавіта такой, «узвясціва-грунтоўнай» плыні нацыянальнага руху, — большае.

Юрась ЗАЛОСКА.
Фота А. КЛЕШЧУКА.

Браты Запруднікі ў Мінску.

З ЦЫКЛА «СВЕЧКІ»

Сумненне

Я не ведаю, што мне рабіць.
Дагарае апошняя свечка.
Можа, варта пра гора забыць,
Але ные на сэрцы насечка

І смыліць, і смыліць да відна,
Не дае ні адхлання ні збыту,
Бо не знаю, якая цана
І маралі, і нашаму быту.

Не агораць збавення нідзе
Ні праклёнам, ні шчырым маленнем,
Бо на нас, як пагібель, ідзе
ДЭФІЦЫТ ДАБРАТЫ І СУМЛЕННЯ.

На самоце

Мне сівер выстудзіў душу
І засляпіў слатою вочы,
А я сабе разварушу
Жывы агеньчык сярод ночы.

Навокал учарнелы лес,
І шум таемны не сціхае,
Нібыта змулены пратэз,
Рыпіць аleshына сухая.

Ні зоркі ў небе, ні душы,
Ні звону пута ці аброці,
І добра ў восенскай глушы
Вось так сядзець на адзіноце.

А недзе — грукат і агні,
І ашалелыя машыны,
І ў апантанай мітусні —
Звярыны рык і піск мышыны.

Куды ірвецца чалавек!
Які правяць ім законы!
З маленства кінуты на здзек,
Ён здзекуецца сам да скону.

Датлела зорка ў вышыні.
І я туды вяртацца мушу,
Дзе грукат, лямант і агні,
Дзе горам выстуджаны душы.

Спадзяванне

Я адзін. А за вокнамі мокрая сосны
Адмаўляюць усё, не здаволены ўсім.

Ім і мне на змярканні аднолькава
млосна,
Хоць кідайся ў вір, хоць бабром галасі.
Не пачуе ніхто, не суцешыць, не
паспагадае,
Не пазбавіць ад горкіх сумненняў і дум.
Толькі ў поўнач жалобна сава зарыдае,
І агорнуць душу і трывога, і сум.

Не за горкі свой лёс на апошнім
прывале
Устрывожаны я. За сваіх і чужых
Ледзянее душа, каб нашчадкі не сталі
Жабракамі, як мы, папярэднікі іх.

Я адзін. Я нічога даўно не баюся.
Хоць трывожыць свая і чужая радня
І жаданне, каб некалі на Беларусі
Дачакаліся ўрэшце пагоднага дня.

Сон

Мне збыту не дае жахлівы сон:
Зноў у вязніцу гоняць супастаты,
Зноў допыты, і рэйкі звон,
Кашмары, камеры і краты.

Калі ж ты кончышся, пракляты соні!
За што начамі прывіды караюць!
А вырвуся, напэўна, з вечных зон,
Калі жалобны марш зайграюць.

Спрэчка

Засвячу ад свечкі свечку,
І пакуль не дагарыць,
Даўно прадоўжу спрэчку,
Каб паспець дагаварыць,

Што калісьці набалела,
І пакаецца ў грахах,
Бо ізноў душу і цела
Працінае даўні страх.

Ён адхлынуў ненадоўга
З пакалечанай душы,
Што калісьці веліч Бога
Размяняла на грашы

І дрыжала дні і ночы,
Замірала на хаду,
Бо і ясны дзень прарочыў
То няшчасце, то бяду.

Па наўнасці паверыў
Я ў сумленне і дабро,
Але грывнулі ў дзверы,
І зламалася пяро

На душой сагрэтым слове,
Самым важкім і святым,
Што пісаў на роднай мове
Тонкім пёрцам залатым.

Ціха дагарае свечка,
Бызцам развіталы знак,
А з самім сабою спрэчка
Не канчаецца ніяк.

Давялі, дакіравалі,
Збудавалі камунізм,
Хоць на кожным перавале
Дружна ўсе спаўзалі ўніз.

Абнадзейвалі і пелі
Семдзсят і тры гады,
Ды нарэшце зразумелі,—
Больш спаўзаць няма куды.

У АПОШНІ год застоўны за мяжу мяне паклікалі. Блізка зусім, на ровары можна даехаць, але ўсё ж — за мяжу, на той бок невядомы. Чаму б не паехаць, калі й час выпаў добры, і грошы на дарогу неяк самохаць набеглі, і ў грудзях настрой гітары варухнуўся, і з таго боку несавецкага, паперынай запрашалнаю ветліва махнуўшы, гукнулі праз дроты калючыя: пры-яздж-жа-ай!

Паабяцаў я, што прыеду, і пабег у АВІР.

У АВІРЫ не валаводзілі, імгненна ўсё зрабілі. Ды што там імгненна, — проста рэактыўна квіткі ўсе падкнопілі, матузкі ўсе падшнуравалі, пячаткай сцяну анкету маю выязную надзейна прыдушылі і да ўсяго — у па-

ПРА ТОЕ, ЯК Я ЎПЕРШЫНЮ ЗА МЯЖУ ЗЫРАЎСЯ

АПАВЯДАННЕ

кой светлы зайсці папрасілі. Нешта ўдакладніць захацелі, чаго ж яшчэ.

У пакой светлым дзядзька аднавокі сядзеў. Немалады, у гадах ужо дзядзька. Над ім карціна шырокая вісела, а на карціне — Кастусь Усцінавіч газету «Правда» чытаў.

Утульна мне ў пакой светлым зда-лося, неяк па-сямейнаму цёпла па-казалася. Зусім не так, як на вакзале.

Дзядзька аднавокі анкету маю ад-сунуў, папку чырвоную з надпісам «Сусед» аднекуль з-пад сябе выкалуп-нуў і прамовіў радасна:

— Гэта вельмі добра, што Сусед ваш з трыццатага года нараджэння. На фронце, значыць, не быў...

— Не, не быў, — адказваю ўпэў-нена, а сам пры гэтым вейкамі лып-лып здзіўленае раблю: пры чым тут Сусед мой, думаю.

— І ў паліцы, відаць, таксама не служыў? — Тут дзядзька прыўскінуў над сталом сваё вока асляпляльнае, а на папцы чырвонай рашуча матузкі сніпа распусціў.

— І ў паліцы не служыў, — кажу спакойна, але ж лыпачы свае не магу спыніць. А пятамі схаванымі дык зусім жыватрус адчуваю. Бачу, што паміж мною і дзядзькам аднавокім га-ворка лысая пачынаецца, згодаю не-прычэсаная.

— Так, вы з мястэчка N палеска-га, — нібы сам з сабою гаворачы, раз-важліва прамармытаў дзядзька, зап-люшчыў вока баявое, нешта, мабыць, успомніў вельмі значнае, напружыўся і тут жа падкінуў пытанейка далікат-нае:

— А ўласаўцы ў мястэчку N стаялі?

— Не ведаю, — схлусіў я.

— Стаялі, і вы пра гэта знаеце, вам Сусед расказваў!

— Я пачырванеў, як школьнік:

— Прабачце, забыўся... з галавы

неяк выпала.

— Не хлусіце болей, — параўў дзядзька і зноў узяўся за сваю папку чырвоную з матузкамі снімі.

— Не буду, — паабяцаў я.

— Расказвайце.

— Што расказваць?

— Ну, калі вы з мястэчка N палескага, то пра Суседа расказвай-це...

— А-а...

— ...пра тое, як Сусед ваш да іх бегаў!

Кароткае іх прагучала трыбуналь-на.

— Толькі адзін раз і прыбягаў! — запярэчыў я рашуча.

— Ведаю, што адзін, — суняў маё хваляванне дзядзька аднавокі, — але прыбягаў — чаму?

І тут зразумеў я прыгнечана, што

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

за дзве капейкі ад дзядзькі цікаўнага не адчэпішы, таму, не думаючы доў-га, выклаў адрозу ўсе залатоўкі свае:

— Чаму? Папрасіць з пісталета стрэльнуць, вась чаму...

— Правільна, так і было, — пахва-ліў дзядзька, — і што ж, далі яму стрэльнуць?

— Далі.

— Куды страляў?

— У неба.

— Колькі разоў?

— Раз усяго...

— Усё супадае, усё так і было, — пачуў я нечаканае заключэнне, — сап-раўды, страляў ён адзін раз з піста-лета ТТ узору трыццатага года, калібр 7,62 міліметры...

Дзядзька змоўк, спяхмурнеў, схав-аўся ў нейкія ўспаміны патаемныя.

А я падумаў пра Суседа свайго, таго колішняга хлопчыка трынацца-цігадовага, — рызыканта вялікага. Была вайна, у полі і ў лесе страля-лі, і яму захацелася стрэльнуць, і ён не з'еў сваё сала пастушкоўскае, за-плаціў ім за выстрал у неба.

Дзядзька прагнуўся:

— Дык вы разумеце, што гэта за пляма? Сусед ваш страляў з уласаўс-кага пісталета!

— Пісталет не ўласаўскі, а ТТ, Тульскі Токарава, вы ж самі казалі.

— пачаў я хітраваць.

— Пісталет варожы! — растлума-чыў дзядзька. — І за адзіны стрэл з яго ваш Сусед прынёс уласаўцам са-ла. Так?

— Прынёс, — уздыхнуў я, і ў пакой светлым яшчэ больш пасвятле-ла.

— Дык выходзіць, што ён карміў чужую армію!

Ехаць за мяжу мне расхацелася, і з усіх думак блытаных адна ясная выплыла, чыста экстрэмійская: зараз

Алесь ЖЫГУНОЎ

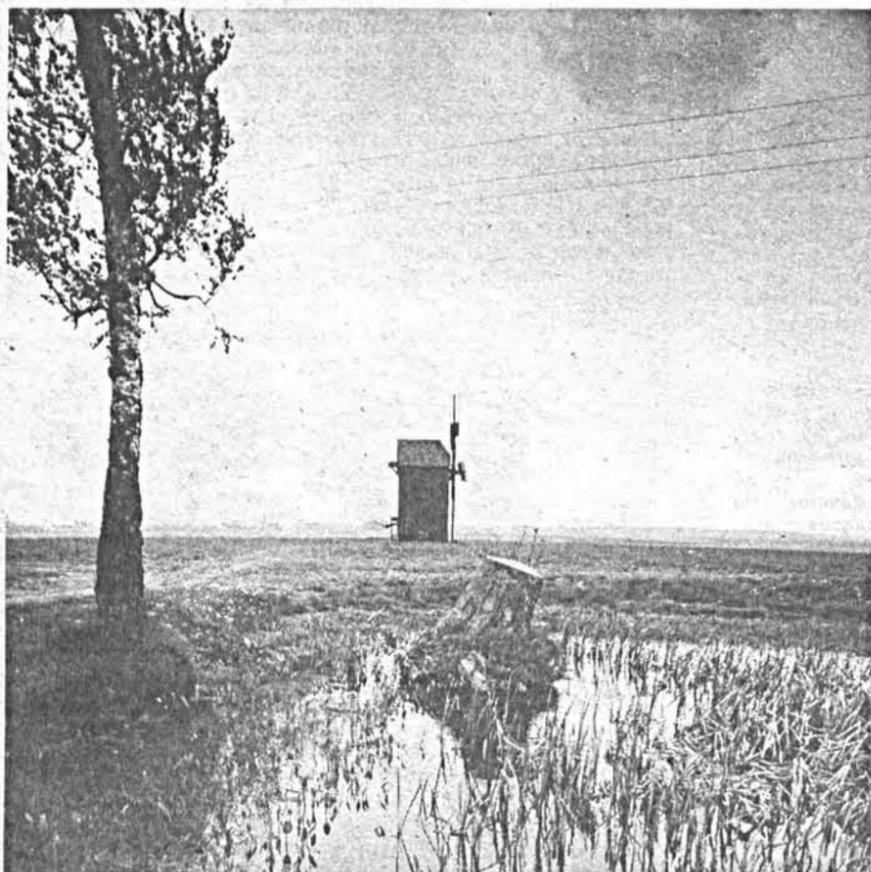

Дождж над Іслаччу

Дачакаўся радаснага дня,
Чад жыцця мяне пакінуў горкі.
Божа мой, якая цішыня
І на соснах — рыжыя вавёркі.
Стаў дзіця маленькае нібы,
Ад жыцця дарослага стаміўся.
Па сцяжынках шастаюць грыбы —
Дождж грыбны прабіўся і праліўся.
Ад жыцця спакойнага адвык,
Дзень мой паміраць ніяк не хоча.
Сябра самы лепшы — лесавік
Прыцемкам так страшна зарагоча.

О, я заядлы аптыміст,
Святлеюць думкі ў галаве.
Я слаўлю гучна жоўты ліст,
Які па лужыне плыве.
А дзень асенні, ён патух,
Мой аптымізм душу скрабе.
Магу смяцца я за двух,
Сумую толькі за сябе.

Каструбаватымі рукамі
Хацелі сосны ўтрымаць.
Нібы загнаны звер, рыўкамі
Я уцякаў, каб не дагнаць.

Фота А. КЛЕШЧУКА

ЯЗЭП ГЛАДКІ З ЛАГОЙШЧЫНЫ

З гэтым чалавекам я пазнаёміўся ў першы год Вялікай Айчыннай вайны. Да мяне падышоў невялікага росту, ладна складзены мужчына і, падаўшы руку, прамовіў:

— Гладкі... Язэп Адамавіч... Магчыма, і чулі такога. Некалі настаўнічаў у вашым раёне.

— Чаму не, — адказаў я. — Карэнцы, дзе вы працавалі, і па сённяшні дзень успамінаюць пра вас. А вось бачыцца з вамі мне не даводзілася.

Разгаварыўся... З гутаркі даведаўся, што Язэп Гладкі быў адным з тых, хто пачаў навучанне дзяцей у раёне пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі. Спачатку працаваў настаўнікам у Корані, а потым, перадаўшы школу свайму брату Казіміру, пераехаў у родныя Міхалкавічы і настаўнічаў там.

У 1930 годзе Я. Гладкі пераязджае ў Мінск, каб прадоўжыць пачатуую раней вучобу. Тут заканчвае вярхоўны курс пры педінстытуце і ўладкоўваецца на адказную пасаду ў адну з вышэйшых навучальных устаноў.

У вайну вяртаецца ў родныя Міхалкавічы і зноў аддаецца настаўніцкай працы. Але і тут не знаходзіць сабе месца. Яго праследавалі яшчэ да вайны, лічачы нацыяналістам. Не раз пагражалі арыштам. З кляймо нацдэма загінуў яго брат Казімір. Кажуць, што смерць сваю ён сустраў у Куратапах.

Язэп Гладкі не чакаў міласці ад сталіншчыны і вымушаны быў падацца на Запад, пакінуўшы на радзіме багатую бібліятэку. Узяў з сабой толькі самае неабходнае, што патрабавалася для далейшай работы. Гэта незаключаныя навуковыя працы, багаты матэрыял па народнай творчасці. Тое ж, што пакінуў, стала потым здабыткам землякоў. Прыязджалі нават з Мінска, забіралі, што каго цікавіла. У бібліятэцы Гладкага знаходзіліся розныя беларускія выданні — камплекты часопісаў «Узвышша», «Саха», «Плуг», шматлікія працы беларускіх вучоных, падручнікі.

Апынуўшыся ў Заходняй Германіі, а потым у ЗША, Я. Гладкі разгарнуў кіпучую навуковую дзейнасць. Злад яго пярэ выйшлі ў свет «Лемантар», чытанні для розных класаў беларускіх школ, кнігі і брашуры «Помнікі старажытнасці», «Родныя палаткі», «Наша краіна» і інш. У ЗША Я. Гладкі стварае выдавецтва «Заранка», піша артыкулы, нарысы, успаміны, робіць апісанні народнага быту, звычай і абрадаў беларусаў. Усяго ім выдадзена за мяжой больш за дзесятак навуковых прац. Сярод іх «Краёвы слоўнік Лагойшчыны» (на васьм тысяч слоў), «Прыказкі Лагойшчыны», «Дудар», зборнік народных песняў з нотамі.

Напісана Я. Гладкім шмат, але не ўсё, што змог стварыць, трапіла ў друк. Так, засталіся ў рукапісах нямаля розных артыкулаў, уражанняў аб жыцці і часе. Вялікую каштоўнасць, напрыклад, уяўляе падрываная ім кніга мемуарнага характару «Чуае, бачанае, перажытае», у якой пададзены шырокі малюнак народнага жыцця на Лагойшчыне канца XIX — пачатку XX стагоддзя. Усё гэта знаходзіцца ў беларускім інстытуце мастацтваў у Нью-Йорку.

Памёр Язэп Гладкі ў эміграцыі 28 ліпеня 1972 года. Не так даўно радзё «Свабода» прысвяціла яму адну са сваіх перадач.

Б. САСНОУСКІ.

Камісія па літаратурнай спадчыне Станіслава ШУШКЕВІЧА

Створана камісія па літаратурнай спадчыне Станіслава Шушкевіча. У яе ўвайшлі Аляксандр Марціновіч (старшыня), Артур Вольскі, Ніна Галіноўская, Яўген Каршукоў, Павел Пруднікаў, Н. С. Плаксіна (дачка пісьменніка).

бачка. Га? Ну раптам ваенкамат захаце радавога запаса (тут дзядзька маё прозвішча назваў) на рубяжы абаронных паставіць. А ў гэты самы час, калі ваенкамат захаце, наш радавы запас будзе па Еўропе хадзіць. Што тады?

— Праблема? — Кастусь Усцінавіч пачухаўся на карціне шырокай.

— Я не скажу, што праблема вялікая, так сабе праблемка, — супакоіў правадыра дзядзька, — можна сказаць, што праблемка зусім аніякая. Больш таго, праблемка простая, як шомпал. Усяго й зрабіць трэба, што нашаму таварышу маладому зараз жа ў ваенкамат збегаць, тут недалёка, і ў ваенкома нашага на два тыдні ў Еўропу адпрасціцца.

— А што, — усцешыўся Кастусь Усцінавіч, — збегайце, малады чалавек, адпрасціцеся. Няхай на анкетце ваенком напіша, што адпускае вас.

На гэтым ён змоўк. Глыбей у карціну адсунуўся і нанова газету «Правда» разгарнуў.

Замаркочаны выйшаў я з пакоя светлага. Нават не падзякаваў ні Кастусю Усцінавічу, ні дзядзьку аднавокам. Зрэшты, за што ім дзякаваць, асабліва дзядзьку? У Суседа майго, цяпер высокапартыйнага, коршак учаліся. Бяда такая — з пісталета стрэльнуў. Смех! Не сынам жа палка ўласаўскага быў...

У ваенкамат прыйшоў я з настроём нуляным. Увесь перакручаны прыйшоў. Злы. Адна палёгка, што ваенкамат — не гастронам, чаргі ніякае, таму на ваенкома я адразу наскочыў.

Ваенком — з ордэнам Вялікай Айчыннай — анкету маю ўважліва прачытаў, пасля перачытаў, вочы пацёр, на мяне тройчы паўзіраўся, моўчкі ад ілба да патыліцы думку нейкую паганяў, зноў на мяне паглядзеў і, як той авіравец аднавокі, папку чырвоную з надпісам «Сусед» аднекуль з-пад сябе выкалупіў і тыя ж самыя матузкі венозна-сінія распустіў пагрозліва.

І раптам не пытанне — аперкот у сквітку самую:

— Дык Сусед ваш нарадзіўся ў трыццаці годзе?

— О-о-о, — толькі заакаў я, ды тут адна каманда, і гэты законнік пачне зараз пра фронт пытацца...

Які ж я здагадлівы, — так і выйшла!

— На фронце, вядома ж, не быў?

— Не быў, — прашаптаў я і пашукаў на сцяне Кастуся Усцінавіча выратавальнага.

У кабінце ж ваенкома ніякіх партрэтаў не было, толькі на сейфе бюцік Суворова прымасціўся.

— І ў паліцы не служыў? — рытарычна спытаў ваенком і сам жа ўдакладніў, нібыта памог мне, — па малалецтву...

І тут мяне ўзбурыла, што называецца, закруціла, і як таго сабаку шалёнага, — па цаліку сакавіцкім панесла.

— Ён да ўласаўцаў у мястэчку N бегаў! — ускінуў я над сталом ваенкомаўскім усе свае кулакі фіялетаваыя.

— Да ўласаўцаў? У мястэчку N? — замілавана, па-дзіцячы ўскінуў ваенком.

— Па ўласаўцаў! — Ад крыку ў мяне й вушы зрабіліся чарнілыныя.

— Бегаў?! — ўсё з тым жа замілаваннем дзіцячым перапытаў нечакана памаладзельны ваенком. — У мястэчку N?

Я нічога не разумеў, абсалютна ні-

чога не цяміў — адкуль замілаванне гэтае? З чаго ў ваенкома сліна такая? Я толькі бачыў, што ваенком то на паверхні боўтаўся, то з галавою патапаў у глыбокай палонцы пачуццёвай, поўнай нейкай экзальтацыі цямянай. У два словы кажучы: гінуў чалавек. Па-рыцарску я кінуў яму саломінку выратавальную, яшчэ раз пацвердзіўшы:

— Так, бегаў... У нас, у мястэчку N палескім у сорах трэцім уласаўцы стаялі і за кавалак сала дазволілі Суседа майму з пісталета стрэліць...

Мая саломінка выратавальная ператварылася ў галіну пальмавую, бо... Ваенком падбег да мяне, абняў і пацалаваў. Ваенком рухаўся вулканічна. Усё на ім было гарачым, нават пагоны. Ордэнам Вялікай Айчыннай ён абпаліў мне шчаку.

— Дык за сала далі стрэльнуць! — ваенком толькі што не лямантаваў, сціскаючы мае плечы цывільныя. Віхура шчасця неўтаймавана шалела ў ягоным старым целе ваяцкім. На вейках настальгічна блішчалі слёзы. Нарэшце ён схаміянуўся, адпусціў мяне, уззяў за маю анкету:

— Што мне напісаць трэба?

— Напішыце ў левым кутку верхнім, што з першага ліпеня ажно па пятнацатае вы не будзеце браць мяне на зборы вучэбныя і падпішыцеся.

Ваенком напісаў, распісаўся і прыляпіў да ўсяго пачатку сонца-ўсходнюю.

— Перадайце Суседу вашаму прывітанне, — нечакана папрасіў ён.

— Ад вас? — недаўменна перапытаў я.

— Не! — напужаўся ён. — Не ад мяне асабіста, а так... ад Міністэрства абароны.

Я развітаўся з ваенкамам, да дзвэрэй лёгка павярнуў, а на душы, — ні ўсмешкі, ні зернітка светлага. Здаецца ж, перамог, прабіў сабе сцежку за драты пагранічныя, а ў роце — кісла, і сэрца не спывае, — толькі дрыгае. У галаве ж зусім свярботка ўсчалася пякучымі пытаннямі напаленая: хто ж дзідам гэтым крэсленым пра Суседа майго высокапартыйнага насвістаў? З чаго гэта ён — Сусед мой высокапартыйны — у іхнюю памяць склератычную так моцна ўштампаваўся? Чаму...

Выйшаў я з кабінета ваенкомаўскага, дзвэры не ляпнуў — адно што на нітку жывую прычыніў, шылінку на валасок пакінуў. Усё абачліва зрабіў.

У кабінце ж адразу гаворка пачалася.

— Чый гэта недарасль? — спытаўся ў ваенкома голас.

Голас — бадаёры, арыстакратычны.

— Гэта — ліцвін малады, Аляксандр Васільевіч...

— А, — здагадаўся я, — бюцік Суворавы загаварыў. Той самы, што на сейфе. Генералісімус!

Ваенком тлумачыў:

— Сусед ягоны быў отракам у кампанію апошняю і неяк сала мне на пазыцыю прынёс. Я яму за гэта з пісталета стрэльнуць даў.

— Сала смачнае было? — пацікавіўся генералісімус.

— Не паспеў пакаштаваць, Аляксандр Васільевіч, — сумна прызнаўся ваенком, — пакуль рыхтаваў отрака да стральбы, сала ўкраў бамбардзір з бастыёна суседняга.

— І як ты злодзея пакараў?

— Выбіў гаду вока, — сказаў ваенком.

— Садзеяў нядурсценна, — пахваліў генералісімус.

Каб, нібы цела, трымцела.
Вымыю гэтак душу,
Каб ні пыліначкі броду.
Шчасця ў жыцця папрашу,
Крышку шчаслівым пабуду,
Заўтрашні дзень свой пачну,
Як учарашні — у скрусе.
Ты праз стагоддзі пачуй,
Як без цябе весялюся.

Мы з табою, на жаль, несур'езныя людзі,
Нам сказаць, як зманіць, мы такія адны.
І паўзе халадок у збалельны грудзі,
І не веру ўжо я ні ў словы, ні ў сны.
Дзень самотны згарэў і другі дагарае,
А ў душы, а ў душы закрычалі счы.
Адчуванне, бы твой лепшы друг памірае,
І не можаш нічым ты яму памагчы.

Я не смяюся ўжо даўно,
Прымаю смех, як перажытак.
А церама твайго акно,

Як змяляваны дзецьмі сшытак.
Карункі дзіўныя на ім.
І не праісці, каб ні спыніцца.
Штось несучэсна нам дваім,
І чартаўшчына ноччу сніцца.
...А сёння выпаў першы снег.
І чысціні яго скарэсы.
Я твой вясёлы чую смех
І сам, нібы дзіця, смяюся.

Я без цябе сумую.
Долу хіну галаву.
Дні свае падсумую,
Што без цябе жыву.

Выйду блукаць на сцэжні —
Восень, туман, дажджыць.
Я без таёй усмешкі
Вечнасць паспеў пражыць.

Як я трымаюся, Божа,
Голас втроў лаўлю.
Я звар'яцею, можа,
Толькі не разлюблю.

падмыся і смальну гэтаму гарбылю аднавокаму ў вуха парасячае.

Дзядзька ж авіраўскі далей пракурорстваваў:

— ... і маючы такога Суседа вы за граніцу збіраецеся?

Тут мой экстрэмізм падпольны абачліва саступіў сцежку класіцы выратавальнай. Класіка выйшла крыху зыначаная, пад сітуацыю падаганая.

— Сусед за суседа не атвечает! — крыкнуў я на ўвесь гэты пакой светлы.

Мне пашанцавала.

Добра, што крыкнуў я моцна, гола-су не пашкадаваў.

Мяне пачуў сам Кастусь Усцінавіч. Той самы, што на карціне шырокай. Ён заклапочана згарнуў у трубку газету «Правда» і сцёбнуў ёю па патыліцы авіраўца аднавокага. Сцёбнуў і астматычна выдыхнуў:

— Не забывайце, таварыш, гэты афарызм гуманны!

— А я й не забываю, — сцяўся дзядзька пакараны. Ён крутануўся тварам да правадыра.

О, метамарфоза нечаканая!

Дзядзька ўжо апраўдвацца мусіў:

— Вы не падумайце, Кастусь Усцінавіч, што я да Суседа нашага таварыша маладога нешта падазронае маю. Зусім не. Я ж разумею, што Суседу ягонаму было тады толькі гадкоў трынаццаць. Я разумею, што ён у неба страляў. Няхай з пісталета варажыга, але ж у неба. Праўда, сала нашае ворагу аддаў...

— Сала шкада, — згадзіўся Кастусь Усцінавіч.

— Але гэта нічога, — ажывіўся дзядзька, — бо ўсё пасляваеннае жыццё Суседа прайшло па нашых, па савецкіх законах. Зараз ён шостым сакратаром аднаго гаркома палескага працуе. А пра яго, нашага таварыша маладога (дзядзька аднавокі на мяне паказаў), далажу вам, Кастусь Усцінавіч, толькі самае добрае. Сумленны, правэраны малады чалавек, анкету выстую мае. Бацькі ў яго цудоўныя. Можна смела пусіцца. А пра Суседа ягонага я так... для памяці спытаў. Стрэл гэты ў анкету не ўпішаў, а забываць не варта.

— Не варта, — згадзіўся Кастусь Усцінавіч і параў, — але й валаводзіць з нашымі грамадзянамі маладымі таксама не варта.

— І я пра тое ж! Няможна валаводзіць! Няхай наш таварыш малады едзе за мяжу, няхай на здароўе па Еўропе ходзіць, толькі...

— Што толькі? — Кастусь Усцінавіч здэкліва пасміхнуўся. — Зноў Сусед?

— Ды не! — закруціўся дзядзька авіраўскі. — Я ўжо пра іншае... паверце, я вельмі рады, што нашаму таварышу маладому і час выпаў на паездку добры, і грошы на дарогу самохаць набеглі, ажно ў жмені не стоўпяцца, і цудоўна, што ў грудзях ягоных маладых настрояў гітары варухнуўся, а самае лепшае дык тое, што з таго боку несавецкага яму паперынай апрашалнаю махнулі ветліва. Я сам з балкона авіраўскага бачыў тое памаханне і сам жа з балкона афіцыйна закрычаў праз драты пагранічныя, калючы: прыедзе, прыедзе ваш сябар! Не хвалюйцеся!

Дзядзька аднавокі адсопся, апачыў секунду і, не азірнуўшыся на мяне, зноў зыкаваць кінуўся:

— Дык я не пра гэта ўсё, Кастусь Усцінавіч, я пра іншае... я наперад кідаю, наперад разважаю. Скажам, наш таварыш малады ваенкамату спатрэ-

Калі ж на кручы утрымаўся
Неспадзяванае ракі,
Я зразумеў, што страх мой гнаўся,
І гнеўна сціснуў кулакі.

А. МАЛАХОУСКАМУ.
Вядуць бабулі песні у застоллі,
Паружавейшы крышку ад віна.
І сустракаюць пірагом і соллю
І споведдзю хварэюць давідна.
Смажы, чыя паважлівая сіла,
Сумленню падуладная твайму,
Тут сеяла, арала і касіла
І выпрастала соткі на зіму!
Калі матуль старэнькіх забываюць,
Матулі нечакана паміраюць.
Ды дзякуй Богу, ёсць яшчэ сыны
Чужыя, быццам родныя яны.
Кілай каня і кіч на дапамогу.
Паедзем да старых тваіх бабуль.
Паклонімся збуццеламу парогу,
Успомніўшы і хто мы, і адкуль.

Буйства, шаленства дажджу,
Кожная кропелька пела.
Вымыю гэтак душу.

НЕ НАДТА верыцца, што некалі настане ў нас дэфіцыт шыльдаў, бірачак, этыкетак. Глянцёе наўкола: ці не кожны другі практыкуецца ў гэтай «саматужнай дзейнасці». А колькі выдумкі ды спрыту! Новы саюз яшчэ і кроку не ступіў, а на яго кволую шыю ўжо навешалі жмут цэтлікаў: тут табе і захопленая рэклама, і зусім наадварот... З'езд толькі-толькі прайшоў, на прытулку нованароджанага саюза засталася пакуль дошка са словамі «Музычнае таварыства БССР», але ўжо тыражуецца клішэ-пагалоска: «Адбылася цяжкая змена шыльды...»

А сапраўды: што адбылося? Няцяжка знайсці прычыны, каб адной-дзвюма фразамі сцэбануць МТ БССР, выдаўшы заадно аванс ягонаму правапераемніку — новаму саюзу. Цяжэй даецца іншае: усведамленне, што «з'езд», «апарат», «праўленне», «прэзідыум», «члены» — гэта ж людзі, жывыя і вельмі розныя, і плён іхніх прамоў, спраў або недаробак вымагае ўдумлівага дыферэнцыраванага стаўлення.

Пакіньма этыкеткі — для слоікаў з кампотам, бірачкі — для швейных вырабаў... З'езд — гэта нагода для абмену інфармацыяй, нагода для роздуму.

Папярэднічала з'езду, як вядома, гаворка на пленуме праўлення МТ, дзе абмяркоўваліся шляхі ўтварэння, мэты і задачы будучага саюза. («ЛіМ» за 19.04.91.). І вось СМД, пра які даўно марылі канцэртныя выканаўцы і пра які недаверліва разважалі асобныя культасветработнікі, у Беларусі ёсць. Але перш чым адбылася досыць забытая юрыдычна працэдура роспуску адной суполкі ды ўтварэння іншай, з чым нас павіншавалі прадстаўнікі Масквы, Украіны, Малдовы, мінулі многія гадзіны абгаварэння таго, што было, што ёсць, што мае быць і што будзе, калі...

Ёмісты даклад старшыні праўлення МТ М. Дрынеўскага, дзе падрабязна і канкрэтна, з мноствам лічбаў і прозвішчаў гаварылася пра чатырохгадовую дзейнасць таварыства, пачынаўся пытаннямі. Ці выжыве нацыянальная культура ва ўмовах надыходзячага рынку, камерцыйлізацыі? Што трэба зрабіць, каб музыкант у гэты пераходны перыяд быў абаронены і сацыяльна, і эканамічна, мог правяць сябе як творчая асоба? Што і як проціпаставіць бяздумнаму перанясенню гаспадарчых ідэй з камерцыйных прадпрыемстваў на некамерцыйныя, духоўныя сферы жыццядзейнасці?

Гэтыя пытанні прыспешылі нараджэнне новага саюза. Бо

таварыства, як сціплае фарміраванне музычна-асветніцкага напрамку, свай дзейнасцю ўжо заклала падмурок будучых спраў.

Знойдзены пэўныя падыходы да вырашэння праблем прапаганды народнай творчасці, укаранення перспектывных форм музычнага асветніцтва, аб'яднання намаганняў зацікаўленых ведамстваў у аптымізацыі працэсаў музычна-эстэтычнага выхавання дзяцей і падлеткаў. Праводзілася работа па павышэнні выканаўчага майстэрства прафесійных музыкантаў, развіцці творчай актыўнасці народных майстроў

звычайных ды харэаграфічных калектываў. Гэта не спрыяе росквіту народнай творчасці. І намаганні МТ былі скіраваны калі не на паляпшэнне, дык хоць бы на захаванне, на стабілізацыю абстаноўкі.

За радком даклада кожны мог убачыць сваё. Мне ж успомніўся адчай сталых ужо кабет, кіраўніц дзіцячых харавых калектываў, гурткоў пры палацах культуры. Іх проста выкідалі на вуліцу — быццам бескарысных утрыманцаў, што не здатныя за-

тываль «Наша спадчына»: «Студзеньскія музычныя вечеры» ў Брэсце, шматлікія лекцыі-канцэрты Магілёўскага абласнога аддзялення МТ, сустрэчы з беларускімі кампазітарамі, артыстамі, музыкантамі, наладжаныя шэрагам раённых аддзяленняў.

— Аднак, — гаварыў М. Дрынеўскі, — нашы асветніцкія пошукі ў асноўным носяць аднабаковы характар. Не выключаны варыянт, што наша неспокійная будучыня можа рэальна паставіць прафесію, у высокім прызначэнні якой не даводзіцца сумнявацца, на грань

сёння нашы прафесійныя калектывы — сімфанічны і камерныя аркестры, камерны хор, хор Дзяржтэатрады, шырмаўская капэла і іншы актыўна гастралуючы за мяжой, заключаючы новыя кантракты. Уключылася ў развіццё культурнага супрацоўніцтва з замежнымі краінамі і МТ, скарыстоўваючы свае магчымасці, у тым ліку і фінансавыя, для ўмацавання міжнароднага аўтарытэту прафесійнай выканаўчай школы рэспублікі, для прадстаўлення нашых маладых музыкантаў, для арганізацыі выездаў за мяжу самадзейных калектываў. МТ перадае новаму саюзу пакет шматлікіх дамоўленасцей на конт працягу творчага ўзаемаабмену з іншымі краінамі.

Варта звярнуць увагу і на тое, што МТ досыць актыўна накіроўвала музыкантаў-прафесіяналаў у творчыя камандзіроўкі па краіне і за мяжу: для знаёмства з вопытам калег, для павышэння прафесійнага майстэрства на семінарах, курсах, фестывалях... Таварыства наладзіла і свае мерапрыемствы навучальна-творчага характару з запрашэннем замежных і савецкіх музыкантаў, слухачоў з-за межэй Беларусі (курсы джазавай імправізацыі, выканаўчага і педагогічнага майстэрства на медных духавых і ўдарных інструментах, вядомая «Акадэмія старадаўняй музыкі» і іншы). Для падтрымкі нашай будучыні МТ устанавіла 6 імяных стыпендыяў студэнтам вышэйшых і навучэнцам сярэдніх спецыяльных музычных устаноў.

А вось вельмі прычыновое палажэнне справадачлівае датычыць і нашай будучыні, і мінулага: «Спыняючы сваю дзейнасць, МТ перадае СМД Беларусі эстафету, лічычы, што наступным этапам у гэтай рабоце (даследчыцкія пошукі, вяртанне музычна-гістарычнай спадчыны. — С. Б.) павінен стаць сацыяльны заказ, які даць пачатак манументальнай, шматгадовай, мнагааўтарскай працы па ўстанавленні гістарычнага мінулага нашай культуры ў сферы выканаўчага майстэрства, музычна-грамадскага жыцця, адукацыі, крытыкі, а таксама паслужыць рэабілітацыі музычна-гістарычнай значнасці асобных буйных фігур у гісторыі беларускай музычнай культуры, раней незаслужана забытых і недацэнзеных».

Паспрабавала МТ наладзіць і выдавецкую дзейнасць. У 89 г. выпусціла першы інфармацыйна-публіцыстычны бюлетэнь «Музыка» на беларускай і рускай мовах (10 тысяч экз.). Летась выйшаў другі нумар. І ўдалося дамагчыся дазволу Дзяржкамдруку БССР на выпуск «Музыкі» як штоквартальнага часопіса — выдання СК і МТ БССР, аднак Саюз кампазітараў ад супрацоўніцтва ўрэшце адмовіўся — па фінансавых меркаваннях. Разам з РНМЦ культуры выдадзена нізка твораў для дзіцячых хароў і зборнік беларускіх кантаў, супольна з выдавецтвам «Беларусь» рытуецца «Альбом цымбаліста», хрэстаматэя «Беларускі дзіцячы фальклор» і г. д.

Створанае ў сістэме МТ малое прадпрыемства — літаратурна-выдавецкае агенцтва «Эрыдан», якое набірае сілу за кошт прыбыткаў ад выпуску масавай кніжнай прадукцыі, ужо мае магчымасць для друкавання і музычнай літаратуры. Мяркуюцца, што на базе «Эрыдана» будзе ажыццяўляцца і выпуск штомесячнага музычнага часопіса, назва якога пакуль не зацверджана. Ёсць, пра што паведаміў М. Дрынеўскі, варыянты: «Камертон», «Беларускі камертон». (Успамінаецца мая родная школа, або пацяперашняму — «ліцэй пры БДК»). Успамінаецца школьны клуб «Дамінанта». Чым не імя для часопіса? І музычнае, і шматзначнае слова, і

Надзея ёсць, а шанцы?

З нагоды нечарговага з'езда Музычнага таварыства БССР, які стаўся ўстаноўчым з'ездам Саюза музычных дзеячаў Беларусі

народных інструментаў, паглыбленні міжнародных кантактаў як сродка прапаганды беларускай выканаўчай школы і дасягненняў самадзейнага мастацтва. Пашырала выдавецка-дзейнасць, умацоўвалася матэрыяльна-тэхнічная база МТ.

Створанае «зверху» Міністэрствам культуры БССР, Белсаўпрофам, ЦК ЛКСМБ і Саюзам кампазітараў, а потым імі ж часткова забытае (камсамол ды СК так і не пералічылі аб'яцаны ўстаноўчы ўзнос), МТ не толькі не загінула, як многія створаныя ў той час грамадскія аб'яднанні, але і змагло атрымаць падтрымку «знізу», распаўсюдзіць свой уплыў па ўсёй рэспубліцы. 12325 чалавек свайм уступленнем у МТ БССР прагаласавалі за неабходнасць яго існавання, з іх 2883 прафесіяналы, 3776 аматараў, 5666 дзяцей і падлеткаў.

Зазначыўшы ўсё гэта, дакладчык засяродзіў увагу на выніках масавай творчай работы. (МТ было у ліку ініцыятараў, арганізатараў Рэспубліканскага конкурсу аўтараў і выканаўцаў эстрадных твораў песеннага і гутарковага

рабіць грошай, дарма займаюць памяшканне і вымушаюць плаціць іхняму кіраўніку амаль паўста рублёў...

Дзякуй, калі таварыства дапамагло хоць камусьці з такіх «скарочаных паводле смець» аматарскіх калектываў. Дзякуй, — авансам! — калі новы саюз дапаможа і беспрытульным прафесіяналам-музыкантам, дапаможа ствараць і захоўваць «некамерцыйныя» супольнасці. Бо, як ні горка пра гэта казаць, ніхто так і не падтрымлівае ўжо добра вядомы ансамбль «Класік-Авангард». Гэтаксам нікога не цікавіць, што ўнікальны брас-квінтэт, створаны мінскімі музыкантамі-духавікамі, проста зарнее, калі будзе існаваць горш чым на самадзейных — на птушыных правах. А ідэя адраджэння старасвецкай беларускай капэлы ва ўсіх выклікае пла-

настатрофы. І гэта адбудзецца, калі ў цэнтры канчаткова стане фігура аматара музыкі як толькі спажывца прапануемай яму бізнесам прадукцыі. Выйсць у гэтым паляпшэнні музычнага выхавання падрастаючага пакалення. Неабходна спыніць плыні бескультур'я, калі адно музычнае бяздарнае пакаленне выхоўвае новае.

І за мінулыя 4 гады наша МТ зрабіла нямала, каб звярнуць увагу грамадскасці на гэту застарэлую праблему. Камісія МТ па музычнай адукацыі і выхаванні, якую ўзначальвае прарэктар БДК В. Якілюк, знайшла перспектывную форму арганізацыйна-метадычнай работы: музычны педсавет. На такіх педсаветах і тэматычных пленумах абмяркоўваліся вострыя праблемы падрыхтоўкі прафесійна кампетэнтных настаўнікаў музыкі для ўсіх агульнаадукацыйных школ, а таксама забеспячэння ўсіх дзіцячых садоў кваліфікаванымі музычнымі кіраўнікамі. У адказ на запыты музычнай грамадскасці летась у Магілёве быў адкрыты філіял БДК — яе музычна-педагагічны факультэт. Пры МТ БССР утварыўся дыскусійны клуб «Жалейка», які садзейнічае абагульненню і распаўсюджванню найбольш прагрэсіўных метадычых работ з дзіцячымі харавымі калектывамі.

Зразумела, што музычна-эстэтычнае выхаванне ды асветніцтва вымагаюць усебаковага клопату. Таму і прагучала ў дакладзе наступнае:

— Мы павіны сёння перад урадам рэспублікі рашуча паставіць пытанне не толькі аб павелічэнні асігнаванняў на культуру, але і аб уважлівым і спонсарствам. Усе ініцыятывы і ахвяраванні ў інтарэсах развіцця культуры і адукацыі заслужваюць падтрымкі. Сёння дзяржава павіна ўсяляк стымуляваць такія акцыі, прадстаўляючы арганізацыям і асобам, якія займаюцца дабрачыннай дзейнасцю, падаткавыя льготы, як гэта робіцца ў многіх краінах свету. Успомнім Японію: у самым пачатку свай дзейнасці вядомая фірма «Ямаха» не пашкадавала каласальных укладанняў у стварэнне шматтысячнай сеткі бясплатных музшколаў пры сваіх магазінах, дальнабачна мяркуючы, што следам за павышэннем музычнай адукацыйнасці японцаў настане час павышэння попыту на прадукцыю фірмы...

Сітуацыю ў нашай музычнай культуры неабходна выпраўляць — да гэтага абавязвае нават гісторыя. Як нагадаў прамоўца. Беларусь і па сваім географічным становішчы, і па ўзроўні развіцця музычнага мастацтва доўгія стагоддзі, аж да пачатку 20-га, знаходзілася ў цэнтры еўрапейскай культуры. Аднак у далейшым, самі адмежаваўшыся ад сусветнага працэсу, мы далі падставу, каб нас з гэтага працэсу выключылі і іншыя. Праўда, час мяняецца:

На парадку дня з'езда...

жанраў, рэспубліканскіх святаў духовай музыкі ў Мінску, гарманістаў — у Віцебску і іншы. Чаму такая ўвага самадзейнасці? Сёння, з аднаго боку, адбываецца рост нацыянальнай самасвядомасці, пільная ўвага да сваіх вытокаў, роднай мовы, народнай спадчыны. А з другога — уступленне ў свае правы рыначнай стыхіі з яе патрабаваннямі да культуры. У выніку — адмова ўстаноў культуры ад развіцця народнага мастацтва, спыненне фінансавання і перавод на самаакупнасць му-

танічную замілаванасць і ні ў кога — жаданне пакласці першую цагляную ў яе фінансавы падмурок... Колькі ёсць яшчэ балючых кропак, на якія не можа не звярнуць увагу новы саюз! Аднак і ягоны папярэднік не цураўся інтарэсаў ды патрэб прафесійнага мастацтва, задач выхавання слухачкай аўдыторыі, праблем музычнага асветніцтва. Прынамсі, М. Дрынеўскі згадаў штогадовыя фестывалі фартэп'янай музыкі ў Віцебску і праведзены тамсама сёлетні фес-

танічную замілаванасць і ні ў кога — жаданне пакласці першую цагляную ў яе фінансавы падмурок... Колькі ёсць яшчэ балючых кропак, на якія не можа не звярнуць увагу новы саюз! Аднак і ягоны папярэднік не цураўся інтарэсаў ды патрэб прафесійнага мастацтва, задач выхавання слухачкай аўдыторыі, праблем музычнага асветніцтва. Прынамсі, М. Дрынеўскі згадаў штогадовыя фестывалі фартэп'янай музыкі ў Віцебску і праведзены тамсама сёлетні фес-

не скарыванае, здаецца, у назвах радзё- ды тэлерадыё.

Калі б у МТ (або новага саюза) такі часопіс быў ужо сёння, дык нават і ён, думаю, не здолеў бы змясціць у поўным аб'ёме справядзачны даклад праўлення. Тым больш, што доўгімі былі і спрэчкі.

Вострай дыскусіі ні даклад кіраўніцтва МТ, ні праект статута СМДБ, аднак, не выклікалі. Мяркуючы па выступленнях, некаторыя дэлегаты няўважліва чыталі асноватворны дакумент; іншыя скарывалі трыбуну, каб падзяліцца прапановамі ці сказаць пра набалелае, трэцяя — каб проста нешта сказаць. Як народныя дэпутаты на з'ездзе...

Зрэшты, паспрабуйце самі ўявіць характар гаворкі. (Цытую, вядома, далёка не ўсе выступленні, і не цалкам).

— Гэты саюз мне пакуль не вельмі зразумелы. Нас што — «з'ядуць», альбо дзеячаў да нас неяк прыкладуць? Ці будзе СМД элітарным? Калі будзе эліта, якая накіроўвае, — гэта добра. — С. ЛЮБЧУК (Брэст).

— У рэспубліцы мае быць тая арганізацыя, што рупілася б, абараняла правы музыкантаў-выканаўцаў, выкладчыкаў. Калі створым такую, яна зможа шмат зрабіць, каб людзі, што змагаюцца за наша беларускае мастацтва, былі своечасова заўважаны, падтрыманы і атрымалі ўмовы для ажыццяўлення той праграмы, што намечана ўрадам, Вярхоўным Саветам. У Гомельскім рэгіёне цяпер вельмі цяжка, але тут ёсць і музычныя школы, і музычныя і сімфанічны і духавы гарадзіны аркестры. Ды трэба пакапацца аб прафесійных кадрах — мы іх хутка страцім, з Гомельшчыны многія музыканты з'язджаюць працаваць па кантрактах за мяжу. Патрэбна стварэнне ўмоў для творчасці і вырашэнне жыллёвых праблем. — У. РЫЦЫ (Мазыр).

— Новы статут складаюць прынцыпы мноства грамадскіх арганізацый з элементамі элітарнага творчага саюза. У гэтым ёсць станоўчая спроба захаваць і тое, што ўяўляла сабою МТ, і тое, чым павінна быць прафесійная арганізацыя музыкантаў. Але паміж адным і другім мае быць выразная грань, інакш — блытаніна, якая падавае давер да дзейнасці СМД. Сістэму МТ з яе ранейшымі задачамі трэба захаваць, але на ўзроўні абласных стру-

та яшчэ не ўся Беларусь... Трэба рабіць банк спонсараў для падтрымкі маладых выканаўцаў. Восенню ў Літве будзе Міжнародны конкурс імя Чюрлёніса, у яго ўмовах ёсць цікавы пункт: прыватныя асобы могуць рабіць свае прэміі для музыкантаў. Такое варта і нам пераняць. — У. ЛЯБЕЦКІ (Гродна).

— Разгарніце выданне «ЭЛІМБел». Артыкул «Барона»: усё ёсць пра тагачасную літаратуру, архітэктуру на Беларусі... А музыкі — быццам і не было! Пачытайце пра ранана, класіцызм — гэтая ж карціна. «Рамантызм — толькі тры прозвішчы... А ў мастацкім жыцці на Беларусі адбываліся тыя ж працэсы, што наогул у Еўропе. Кажуць, музыка, што стваралася і гучала на нашых землях тады, — не беларуская. (Але паспрабуйце сназаць расейцам, што тварэнні Растрэлі ці Росі — не рускае дойддства! Брытанцам — што Гендэль не англійскі кампазітар!). Час быў такі, не было «калезнай заслоны», і музыка вольна гуляла па Еўропе. Два стагоддзі таму на Беларусі было 26 оперна-балетных тэатраў, каля таго — сімфанічных капэл. Праз два месяцы пасля лонданскай прэ'еры араторыі Гайдна «Стварэнне свету» яна выконвалася ў Беларусі: уявіць сабе нешта падобнае сёння — немагчыма! Калі мы не адновім традыцыі прафесійнай музыкі, нам няма куды будзе рухацца далей. На базе ДАВТА ці калектываў філармоніі гэта немажліва. Для пастаяннай мэтанакіраванай работы патрэбны новы калектывы, які б меў і належнае памяшканне для канцэртнай дзейнасці, і архіў. Ен адраджаў у музычныя помнікі Беларусі, узняў і багатую музычную атмасферу мінулага, і выконваў сучасную музыку, адпаведную эстэтыцы старабеларускага пап. — В. СКОРАБАГАТА (Мінск).

— Тэзіс «адраджэнне беларускай музычнай культуры» будзе пустымі словамі, калі не рэалізуецца шэраг задач. Сёння ж высокая прафесійнае мастацтва незапатрабавана, кадры ад'язджаюць. БДК вымушана скарачаць прыём студэнтаў. Законы аб культуры, аб мовах акажуцца мёртвамі, калі не атрымаюць падтрымку. Падтрымка можа быць і ў дзейнасці новага саюза, Але пры ўмове, што ён будзе не проста правапераемнікам МТ, якое мела на мэце музычна-прапагандысцкую дзейнасць і далучэнне да яе самых шырочных мас, а новым, прафесійным саюзам, прынцыпова мэта якога — падтрымка прафесійнага мастацтва. І гэта не адштурхне ад нас аматараў музыкі: для іх захаўваецца калектывнае членства. Такі кампраміс неабходны. — В. ЯКАНЮК (Мінск).

Міжнародны конкурс для павышэння свайго ўзроўню кваліфікацыі, але чаму ў такіх выпадках маўчаць пра майстроў? Вядома ж, што ва ўсіх краінах паралельна з конкурсамі выканаўцаў праводзяцца конкурсы для майстроў музычных інструментаў. Праблемы у нас і з памяшканнямі для працы. Калі майстар і мае такое памяшканне, дык за арэнду плаціць у 10 разоў больш, чым мастак за майстэрню. Але чаму?

Вытворчы камбінат па вырабе, рамонце і рэстаўрацыі музычных інструментаў называюць адным з галоўных «карміцеляў» Музычнага таварыства. Здавалася б, прыбытак ёсць — і «ноў праблём». Аднак менавіта з праблемамі звярнулася да новага саюза дырэктар камбіната З. Бялюк:

— Мы ў краіне адзіная арганізацыя са сваёй школай майстроў, але ў рэспубліцы не зусім разумеюць унікальнасць такой з'явы. Мы пакутуем, бо не можам разгарнуцца. На беларускіх спецыялістаў попыт у Малдове, Літве, Расіі, Узбекістане, Таджыкістане... Атрымліваем заяўкі, выконваем. Крыўда, вядома, што скрыпкі ды віяланчэлі нашы ўмельцы вымушаны здаваць у Вялікі тэатр СССР — Масква ж дае ім рэдкія матэрыялы, якія не можам даць мы, бо не маем валюту для набыцця. Мы не робім дэфіцытных фартэп'янных струн, хоць і ведаем як: здабыта і тэхналогія, і матэрыялы. Няма толькі дзе паставіць станок. Цяжка паставіць машыну для швачні, якая магла б рабіць чэхлы. Няма дадатковых плошчаў, каб разгарнуць вытворчасць нотных пульты, шумавых музычных інструментаў, футаралаў. Усё гэта мы робім, але пакрысе, праца зацягваецца, не паспяваем задавальняць усё заяўкі. У тым ліку і на рамонт. Маглі б прыняць хоць бы сталюю іначэ чалавек 20—30, іх лгчэй навучыць, чым майстроў-музыкантаў, але няма дзе абсталяваць дадатковыя рабочыя месцы. Калі не дапаможа СМД, камбінат можа аддзяліцца ад яго, перайсці да іншага гаспадара, які хоць сёння гэты даць памяшканне, — да ўсемагутнай «бытоўні». Але паісці «з культуры» не хацелася б...

— Такія вось праблемы. Для чытача дасведчанага, на жаль, не новыя... Але ж ёсць новы саюз! Музыкантам-выканаўцам, педагогам, энтузіястам музычнага асветніцтва, знакамітым і невядомым, яго стварэнне дае надзею. На-

Трагіфарс пад ламбаду

«Вежа» А. ДУДАРАВА і У. НЯКЛЯЕВА ў Маладзечанскім драматычным тэатры

На свеце можа быць усё. Напрыклад, у якой-небудзь вёсачцы можа пасяліцца дух мінулых стагоддзяў... (Сёння мы асабліва схільны верыць ва ўсялякую чартаўню — напрыканцы XX стагоддзя, пэўным чынам змяніўшыся, праглядаюць прыкметы таго, дзевятнацатага стагоддзя). Ці, яшчэ працэс, можа чалавек на сваіх сотках будаваць «вежу да неба», і ніхто яму гэта не забароніць... Змест п'есы А. Дударова і У. Някляева «Вежа» менавіта такі — Ютка Казубоўскі, жыхар вёскі Каруны, узводзіць вежу, збіраючы камяні-валуны з палёў.

Спектакль Маладзечанскага драматычнага тэатра паводле п'есы «Вежа» — незвычайны. Незвычайны ўжо сам тэатральны будынак, у якім іграецца спектакль.

Напэўна, мы рэдка задумваемся над тым, як той альбо іншы спектакль «упісваецца» ў пэўную тэатральную залу. Дзесьці натуральна будзе глядзець так званы «касцюмны» спектакль — парыкі, карункі... Нездзе сучасная драматургія — аскетызм тэатральнай залы толькі падкрэсліць штосьці важнае, значнае. Спектакль «Вежа» Маладзечанскага драматычнага тэатра дзіўным чынам адпавядае той прастору, у якой іграецца. Тыпова клубная зала са звычайнай клубнай сцэнай старога ўзору. І прыкметы тэатра — сафіты ды сцены, з мэтай гукізаляццёй абцягнутыя тканінай. Не хачу ўжываць слова, якое набыло крыху зняважлівае адценне — «самадзейны», але ў такіх памяшканнях звычайна працуюць самадзейныя тэатры. І, дарэчы, трэба заўважыць, што статус прафесійнага Маладзечанскі тэатр атрымаў зусім нядаўна.

Здаецца, што мастак спектакля Я. Волкаў быў асабліва намаганняў «абжыць» гэтую тэатральную прастору. Усё гранічна проста — драўляны памост, які пазаўляе сцэну аднаўзроўневаці і дае магчымасць рэжысёру будаваць больш складаныя мізансцэны; стол, засланы кумачом; дзесьці збоку «прыляпіўся» хлэй... І першы намёк на ўмоўнасць — сям-там маленькія, як быццам цацачныя, дамкі на штахтах. І зусім ужо шчыра-здэклівы штырх — скрынка з драўлянымі, як вароты, створкамі, якая потым пераробіцца на больш, не менш як... у кам'ютэр. «Цывілізацыя» закрунула і вёску Каруны... Між іншым, на ўсім, што адбываецца ў гэтай вёсцы, ляжыць нейкі, даруецца, адбітак убоства.

У спектаклі ствараецца свет, да дэталі, да нюансаў падобны на той, у якім мы жывём. Усе дзейныя асобы ў гэтым спектаклі ходзяць у гумавак ботах. Грыз. Непрапазна. І ўсё гэта ўспрымаецца як норма, роўна, як і лозунг, абсурдны па сваёй сутнасці — «Людское шчасце датэрмінова!». Зала, канечне ж, пазнае ўсе гэтыя дэталі, якія першапачаткова выклікаюць смех. Але паступова канцэнтрацыя «прыкмет» нашага жыцця дасягае мяжы і з'яўляецца ўсведамленае тупіковасці, бессэнсоўнасці. І таму спачатку смешныя, але

ў выніку — гарапашныя, абмежаваныя людзі, якіх мы бачым у спектаклі.

Старшыня Андрон (Б. Донін). Недарэчны, але нязменны гальштук, пакаменны гарнітур, які, як кажуць, «не сядзіць». Але галоўнае — гэта вочы, перапоўненыя страхам. Страх перад начальствам і перад сватам у цэлым. І страх гэты ў ім першапачаткова, генетычна закладзены.

Міліцыянер Кузьма (В. Салушчаў). Пра такіх звычайна кажуць: «Глядзіць на свет шырока расплюсчанымі вачамі». Але доверліваецца гэтай прысутнасці з рэальнасцю прыводзіць да таго, што свядомасць у гэтага хлопца часяком ужо «плыве».

Галоўнае, што ўсе гэтыя людзі — і Кузьма, і Андрон, і настаўніца Хрысціна Сымонаўна (А. Стэльмах), — перакананы, што менавіта яны і з'яўляюцца апірышчам здаровага розуму ў Карунах, хоць розуму якраз ім бракуе найперш.

Цудаў не бывае. Мы такія, якія ёсць. І сцэна «пераўтварэння» Анці (Т. Бабей) з непрыгожай у красуню, правільнай, непераўтварэнне, лепшы таму доказ. Дарэчныя намаганні Баржомі (Е. Доніна), прафесія якой угадваецца адразу ж, з першага з'яўлення — разважліва - халодная прыгажунька, якая выдатна ведае, што ёй ад жыцця трэба. І Анця, вясковае дзячынкі, няўкладная і вартая жалю, таксама вельмі хоча стаць прыгажуняй, як гэтая экзатычная Баржомі. Але пасля «ўрокаў» Анця прадстане перад намі яшчэ больш нікчэмнай.

У зашмальцаваных, старых нагавіцах, у замытых саколках (вядома, што ўзяць чарку нясупраць), — такімі з'яўляцца перад намі тыя, каму ў гэтым спектаклі ўдаецца захаваць здаровы сэнс і пачуццё рэальнасці — Ютка (М. Бялюн) і Хведар (Н. Варонін). Толькі гэтыя два чалавекі і разумеюць сэнс усяго, што адбываецца, правільнай, поўную бессэнсоўнасць. Тая праўдзівасць, пра якую я ўжо пісала адносна да спектакля, у гэтых сцэнічных вобразках, бадай, найбольш моцная. І нейкая іронія дэзале ім разважаць разумна. Бо тлумачэнне таго, для чаго Ютка будзе «вежу да неба», вельмі простае і лагічнае — трэба прыбраць камяні з палёў.

І, тым не менш, абсурд залішвае. Хаваць, але з нейкай унутранай безнадзейнасцю, выбудовае рэжысёр М. Мацкевіч фінал спектакля. Прыехаў у Каруны мільянер Фрэнк Морган (А. Летуноў), і — няма праблем. Танцуем ламбаду. Нічога наперадзе «не свеціць»? Няважна, танцуем ламбаду. Вось хутка яшчэ што-небудзь новае прыёмем там, на Захадзе, няважна што, і зноў будзем шалёна вытанцоўваць ламбаду...

Трагіфарс... Фарс, таму што ўсё, што адбываецца, — абсурдна, бессэнсоўна, смешна, неразумна. І трагедыя, таму што гэтае жыццё — наша.

Н. ЗЕМЛЯКОВА.

Размова ў кулуарах рэктар нацыі, культуры і захавання гістарычнай спадчыны народны дэпутат Акадэмічнага народнага хору М. Дрынеўскі.

тур. А ўласна СМД зрабіць прафесійным, зыходзячы з сучаснай прантыкі і канкрэтызаваўшы яго асноўныя мэты: абарона прафесійных і сацыяльных інтарэсаў, правое творчасці музыкантаў... Не трэба ператвараць саюз у звышміністэрства, не той цяпер час, дый мы не такіх заможныя. Дарэчы, хоць сам я член СК, бачу вялікую сацыяльную несправядлівасць у тым, што сродкамі Музфонду карыстаюцца толькі кампазітары, а прапагандысты іхняй музыкі — не. Я, скажам, напісаў песню, але выканаўца зрабіў з яе тое, што можна слухаць, — чаму ж ён не мае права на грашовую падтрымку на роўных з кампазітарам? СМД павінен браць сваю долю з Музфонду. І яшчэ — адзін фант. На планёрцы дырэктараў філармоніі быў прапанаваны спіс скрыпачоў, якія гаспаляюць у Савецкім Саюзе. Іх засталася... 8 чалавек. Музыкантаў ратаваць трэба! — У. БРАЙЛЮСКІ (Магілёў).

— Беларусь ужо сёлета не будзе закупляць імпортныя музычныя інструменты — як жа ладзіць фестывалі, калі няма базы? Сё-тое мае Мінск, але гэ-

— Самае галоўнае ў дзейнасці СМД — работа з моладдзю. Мастацтва «ўцянае» ад нас у асобе пераможцаў конкурсаў. А гэта — маладыя музыканты. У нас павінен быць цэнтр музычнага мастацтва моладзі. Ёсць музыканты, якія сёння вучацца ў ліцэі і ў БДК ці накіраваны ад рэспублікі ў музычныя ВНУ Масквы, Ленінграда. Ім трэба дапамагаць! Даваць ім творчыя камандзіроўкі, ладзіць майстар-класы і тут, «дома», і праводзіць фестывалі. Дзеля нашай будучыні ўсе дзейныя музычныя мастацтва павінны аб'яднацца! — Ю. ГІЛЬДЗЮК (Мінск).

Ланцуг неадкладных праблем значна падаўжэў пасля таго, як выказаліся стваральнікі матэрыяльнай асновы нашай музыкі. Майстар музычных інструментаў В. Салаўёў не хаваў спадзяванняў на дапамогу СМД:

— Для арганізаванага прафесійнага навучання ў майстроў няма магчымасці. За мяжу паехаць не можам. Музыканты-выканаўцы павінны ездзіць на

дзею, як мінімум, на выжыванне. А ці будучы ў нашай змэчнай музычнай культуры рэальныя шанцы не сканаць, акрыць і развівацца, — залежыць цяпер не так ад саміх яе носьбітаў, як ад пазіцыі кіраўніцтва саюза.

І, канечне, ад сумлення, розуму, прадбачлівасці дзяржаўных мужоў. Яны, пэўна, ужо азнаёмліліся з тэкстам звароту дэлегатаў з'езда да Вярхоўнага Савета, урада рэспублікі. Там прыведзены дошыць важныя аргументы ў абарону музыкі — той, якую бязлігасна выцяняе адусюль прадукцыя шоу-бізнесу, той, ад якой залежыць духоўнае здароўе, а значыць, будучыня нашага грамадства. Той, да якой ні грамадства, ні дзяржава ніяк не павернуцца тварам... Шкада!

С. БЕРАСЦЕНЬ.

ПРАЎДЗІВАЕ СЛОВА ГІСТОРЫКА

Споўнілася 85 год Аляксандры Бергман. Больш трыццаці гадоў даследуе яна рэвалюцыйны і нацыянальна-вызваленчы рух даваеннай Польшчы і Заходняй Беларусі. Выучае лёс яго выдатных прадстаўнікоў, вядомых і невядомых, іх спадчыну.

Працуе самастойна, не з'яўляючыся членам нейкай навуковай дзяржаўнай структуры. Проста па загаду сэрца. Чалавек няўрымслівай душы, дапытлівага розуму, неадступна здабывае яна як гісторык праўду аб падзеях і людзях гэтага няпростага самога сабе і забытага ў неадэкватных ацэнках і свядомых палітычных інсінуацый часу.

Аляксандра Бергман прыйшла ў навуку сталым чалавечкам. За плячамі былі гады працы ў камуністычным падполлі даваеннай Польшчы. Семнаццацігадовай дзеўчынчай у 1923 годзе гараднічанка Бергман, тады яшчэ Кучкоўская, звязала свой лёс з небеспечнай, рызыкаўнай работай падпольшчыка: была інструктарам, працавала сакратаром акруговых камітэтаў Камуністычнага саюза моладзі Заходняй Беларусі ў Вільні, Горадні, Брэсце, Баранавічах, Беластоку. Уздзельнічала ў грамадаўскім руху. На пачатку 30-х гадоў стала членам сакратарыята ЦК КПЗБ. То пад выглядам сялянскай дзяўчыны, павязавшы хусцінку пад бараду, то ў сціплым уборы местэчковай паненкі абышла палову Заходняй Беларусі. Якія ж крутыя былі сцэжкі падпольшчыка, але ад дэфензівы, астрогу ўсцераглася.

Не мінула, аднак, маладая камуністка А. Бергман, як і многія капзэбэўцы і грамадаўцы, сталінскага ГУЛАГа. А вырваўшыся з яго, пераехала ва ўжо чужую Польшчу. Новую, у параўнанні з той, даваеннай. Нейкі час апытомнівала ад перажытага, працавала ў рэдакцыі часопіса «Жыццё партыі». У другой палове 50-х гадоў пачаўся працэс дэміфалізацыі палітычна-грамадскага, духоўнага жыцця, былі зроблены першыя крокі. У Польшчы, дзе да кіраўніцтва краіны прыйшлі людзі, як Гамул-

ка, што на сваім лёсе зведалі палітычную сутнасць сістэмы сталінізму, працэс ачышчэння ад мораснасці мінулага набыў рэальныя, перспектывныя рысы. Грамадская думка развівалася дынамічна. Адным з састаўных яе было праўдзівае, навуковае асэнсаванне рэвалюцыйнай спадчыны, урокаў і драмы камуністычнага руху даваеннай і пасляваеннай Польшчы. У пазнанні мінулага, а было яго старонкай яскравай, непаўторнай, наглядзачы на суровасць і драматызм, А. Бергман знайшла сваё месца. І месца дастойнае. Як гісторык і публіцыст вылучыла яна сваю праблему, у пэўнай меры суадносна з уласным жыццёвым досведам. Пачала з эцюдаў, успамінаў пра тых, хто быў побач у рэвалюцыйным падполлі — пра Веру Харужую, Зосю Панкову. Хутка выйшла, аднак, на праблематычную і фундаментальную тэму Беларускай сялянска-работніцкай грамады. Спачатку, так і назваўшы сваю публікацыю «Беларуская сялянска-работніцкая грамада», выступіла з ёй у часопісе «Zpoliawalki». Пазней, расшырыўшы асобныя палажэнні, — у «Навуковым зборніку», выдадзеным ГК БГКТ у Польшчы. У сапраўную гадавіну пэўнага БСР грамады прачытала даклад аб узнікненні і дзейнасці яе на Беласточчыне.

У сваіх новых росшуках, роздуме яна зноў і зноў вярталася да тэмы БСР грамады. «Грамада праз пяцьдзесят год», «Наш доўгі», «Вяртаючыся да праблем Грамады», «Некалькі слоў пра Грамаду» — гэта назвы артыкулаў, эцюдаў, нататак пра грамадаўскі рух, яго сацыяльна-палітычныя і нацыянальныя падставы, характар, гісторыю. Апублікаваныя ў паважных навуковых польскіх выданнях, у беларускім тыднёвіку «Ніва», «Беларускіх календарых», па нашаніўскай традыцыі выдаваныя кнігамі, яны прыцягвалі ўвагу навуковай грамадскасці і былі спажыванай духоўнай стравой культурна-грамадскага жыцця беларускай меншасці ў Польшчы, дзе, асабліва на Беласточчыне, традыцыі Грамады жылі ў памяці

старэйшага пакалення. Падсвечаныя навукова, у жывым публіцыстычным слове яны інтэгрыраваліся ў культурна-грамадскай працы БГКТ, былі ідэйна-псіхалагічным апірышчам у адрэжэнцкіх імкненнях людзей, згуртаваных вакол яго. Напачатку польская акадэмічная навука не адрэагавала на ўварванне на старонкі яе выданняў новай, незнамай ёй праблематыкі. Не было чуцця на публікацыі Бергман пра Грамаду ні хвалы ні хулы і з Мінска, з Савецкай Беларусі, калі не лічыць асабістых удзячных лістоў двух-трох пісьменнікаў. Аднак пасля выхаду ў свет першай асобнай кніжкі Аляксандры Бергман, манаграфіі «Слова пра Браніслава Тарашкевіча», гісторык і яе праца былі заўважаны польскай акадэмічнай навукай, і не выпадакова. Кніга А. Бергман расказвала пра палітыка буйнога, постаць інтэлектуальна высокую, самавітую, не толькі ў беларускіх, але і ўсепольскіх маштабах.

Многае з напісанага ёю пра дзеячаў беларускага руху, палітыкаў, асветнікаў, публіцыстаў, сабрана ў кнізе «Беларускія справы ў 2-ой Рэчы Паспалітай». Складае другі раздзел яе. А ў першым аб'яднаны рознатэматычныя рэчы, пераважна з ранейшых прац даследчыцы. Сярод іх асабліва навізнай, кажу асаблівай, бо ў сваіх пошуках гісторык у прынцыпе ішла цаліной, вылучаліся распрацоўкі «Беларускае пытанне ў Камуністычнай партыі Заходняй Беларусі» і «Беларуская рэвалюцыйная арганізацыя». Нацыянальнае пытанне ва ўмовах вызваленчага руху і для КПЗБ набывала не тэрэтычнае значэнне. З ім былі звязаны такія карэжныя праблемы яе дзейнасці, як пошук саюзніка, пытанне ўплыву на масы. Для заходнебеларускіх камуністаў вырашэнне яго ўскладнялася кан'юктурнай увязкай з практычнай палітыкай у СССР, непасрэдна ў БССР. Ужо дзесь з 1928 г. КПЗБ траціць тую арганічнасць і тонкасць у трактоўцы нацыянальнай праблемы, якія былі ўласцівы ёй у гады грамадаўскага ўздыму. Даследчыца

крытычна, аб'ектыўна асвятляе перыпетыі, нюансы нацыянальнай палітыкі КПП і КПЗБ у кантэксце ўсяго палітычнага жыцця ўсходнееўрапейскага рэгіёну. Яшчэ больш безнадзейна, чым спадчына КПЗБ у ацэнцы гісторыкаў выглядала гісторыя і дзейнасць Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі, папярэдніцы КПЗБ на заходнебеларускіх землях. Калі тэма Кампартыі Заходняй Беларусі, адкрытая для даследчыкаў паліцыя XX з'езда партыі, няхай сабе і не ўсебакова, няпоўна стала вывучацца, то над БРА працягвала вісець закліццё вульгарна-сацыялагічнай гістарыяграфіі 30—40-х гадоў. Ужо ў пачатку 30-х гадоў падручная крытыка разам з ГПУ пачалі шукаць радзімыя плямы БРА ў КПЗБ. У выніку — вядомыя кіраўнікі КПЗБ, выхадцы з Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі Л. Родзевіч, А. Капуцкі, А. Канчэўскі к таму часу паспеў утапіцца ці быў утоплены, сталі ахвярамі суда строгага і няправага. Сумны факт: у кіруючым ядры БРА была гронка людзей творчых і не адзін толькі таленавіты драматург Л. Родзевіч, а і той жа Лагіновіч ды Канчэўскі. А. Бергман у ёмістым эцюдзе паказала гісторыю ўзнікнення БРА ў Вільні на палітычным зломе эпохі, адразу па ўсталеванні польска-савецкай мяжы. Прасачыла яе палітычную звалюцыю ў бок БССР і, нарэшце, праз два гады дзейнай працы, уваход у КПЗБ пры афармленні гэтай апошняй увосень 1923 года як самастойнай партыі. Напісала А. Бергман і даволі грунтоўную працу пра орган БРА «Наш сцяг», у якой адлюстравала дынаміку грамадскай думкі Заходняй Беларусі, пошук яе інтэлігенцыйнай выхаду з трагічнага становішча свайго народа. На жаль, гэта публікацыя гісторыка не ўвайшла ў яе другую, зборную кніжку, засталася ў перыядычным выданні. Але, мабыць, можна спадзявацца яшчэ і на трэцюю кніжку А. Бергман. Апошнія публікацыі прызнанай даследчыцы, у тым ліку пра беларуска-ўкраінскія культурныя сувязі, інтэрв'ю з ёй даюць падставы для такой надзеі.

Пажадаем жа гісторыку, публіцысту Аляксандры Бергман, што з такой душэўнай і інтэлектуальнай аддачай працуе над старонкамі нашага мінулага, рэалізацыі творчых планаў, зямной трываласці. Скажам ёй грамадою шчыры дзякуй.
Арсень ЛІС.

3 ПОШТЫ «ЛіМа»

ЦІ ЧУЕ ХТО?

Хачу падзяліцца сваімі думкамі і развагамі адносна радыё- і тэлеперадач з Гомеля, якія я слухаю і гляджу, знаходзячыся ў штогоднім адпачынку на радзіме. Пра перадачы іншых абласных цэнтраў гаварыць не буду, але, думаецца, вялікай розніцы між імі няма.

І кожны раз міжволі параўноўваю іх з перадачкамі нашага абласнога цэнтра г. Мурманска, якія, дарэчы, і па працягласці часу намнога даўжэйшыя, і з сумам сабе зазначаю, што мае землякі маглі б пазайздросціць жыхарам Мурманскай вобласці. Так, напрыклад, сёння ідзе перадача па тэлебачанні «Кажды вечар з вамі». Цікавая яна тым, што глядачам даюць не толькі навіны, якія адбыліся ў вобласці і ў самім горадзе, але штовечар уключаецца прамая лінія, на якую запрашаюцца кампетэнтныя асобы, якія могуць адказаць на тых «гаражыя» пытанні, што ўзнікаюць як у асобных жыхароў вобласці, так і ў цэлых падпрямстваў ці ўстаноў. І гэта робіцца непасрэдна з дапамогай тэлефонных размоў. А хіба ў нашай вобласці няма ніякіх праблем, што цікавяць жыхароў Гомельшчыны? Гомельская ж вобласць і сам Гомель па колькасці насельніцтва пераўзыходзіць Мурманск і вобласць. Няма чаго аддае Мурманскае абласное тэлебачанне і з'ялагічным праблемам.

Гэта ж тычыцца і радыёперадач. Ну што гэта за перадача з Гомеля? Невялікія навіны, што адбыліся ў вобласці, і, як заўсёды, канцэрт па залуках. А ў Мурманску? Называюць адну ранішнюю перадачу, з якой мурманцы даведваюцца пра наўнасць білетаў як на чыгуны, так і ў аэрапорце, пра запрашэнні на работу, паступленні ў інстытут, тэхнікумы, розныя вучылішчы, а таксама прыматліва прыватныя аб'явы, хто згубіў альбо знайшоў што-сьці і г. д. Жыццё ідзе, яно шматграннае, і на гэта не забываюць работнікі як тэлебачання, так і радыё.

І што яшчэ мяне здзіўляе ў гомельскіх перадачках, дык гэта кепскае валоданне дыктарамі беларускай мовай. У перадачы «Паказвае Гомель» спартыўны каментавар вядзе перадачу наогул па-руску. Думаю, што такога не сустранеш ні ў якой іншай рэспубліцы. Гэта так уваабляецца ў жыццё ў нас Закон дзяржаўнасці беларускай мовы?

А як пачынае свае раённыя перадачы Жлобін? Калі б не ведаў, што гэта беларускі горад, то можна было б падумаць, што ідуць яны з якога-небудзь горада Мурманскай вобласці. Хоць бы на самым пачатку перадачы словы «Гаворыць Жлобін» гучалі па-беларуску. А можа, ніхто не чуе, «нак веша-ет» жлобінскае радыё?

А. ПЯТРУННІКАУ,
г. Манчагорск,
Мурманская вобл.

СТАРОНКІ УСПАМІНАУ

Мікола УПЕНІК

ДАНІНА ПАШАНЫ

У кнізе ўкраінскага пісьменніка М. Упеніка «Старонкі з бланката», якая выйшла ў выдавецтве «Радянскі пісьменнік» і ўключае франтавыя запісы аўтара, многія радкі прысвечаны баявой дружбе пісьменнікаў — работнікаў армейскага друку. Старонкі аб франтавым сяброўстве ўкраінскага пісьменніка Міколы Упеніка і беларускага паэта Алеся Жаўрука прапануем нашым чытачам.

...Я стаў афіцэрам легендарнай 62-й арміі, якой камандаваў генерал, а пазней Маршал Савецкага Саюза Васіль Іванавіч Чуйкоў. Мяне прызначылі спецыяльным карэспандэнтам (гэта пасада яшчэ называлася «пісьменнік армейскай газеты») друкаванага органа Ваеннага Савета — газеты «На заштиту Родины».

Рэдакцыя размяшчалася ў некалькіх сялянскіх хатах. Як і мая «дывізіёнка», яна таксама знаходзілася на колах, зольная ў любы момант, кажучы па-вайсковому, змяніць дыслакацыю. Я знайшоў тут новых сяброў, плячо ў плячо з якімі прайшоў шлях дэўжынёй у некалькі гадоў — шлях вельмі цяжкі, але пераможны. Стаць афіцэрам такой арміі, як 62-я, што пазней атрымала найменаванне 8-й гвардзейскай, — высокі гонар. Ганаруся, буду ганарыцца да канца свайго жыцця прыналежнасцю да гераічнай арміі, чыя слава не памеркне

ніколі.

Але калі я апынуўся ў Калачы, дэ перамогі на берагах Волгі было яшчэ далёка. На Доне, а потым у мікрэччы і непасрэдна ў самім Сталінградзе толькі пачыналася бітва, роўнай якой не ведала гісторыя.

Газета «На заштиту Родины» выходзіла амаль штодзённа, літсупрацоўнікам хапала працы. Не заставаліся без работы і мы, двое паэтаў: беларус Алясь Жаўрук, які прыйшоў у рэдакцыю раней, і я, украінец. Алясь ужо вёў раздзел салдацкага гумару і сатыры, які даваў адчувальныя «залпы» па ворагу. Нярэдка мой таварыш публікаваў лірычныя вершы, публіцыстычныя радкі, звернутыя да нашых воінаў і падпісаных сціпла «А. Сінічкін».

Нямала сіл аддавалі мы праслаўленню нябачнай адвагі салдат і афіцэраў легендарнай арміі, якія стаялі насмерць на

правым беразе вялікай рускай ракі (да гэтага часу захоўваю выразку з газеты з баладай пра выдатнага нашага снайпера Героя Савецкага Саюза Васіля Зайцава, які цяпер жыве ў Кіеве); патрэбны былі і плакатныя радкі, што выпускаліся лістоўкамі або накрэсліваліся буйнымі літарамі на рэштках дамоў, заводскіх цэху; адырывалі сваю ролю і подпісы пад карыкатурамі на гітлераўскіх ваякаў — іх па-майстарску мяляваў, а потым выразаў на лінолеуме (цынкаграфіі ў нас не было) мастак з Архангельска Юрый Данілаў. Я добра разумею, што сёе-тое са зробленага тады намі выглядае цяпер найўняе. Але тады ўсё гэта працавала на будучую перамогу.

Незадоўга да свайго скону Маршал Савецкага Саюза В. І. Чуйкоў пісаў аб тым, што «ў цяжкія дні і ночы Сталінградскай бітвы савецкія воіны бачылі ў сваім асяроддзі пісьменнікаў М. Шалахава, К. Сіманова, А. Суркова, Я. Далматоскага і іншых байцоў «літаратурнага палка». Іх слова можа параўнаць з баявым снарадам, які паражаў самую небяспечную цэль у стане ворага. Гэта высокая ацэнка дзейнасці тых, хто ішоў без страху і загану на бітву за нашу свабоду і шчасце.

...Дзень дваццаць трэцяга жніўня сорок другога года памятае кожны, хто ў тую вогненную пару быў у Сталінградзе. Рэдакцыя нашай газеты

размяшчалася ў райцэнтры Гарадзішча — ён добра відаць з вяршыні Мамаева кургана. На дапамогу наземным войскам, якія рваліся да Сталінграда, была кінута фашысцкая паветраная армія. На працягу другой палавіны таго памятнага дня яна разбурыла горад. У руіны і попел гітлераўскія вандэлы ператварылі праспекты, вуліцы, бульвары, вялізны заводскі раён Сталінграда, які распрасціраўся ўздоўж Волгі на многія кіламетры ад Трактарнага да паўднёвых ускраін.

Не абышлі раз'юшаныя сцяраватнікі і Гарадзішча. На лядашчы населены пункт яны таксама сыпанулі сотні бомб. Адна з іх трапіла ў падворак, дзе размяшчалася наша газета. Алясь Жаўрук быў цяжка паранены. Сябры паклалі яго на грузавік, які скіроўваўся ў шпіталь. Пазней нам стала вядома, што фашысцкая бомба выбухнула і ў раёне шпітала. Алясь атрымаў другое раненне. Яшчэ жывога, разам з іншымі воінамі яго перанеслі на бераг Волгі, а адтуль — на палубу судна, каб перавраціць на левы бераг. Але варварскі налёт фашысцкай авіяцыі не спыняўся. Паветраныя піраты прыкмецілі судна і скінулі бомбу проста на яго, хця над палубай разваўся сцяг з чырвоным крыжам.

Разам з дзесяткамі салдат беларуса Алеся Жаўрука навекі прыняла волжская вада. ...Калі ў Кіеве праз гады ры-

хтавалася выданне «Анталогіі беларускай пэзіі» на ўкраінскай мове, я папрасіў даць мне на пераклад вершы Алеся Жаўрука. Я хацеў хоць бы гэтым прынесці яму даніну пашаны — майму таварышу, з якім я, улсна кажучы, і не паспеў як след зблізіцца.

Па меры сваіх сіл я ўшанаваў яго памяць. Пераклады былі ў анталогіі апублікаваны. Пра нашы франтавыя дарогі я расказаў беларускім сябрам у Мінску, калі мы прыбылі да іх, каб уручыць наш падарунак — два цудоўна выданыя тамы пэзіі братняга народа.

Палымяныя радкі Алеся Жаўрука, уключаныя ў анталогію, былі прысвечаны героям іспанскай рэспубліканскай арміі, байцам-інтэрнацыяналістам, што першымі ўступілі ў смяртэльную схватку з фашыстамі там, на Пірэнеях. Гэта быў урывак з пэзмі «Крывёю сэрца».

Не ведаю, чаму складальнікі анталогіі спынілі сваю ўвагу на гэтым творы. Але ўрывац з пэзмі пра Іспанію быў выбраны вельмі дакладна.

Алясь Жаўрук, аўтар пэзмі, загінуў дваццаць трэцяга жніўня сорок другога ў Сталінградзе.

У той жа дзень пад Сталінград паў смерцю храбрых і камандзір кулямётнай роты 35-й гвардзейскай дывізіі старшы лейтэнант Рубен Руіс Ібаруры, сын Пасіянарыі...
Пераклаў Алясь МАЖЭЯКА.

С ПРЕМЬЕРОЙ ВАС, товарищ СТОЛЯРОВ...

Замест рэплікі

Гэтага тэлетэдня я чакаў, бадай што, два гады. Як крытык падрыхтаваў дый на пэўны час прыхаваў віншаванні і беларускім кінематаграфістам, і кіраўніцтву Дзяржтэлерадыё БССР, і нават ураду рэспублікі. Але адзінае для ўсіх — шчырае і ўдзячнае — віншаванне не атрымліваецца. Ну ніводнае добрае пачынанне ў нас, асабліва ў галіне культуры і мастацтва, не даводзіцца да канца. Ніяк не атрымліваецца, каб у бочку з мёдам не трапіла лыжка дзёгцю...

Вось і ў гэтай сумнай гісторыі пра тое, як не адбылася прэм'ера беларускамоўнага тэлефільма «Плач пералёлі», мы, магчыма, убачым і ўсвядомім некаторыя прычыны нашых бедаў на ніве адраджэння нацыянальнай свядомасці, культуры, мовы.

Колькі я займаюся сваёй прафесіяй, столькі чую гнёўныя папрокі ў бок творцаў з кінастудыі «Беларусь-фільм» за іх нежаданне ствараць нацыянальнае кінамастацтва. У свой час па маладосці і незапатрабаванаму крытычнаму азарту і сам я кідаўся, бы той певень, у бойку. Гадоў пяць назад прыйшоў працаваць на студыю «Дыялог» у якасці пазаштатнага сябра сцэнарна-рэдакцыйнай калегіі і сябра мастацкага савета. І знайшоў там ніякага людзей, для якіх словы «беларускае», «нацыянальна адметнае» ў дачыненні да мастацтва — не пустазвонства, не сродак для назапашвання ачкоў на хвалі адраджэння. Клікалі да сябе беларускіх аўтараў, масцітых і пачаткоўцаў, чыталі і абмяркоўвалі ўсё больш-менш значнае, што з'яўлялася ў айчынай літаратуры. Будаваў планы на бліжэйшую і больш аддаленую будучыню. Марылі пра той час, калі нашае кіно загаворыць з нашым народам на яго роднай мове шырока, а не толькі праз адну-адзіную копію з дубліраваным на беларускую мову тэкстам, а часам нават і з рускімі цытрамі. Рэспубліка, патрабуючы нацыянальнага мастацтва, не давала аніякіх грошай на яго стварэнне. Хто плаціць, той і заказвае музыку. Масква плаціла, яна і заказвала фільмы для ўсесаюзнага экрана на мове міжнародна-нацыянальных зносін. Безумоўна, і ў сувязі з гэтай прычынай фільмы беларускай ідэі (а такія былі!) не становіліся фактам нацыянальнай культуры. Само нашае кіно выключалася з працэсаў вяртання беларускіх беларусам.

Адна з апошніх работ студыі «Дыялог» і, на мой погляд, найбольш значная для сучаснага беларускага кінамастацтва — дзевяцісерыйны тэлесерыял «Плач пералёлі» паводле раманаў Івана Чыгрынава гэтымі днямі шырока, як ніколі, паказваецца па першай праграме Цэнтральнага тэлебачання. Наўрад ці знойдзецца ў Савецкім Саюзе чалавек, які хоць бы некалькі хвілін не пабудзе разам з жыхарамі чыгрынаўскага Верамеек, якіх пераканаўча ўвасобілі беларускія акцёры.

Гэта прыемна, радасна, але чаму мы, беларусы, павінны слухаць сваіх герояў на чужой мове? Вось тут мя-

не здзіўляе і абурэе пазіцыя кіраўніцтва Дзяржтэлерадыё БССР. Як чалавек, які ведае творчы працэс нараджэння фільма-эпапеі, не магу маўчаць, не магу не сказаць праўды. Здымачныя каляктыў на чале з рэжысёрам-пастаноўшчыкам Ігарам Дабралюбовым і былы мастацкі савет былой студыі «Дыялог» на працягу трох гадоў змагаліся за тое, каб карціна, — нягледзячы на тое, што яна здымалася па заказе Дзяржтэлерадыё БССР, — выйшла да беларускага глядача на беларускай мове. Для стварэння сапраўды нацыянальнага тэлефільма былі ўсе перадумовы: шчырае жаданне сцэнарыста Чыгрынава і рэжысёра Дабралюбова, памножанае на магчымасці акцёраў. Мяркуюць самі, — упершыню здымаўся фільм-эпапея, у якім усе ролі (а іх каля 150) выконвалі акцёры тэатраў Беларусі. У пераважнай большасці яны цудоўна валодаюць беларускай мовай, а ўжо нават самой сваёй прыродай нясуць беларускую адметнасць — і партрэтную, і псіхалагічную, і моўную. Дарэчы, гэта самая істотная перамога стваральнікаў фільма.

Стукаліся ва ўсе дзверы ўсіх, здавалася б, зацікаўленых інстанцый, каб знайсці сродкі на паралельныя з рускім здымкі беларускага варыянту. Грошы не знайшлі. А мара заставалася. Заставаўся апошні шанец — пайсці на дубляж завершанай рускамоўнай карціны і адначасова з паказам па ЦТ выпусціць на беларускім канале яе нацыянальны варыянт. Зварнуліся па дапамогу ў Дзяржтэлерадыё БССР — адмова, там жабрацтва. Ліст-прасьбу Міністэрства культуры, як гэта і належыць, пераадрасавала ў Мінфін, а там вырашылі, што наш народ і на рускай мове зразумее свой лёс, сваю гісторыю. У гэты час пасадку Старшыні Савета Міністраў рэспублікі заняў В. Ф. Кебіч. Зварот Дабралюбова да яго і — праблема вырашаецца амаль імгненна: студыя атрымлівае каля ста сарака тысяч рублёў на дубляж карціны. Перамовы з Масквой завяршаюцца поўным паразуменнем — заказчык падтрымлівае ідэю. Тэрмінова робіцца пераклад сцэнарыя, з усёй Беларусі з'язджаюцца акцёры і з раніцы да позняй ночы самааддана працуюць. Існуе папярэдняя вусная дамоўленасць з кіраўніцтвам Беларускага тэлебачання аб паралельным з ЦТ паказам беларускамоўнага варыянта. Набліжаецца дзень прэм'еры, завершаны дубляж. На прагляд запрашаюцца крытыкі, прадстаўнікі Мінкультуры, Дзяржтэлерадыё. Апошнія не з'яўляюцца, а рэжысёру па тэлефоне тлумачаць, што не могуць на гэты тыдзень паставіць фільм у праграму, што і так зашмат разоў ЦТ паказвае карціну, што БТ пакажа яе крыху пазней... Напэўна, зробіць гэта да якой-небудзь даты, як звычайна, дбаючы адно толькі пра «птушачку», не звязаючы на больш істотныя перспектывы ўздзеяння твора на глядача.

Вось так. Падумалася: няўжо на БТ поўна, сваіх уласных новых фільмаў беларускай праблематыкі? А можа, там адны шэдэўры ствараюцца? Натуральна, не! Вось яна, перабудова нацыя-

нальнага дзяржаўнага тэлебачання, якое мае свой уласны канал і якое, здавалася б, пасля прыняцця Закона аб мовах, найперш павінна выкарыстоўвацца дзеля прапаганды духоўных каштоўнасцей беларускага народа. Па тры разы ў дзень паказвае карціну ЦТ? Дык, напэўна ж, можна было дамовіцца з Масквой, што ў ввечэрні час на першую ўсесаюзную праграму фільм на беларускай мове на Беларусь «выдае» БТ. Змаглі ж у нашай рэспубліцы першую серыю ў ранішні час увогуле не паказаць. Яшчэ магчымы варыянт. Па дамоў з Масквой, калі ў суверэннай дзяржаве без гэтага немагчыма, можна было б пачаць паказ на адзін дзень раней. Але лепш і цікавей было б глядзець фільм на сваім канале адначасова з дэманстрацыяй яго па ЦТ. Можна было б, калі б захацеў, калі дбаць пра свайго беларускага глядача. Фільм працягласцю ў дзесяць гадзін эфірнага часу нібы з неба і зусім бясплатна зваліўся на БТ, ніякія дадатковыя ганарары не патрабаваліся. Нават традыцыйна пра кан'юнктуру не падумалі кіраўнікі далёка не нацыянальна адметнага тэлебачання — можна было б, нічога не робячы, набыць пэўныя палітычныя дэвідэнды...

Справа, відаць, ляжыць глыбей. Усё можна было б, калі не на словах, а на справе там думалі пра нацыянальную культуру. А так... Паўторны паказ фільма збірэ намнога меншую аўдыторыю, ужо толькі самых апантаных прыхільнікаў нашай мовы. Закрэслена ідэя, згублены шанец далучыць шырокую аўдыторыю да беларускага мастацкага слова, праз якое лёс і характары народа высветлены больш ёміста і вобразна. Нанесены яшчэ адзін маральны ўдар па ідэі стварэння нацыянальнага кінамастацтва і яго ўваходжання ў працэсы нацыянальнага адраджэння.

Выпадковасць? Недарэчны факт? На хвіліну пакінем праблемы ўласна беларускага кіно. Зірнем на тэлебачанне. Ці ідзе яно па шляхах беларусізацы? Мая думка як глядача і як пазаштатнага супрацоўніка — не! Хутэй — наадварот. Шмат можна прывесці прыкладаў. Успомнім толькі дзве падзеі. Першая — сесія Вярхоўнага Савета БССР, калі зацвярджаўся таварыш Сталароў у якасці старшыні Дзяржтэлерадыё і даваў абяцанні праводзіць у жыццё Закон аб мовах. Другая — нядаўняя перадача «Крок», якая спячатку ішла на беларускай мове, а пасля раптам вядучая, сумеўшыся, нечакана перайшла на рускую мову, бо на інтэрв'ю ў студыю завітаў сам рускамоўны старшыня. Тады ж, адказваючы на пытанне аб жыццёвым крэда і любімых літаратурных творах, кіраўнік нацыянальнага тэлебачання і радыё ўзнёсла загаварыў пра кнігу «Как закалялась сталь»...

Вось, чаму я вшную з прэм'ерай шанюнага старшыню на рускай мове з горка-іранічным адценнем. Вось чаму я з роспаччу гляджу на перспектыву развіцця нацыянальнай культуры. Вось чаму не праце Закон аб мовах. І ці не тое самае, чаканне Закон аб культуры?

Вячаслаў РАКІЦКІ.

Лазар ШАПІРА

28 мая, на 86-м годзе жыцця памёр член Саюза пісьменнікаў Лазар Львовіч Шапіра.

Лазар Шапіра нарадзіўся 13 чэрвеня 1905 года ў горадзе

Нова-Беліца ў рабочай сям'і. Вучыўся ў ввечэрняй сярэдняй школе, працаваў качагарам, рабочым у Гомелі. Быў загалікам агітпропа ў райкоме камсамола. З 1927 года — у Чырвонай Арміі. У Вялікую Айчынную вайну працаваў у часопісе «Франтавы гумар», спекарэспандэнтам газеты паветраўнай арміі. Пасля вайны — на бібліятэчнай працы.

Друкавацца Лазар Шапіра пачаў з 1929 года. Выдаў кнігу «Шрубачкі», друкаваўся ў часопісе «Напагатове». Аўтар п'есы «Рождненне летат». Лазар Шапіра ўзнагароджаны ордэнамі Леніна, Чырвонага Сцяга, Айчынай вайны II ступені, Чырвонай Зорні, шматлікімі медалямі.

Памяць пра пісьменніка, сціплага чалавек і працаўніка Лазара Львовіча Шапіра назаўсёды застаецца ў сэрцах тых, хто ведаў яго.

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка, удзельніка Вялікай Айчынай вайны Лазара Шапіра і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Уладзімір ШАХАВЕЦ

8 чэрвеня памёр вядомы беларускі пісьменнік, заслужаны работнік культуры БССР, персанальны пенсіянер рэспубліканскага энцаўпэра Уладзімір Шахавец.

Уладзімір Міхайлавіч Шахавец нарадзіўся 26 лістапада 1918 года ў вёсцы Кімія Барысаўскага раёна Мінскай вобласці ў сялянскай сям'і. Працоўную дзейнасць пачаў рана, памагаючы бацькам па гаспадарцы. Пасля заканчэння сямігодкі ў няпоўныя шаснаццаць гадоў быў сакратаром Зембінскага сельсавета, затым працаваў рахункаводам калгаса «Пралетарская перамога», скончыў у 1937 годзе Магілёўскі рабфак, паступіў у БДУ імя Леніна. З 1940 па 1941 год працаваў настаўнікам у мястэчку Мсціж Барысаўскага раёна.

Прымеў актыўны ўдзел у Вялікай Айчынай вайне. Быў партызанам брыгады «Дзяздыкі Коля», пасля вызвалення Беларусі — баец 1-га Украінскага фронту.

Пасля вайны скончыў перапыненую вучобу на фізфаку БДУ, працаваў загадчыкам аддзела літаратуры газеты «Літаратура і мастацтва», у часопісе «Польмя». З 1948 года аж да

выхаду на пенсію ў 1982 годзе — рэдактар, старшы рэдактар, намеснік галоўнага рэдактара Дзяржаўнага выдавецтва БССР, выдавецтваў «Беларусь», «Мастэцкая літаратура».

Першыя вершы Уладзімір Шахавец надрукаваў у 1937 годзе; у партызанскім друку выступіў пад псеўданімам Леанід Да. У пасляваенныя гады пісаў у асноўным аповесці, апавяданні для дзяцей, шмат часу аддаваў перакладам твораў класікаў і сучаснікаў. Выйшлі кнігі «Землякі» (1959), «Насустрас» (1951), «Будзьце здаровы» (1955), «Пасля вяселля» (1958), «Месца ў жыцці» (1960), «Чорны снег» (1962), «Пісьмо сябру» (1966), «На зімовым возеры» (1970), «Пераклічкі» (1983), «Блакітная мара» (1985), «Вяртанне» (1986), «Дарога пачыналася ў Барозаўцы» (1990), выбраныя творы ў 2-х тамах.

Творы пісьменніка перакладаліся на многія мовы народаў нашай краіны, а таксама на некаторыя мовы народаў замежных краін. Сам Уладзімір Шахавец перакладаў творы В. Шэкспіра, А. Пушкіна, М. Лермантава, А. Пушкіна, П. Ганчарова, А. Ганчар, А. Рыбакова і многіх іншых.

За ратныя і працоўныя подзвігі Уладзімір Шахавец узнагароджаны ордэнамі Айчынай вайны II ступені, медалямі, Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР, Ганаровымі граматамі Вярхоўных Саветаў шэрагу рэспублік.

Светлая памяць пра Уладзіміра Міхайлавіча Шахавца, чалавек чалавек і таварыш назаўсёды застаецца ў сэрцах тых, хто ведаў яго, працаваў разам з ім.

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ

Верставыя вехі

Шлях жыцця пачынаўся калыскай і хцін саламянымі стрэхамі, Дзе зямля з тваёй вечнай прапсікай Верставымі пазначана вехамі...

Снегавая завая так рана Тваю голу асыпала інеем. Пранаціўся агонь урагана Над тваёй ціхай вёскаю Кіміяй.

Давялося за зброю нам брацца. Мы бяспонцымі ірочылі далімі І хрышчоныя бітвамі, працай Шмат чаго пра сябе не снізалі мы:

Як бруіліся Бесядзь і Гайна, Запылівалі крывёю і бедамі, Як ішлі юнакамі адчайна

Памяці Уладзіміра ШАХАЎЦА Мы за тымі, наго і не ведалі. Не забудзем тваю, дружа, вёску, — Паасобку ішлі туды й групамі, Успаміналі, як разам у войску Аж да Эльбы далёкае тупалі.

Не заўсёды нам існа я зорка У пераможнай сьвічліс прасіні. Мо ад крывёды было часам горна, Мы ж нікому яе не наносілі.

З нам свет тваёй хаты

Што стаяла паблізу Барысава, Хай жа стане яна нам былынай. Несмяротнай жыццёваю рысаю!

Лятро ПРЫХОДЗЬКА.

10 чэрвеня 1991 г.

Саюз пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка, заслужанага работніка культуры БССР, ветэрана Вялікай Айчынай вайны Уладзіміра ШАХАЎЦА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Калектыву выдавецтва «Мастацкая літаратура» глыбока смуткуе з прычыны смерці былога загадчыка рэдакцыі збору твораў, выбраных твораў і перавыданьняў, заслужанага работніка культуры БССР, пісьменніка Уладзіміра Міхайлавіча ШАХАЎЦА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Ад кастрычніка 1917-га да лютага 1918-га

Хроніка падзей

Каля 21 снежня сябры Белвайскрады рэквізавалі сабе новае памяшканне на Паліцэйскай вуліцы № 2, дзе зноў разгарнулі апарат БВЦР і куды перавялі Раду Усебеларускага з'езда. 21 снежня там жа Рада, абмеркаваўшы пытанне аб разгоне з'езда, паставіла сабраць і паслаць яго дакументы ва ўсе воласці, Саветы і іншыя дэмакратычныя арганізацыі, на фронт і надрукаваць ва ўсіх газетах, а таксама вылучыла з свайго складу Выканкам Рады Усебеларускага з'езда. Рэдакцыю газеты «Беларуская Рада» перанеслі за моцныя сцены Бабруйскае крэпасці, дзе мяснікоўцам нельга было яе дастаць.

Як рэакцыя на звесткі аб гвалце над беларусамі — узнікненне 28 снежня на Румынскім фронце (па загадзе генерала Шчарбачова) Беларускай вайсковай камісіі для арганізацыі беларускіх вайсковых часцей. Згодна з паставамі з'езда, змагаючыся за выратаванне Беларусі ад падзелу, Выканкам Рады з'езда накіроўвае дэлегацыю на перамовы ў Берасце. Прабрацца туды з-за большавіцкіх перашкод удалося аднаму Івану Краскоўскаму, і то пад выглядам «райца» ўкраінскае дэлегацыі. Прадстаўнікі УНР прыбылі туды 31 снежня і адрозу занялі супрацьлеглую расійскую пазіцыю, чым нямала здзівілі германцаў, якія лічылі, што Троцкі вядзе перамовы ад усёй Расійскай імперыі. У далейшым украінцам удалося адстаяць сваю незалежнасць на перагаворах; аднаму ж Краскоўскаму абараніць інтарэсы Беларусі было не пад сілу.

Тым часам Петраградскі СНК даручыў галоўкаверху Крыленку не марудзячы ўвайсці ў кантакт з Белвайскрадай, БВЦР, даведаўшыся пра гэта, зараз жа (каля 25 снежня) накіравала сваю дэлегацыю ў складзе Кастуся Езавітава і Івана Серады ў Магілёў. Прапаршчык Крыленка ў Магілёве жыве не ў рэзідэнцыі галоўкаверха, а ў спецыяльным цягніку, да якога быў заўсёды прычэплены паравоз пад парай, і гэта пры адсутнасці нават намёку на нейкія вайсковыя дзеянні на Заходнім фронце. Акрамя таго, па ўспамінах Езавітава, большавіцкі ваявода быў апрануты вельмі неакуратна, нядабайна і брудна. Пасля вельмі цяжкай і напружанай размовы беларусы атрымалі дазвол на фармаванне «Беларускай Чырвонай арміі». Але адрозу ж свае характывы пачаў уносіць прапаршчык на пасады галоўказапа Мяснікоў. Ён настойваў на стварэнні змешанай камісіі «для дэталёвай распрацоўкі плану фармаванняў». Першае яе пасяджэнне 2 студзеня было перарвана з-за непадрыхтаванасці большавіцкага боку. 4, 7, 9-га і ў далейшыя дні Камісія прыступіць да працы не магла, бо прадстаўнікі Саўдэпа на сход наогул не з'яўляліся.

На Румынскім жа фронце загады аб беларусізацыі вайсковых часцей памочнік галоўнакамандуючага фронтам генерал Шчарбачоў выдаваў адзін за адным. Першага студзеня беларусізуецца Шосты Таўронскі пагранічны конны полк, які ўжо мае назой «Першага Гусарскага Беларускага Нацыянальнага палка», 8-га студзеня — 4-ты Армейскі корпус з артылерыяй, браневікамі і дапаможнымі групамі, 10-га студзеня — 357-я Віцебская і 407-я Мінская дружыны, а 21 студзеня — фарміруецца Беларуска дывізія. (Усе гэтыя часці складаліся з беларусаў, але па асабістым жаданні ўключаліся ў прадстаўнікі іншых нацыянальнасцяў.) А недзе каля сярэдзіны лютага, паводле ўспамінаў К. Езавітава, 100-ты-

сячнае Беларускае Войска рыхтавалася да перапраўкі на Бацькаўшчыну. На жаль, з-за шматлікіх прычын гэта не атрымалася.

А ў Берасці працягваліся мірныя перамовы. Ужо на канец снежня германская дэлегацыя ясна сабе ўсведомляла, што галоўным імкненнем большавікоў было не заключэнне пагаднення, а шырокі агітацыйны паход для прапаганды сваіх ідэй. Як адзначаў у сваіх успамінах Людэндорф, «тон Троцкага становіўся ўсё агрэсіўнейшы, і хоць за сабою ён ужо не меў ніякай рэальнай сілы, ён усё болей і болей ставіў нам умовы... Троцкі і Антанта радаліся затрымцы перамоў, прычым першы карыстаўся ўсялякім выпадкам, каб патрабаваць пераносу перамоў з Берасця ў нейтральны горад. Па радыё ён апавяшчаў увесь свет і, галоўным чынам, германскіх працоўных аб сваіх большавіцкіх ідэях... Заключэнню пагаднення перашкаджалі не нашы патрабаванні, а рэвалюцыйны імкненні большавікоў... Перамовы не рухаліся з месца. Такім чынам, як яны вяліся ў Берасці, наогул нельга было дабіцца міру...» У супрацьлегласць расійцам, прадстаўнікі Украіны, па словах таго ж Людэндорфа, вялі перамовы «на трывалай глебе, і не губляліся ў галіне фантастычных і аддаленых крокаў, на здзяйсненне якіх патрабаваліся стагоддзі, калі толькі іх наогул можна было здзейсніць».

Яшчэ да 4 студзеня ўдзельнікам перагавораў з інфармацыі Івана Краскоўскага стала вядома аб большавіцкім гвалце над беларускім народам у ноч з 17 на 18 снежня, а 4 студзеня ў адказ на разважэнні Троцкага аб прыцыпле самавызначэння нацый германскі прадстаўнік Гофман заявіў, што «ў ноч з 30-га на 31-га снежня (новы стыль) Першы Беларускі Кангрэс у Мінску, які хацеў настаяць на праве самавызначэння беларускага народа, быў разгагнаны большавікамі пры дапамозе шыкоў і кулямётаў».

5 студзеня Троцкі паведаміў, што будзе адсутнічаць шэсць дзён, і паехаў у Петраград, дзе большавікі расстралілі дэманстрацыю рабочых, разгагналі Устаноўчы Сход. У неабходны тэрмін Леў Давыдавіч у Берасце не вярнуўся.

Краскоўскі і генерал Гофман не ведалі, што мяснікоўцы на пачатку студзеня разгагналі таксама Віцебскую гарадскую Думу і Управу, двойчы арыштоўвалі Варонку — старшыню Выканкама Усебеларускага з'езда.

Беларускія актывісты рыхтаваліся да III Усерасійскага з'езда рабочых, сялянскіх і салдацкіх дэпутатаў, спадзеючыся, што ўзнікшыя «непаразуменні» з большавікамі нарэшце вырашацца. Рыхтаваліся да сваёй акцыі і палякі з корпуса Доўбар-Мусніцкага. Яшчэ 26 лістапада беларускія патрыёты папярэдзілі Петраградскі СНК аб магчымым выступе Доўбар-Мусніцкага. Было вядома, што ў разе чаго польскія паны на Беларусі возьмуць на сябе ўтрыманне гэтага войска. СНК Заходняга фронту не толькі не прыняў ніякіх мер супраць палякаў, а, наадварот, зрабіў усё, каб разгагнаць беларускія часці, якія маглі аказаць ім супраціўленне. 12 студзеня нарэшце пачаўся польскі мяцеж.

10 студзеня адчыняецца III Усерасійскі з'езд рабочых, сялянскіх і салдацкіх дэпутатаў. 12 студзеня на пасяджэнні з'езда ад імя беларускіх сацыялістаў (удзельнікаў Усебеларускага з'езда) робіцца заява, у якой СНК Заходняй вобласці абвінавачваецца ў прымусовым разгоне Усебеларускага з'езда пасля таго, як быў атрыман дазвол ад Народнага камісарыята па нацыянальных справах на яго арганізацыю. Адрозу за гэтым выступае Ландэр, які спасылкаецца на

нейкія «махінацыі», пры дапамозе якіх Беларуска Рада нібыта намагалася ўступіць у барацьбу «с дзейскай вольнай вольнай рабочых, солдат і крестыян Западной России». (Западная Россия, Северо-Западный Край, Бела Россия — у гэтым поглядзе царскага самаўладдзя, ленинскіх «соратников» і цяперашніх «преобразователей России» сходяцца вельмі блізка. І зараз знаходзяцца тыя, хто хоча бачыць Беларусь «тихой и кроткой».) Выступіўшы ў той жа дзень, Зміцер Жылуновіч спрабаваў абараніць ідэю дэмакратыі. У працяго з'езда будучы кіраўнік першага Урада БССР успамінаецца як «выступивший от правого крыла». Чаму? Ды, мусіць, таму, што яго прамова не адпавядала словам Леніна, які раней за Жылуновіча ў той самы дзень сказаў наступнае: «Дэмакратыя... на деле — бесперывное жестокое издевательство, бездушный невыносимый гнет буржуазии над трудовым народом».

На пяты дзень з'езда, 14 студзеня, ад групы беларускіх сацыялістаў выступіў сябар Выканкама Рады 1-га Усебеларускага з'езда, сябар БСГ Тамаш Грыб. У стэнаграме апісваецца, што сходам ён быў сустрэты «крайне не приветливо, благодаря той позиции, которую занимает оратор и которая, конечно, не согласована с позицией белорусского пролетариата. Речь Гримма (так у тэксце, а Ландэр называе «Лана»), указывавшего на трагическое положение белорусов в связи с военными действиями, пыталось, между прочим, подвергнуть критике политику Советской власти, неоднократно прерывалась негодующими возгласами: «Самозванец. Ложь. Долой Капелдина».

Далей Ландэр і К° заявілі «пратэст», дзе, называючы сябе «представителями Белоруссии» (не ведалі ніводнага слова па-беларуску і не прахлілі на Беларусі нават і года), сцвярджалі, што беларуская дэлегацыя ім невядома, што «белорусскому народу чужды эти, чуждые русской революции люди, и что ничего общего с трудовым белорусским народом не имеют и не могут иметь по самому смыслу, глубокому творческому смыслу русской революции. Еще раз глубоко протестуем и снимаем с революционного белорусского народа навет этих чуждых незнакомцев и торжественно заявляем, что Белоруссия отдает Советской власти все, что есть у нас великого и мощного для сокрушения всего того, что так или иначе стоит на нашем творческом пути к новому миру, к социализму, к интернационалу». Так Ландэр і кампанія сталі большымі беларусамі, чым Зміцер Жылуновіч, Тамаш Грыб, Алесь Чарвякоў ды іншыя.

Урэшце, як і трэба было чакаць, III Усерасійскі з'езд Саветаў падтрымаў дзеянні СНК Заходняй вобласці.

Адрозу ж, адчуўшы падтрымку, адрэагаваў на гэта Мяснікоў. У БВЦР ад Саўдэпа прыйшла папера аб тым, што ён адклікае сваіх прадстаўнікоў з Камісіі, бо фармаванне Беларускай арміі лічыць непатрэбным і шкодным. У гэтых варунках нельга было й думаць аб легальным фармаванні нацыянальных вайсковых часцей у межах Беларусі.

Тут трэба адзначыць з'яўленне нейкага непаразумення і пачатак расколу паміж беларускімі дзеячамі.

Тая частка лідэраў беларускага руху, якая была больш звязана з працай сярод уцекачоў і рабочых (Жылуновіч, Чарвякоў, Дыла), дарэчы, вельмі нешматлікая, працягвала верыць большавіцкім дакляраванням і спадзявалася на магчымасць пагаднення з Петраградом.

Другая, шматлікая частка Беларускай інтэлігенцыі, якая гуртавалася вакол Ра-

ды Усебеларускага з'езда і Беларускай Цэнтральнай Вайсковай Рады, глядзела на рэчы больш цвяроза. Гэтыя людзі канчаткова пераканаліся ў тым, што наваўленныя дзяржаўнікі, акрыўшы ўсе свае ўчынкi лозунгам «дыктатуры пралетарыяту», імкнуцца да стварэння «турмы народаў» мікалаеўскага ўзору, але са значна больш жорсткім рэжымам. Кіраўнікі гэтай плыні вырашылі згуртаваць сілы дзеля абароны інтарэсаў Бацькаўшчыны.

Асноўная праца лёгла на Белвайскраду на чале з Сымонам Рак-Міхайлоўскім, Кастусём Езавітавым, Язэпам Мамонькам і Васілём Захаркам. Канспіратыўнымі метадамі ў кароткі час былі зменены склад 289-га пяхотнага палка ў Мінску. Беларусамі ў ім былі 75 працэнтаў салдатаў, якія прыбылі ў Менск маленькімі групкамі. (Яшчэ раней у гэты полк былі ўліты загадам Мяснікова салдаты з расфармаванага Беларускага палка.) Адначасна было пераведзена, звольнена «ў водпускі» і дэмабілізавана з таго ж 289-га палка шмат рускіх, якія рваліся ў Расію — далей ад неспакойнага фронту і наспяваюшых падзей у Мінску. Заставалася толькі вызваліцца ад рэшт і памяншч некаторых камандзіраў. Праца гэта праводзілася вельмі асцярожна і па магчымасці патаемна. Полк кожны дзень адведвалі сябры Белвайскрады, якія закладалі ў кожнай роце беларускі намітэт, прадстаўнікі якога ўжо зносіліся з вайсковым аддзелам Рады і прыходзілі туды па інструкцыі. Тое ж самае рабілася і ў Мінскай каравульнай камандзе.

Асаблівую ролю ў падрыхтоўцы войска іграў паручнік Кастусь Езавітаў. Гэты дваццацічатырохгадовы прыгожы хлопец з моцнай постацю меў дзве адунацыі: скончыў Віцебскі настаўніцкі інстытут і Паўлаўскае вайсковае вучылішча ў Пецярбурзе. Дзякуючы яго энергіі, рашучасці і больш сталай пазіцыі, чым у шматлікіх беларускіх дзеячаў, справа рухалася вельмі хутка.

Адначасна з гэтым вялася шырокая праца ў вёсках вакол Мінска: сцяган ахвотна памагалі Радзе збіраць і захоўваць зброю і боепрыпасы, пакінутыя дэмаралізаванай арміяй. Справай гэтай кіраваў Сымон Рак-Міхайлоўскі, адзін з будучых лідэраў Беларускай Сялянска-Работніцкай Грамады, які часта выязджаў на фронт і ў прыфрантавыя вёскі.

Белвайскрада становіцца асяродкам, вакол якога гуртуюцца не толькі беларусы-вайскоўцы, але і рэшта актыўнага беларускага грамадства, да яе ж скіроўваюцца і прыслухоўваюцца іншыя нацыянальныя арганізацыі людзей, якія апынуліся на Заходнім фронце, — ад украінцаў да азербайджанскіх татарцаў. Здаралася, што сходы ўкраінскай вайсковай рады Заходняга фронту праходзілі ў будынку БВЦР.

Убакі трымаліся толькі паліякі, якія бачылі ў беларусах варожую іх класавым інтарэсам сілу. Менавіта ў адносінах з паліякамі класовае змаганне супадала з міжнацыянальным. Паліякі спыталіся ўсімі сіламі апырэдзіць беларусаў і захапіць уладу ў свае рукі, не спыняючыся дзеля гэтага ні перад супольнаю працаю з большавікамі, ні перад правакацыямі. Яны займаюць пасады ў штабе Мяснікова, вядуць безупынную разведку таго, што робіцца ў Белвайскрадзе.

Спачатку беларусы ніяк не маглі зразумець мэты і палітыку Польскай Вайсковай Арганізацыі (POW), якая працавала ў Мінску. Не было нават і думак аб варожых намерах палякаў. Але хутка было заўважана, што некаторыя сакрэтыныя паперы і тэлеграмы з Вайсковай Рады на пэўны час зніклі. Заўважана было, што два канцылярскія служачыя БВЦР, якія напярасілі на працу, увечары накіроўваліся ў штаб ПОВ. Тады беларусы сталі прыглядацца да гэтай арганізацыі і вельмі здзівіліся, калі ўстанавілі, што многія члены ПОВ з'яўляюцца вельмі ўплывовымі асобамі ў штабе Заходняга фронту. Глухое падазрэнне перайшло ў цвёрдую пэўнасць, калі Белвайскрада ўстанавіла ўрэшце склад Вярхоўнага Польскага Камітэта, які таемна працаваў у Мінску і кіраваў усёй польскай палітыкай у Расіі, а таксама працай Доўбар-Мусніцкага і Мінскай ПОВ. У Вярхоўны Польскі Камітэт уваходзілі і вакол яго (а таксама і вакол ПОВ) гуртаваліся выключна буйныя землеўласнікі з Беларусі і Літвы. Таму зусім зразумела, што Белвайскрада была для ВПК страшнейшай і ненавіснейшай за Галоўказапа Мяснікова і СНК Заходняй вобласці і фронту, бо тыя былі прыхадзіямі і не мелі каранёў у беларускім народзе, а ЦБВР, як і Рада Усебеларускага з'езда, — выраслі з народнае Беларускае глебы, былі ёю ўзгадаваныя. Вярхоўнаму Польскаму Камітэту беларускія нацыянальныя фармаванні былі косткаю ў горле.

І не дзіва, што праз некалькі дзён, пасля таго, як была выкрыта «праца» двух чыноўнікаў БВЦР, дабытая імі інфармацыя апынулася ў руках Мяснікова. Зараз жа ў мінскія казармы, дзе стаяў 289-ты полк, былі адцягнуты з фронту і пастаўлены два другія палкі з кулямётнымі камандамі і бамбамётамі. А каля 20 студзеня ўвесь 289-ты полк быў на месяц выведзены з Мінска «на вартванне чыгунак». Гэта фактычна раззброіла Раду Усебеларускага з'езда.

Мяснікоўцы ўпэўнена праводзяць сваю палітыку. 18 студзеня выходзіць загад аб арышце Магілёўскага Саўдэпа і прыцягненні яго членаў да рэўтрыбуналы. 22 студзеня бальшавіцкі Мінскі Савет распускае гарадскую Думу і Управу «у сувязі з тым, што дума не прызнавала ўлады СНК Заходняга фронту». 23 студзеня зачынена газета Бунда «Дэр вэкер». 28 студзеня разганяецца Віцебская гарадская Управа. Наогул, у снежні і студзені 1917—1918 гг. бальшавікі ліквідавалі ўсе думы, управы і земствы на Беларусі.

І ў той жа час бальшавікі патаемна рыхтаваліся да эвакуацыі. Выкарыстаўшы пратаколы пасяджэнняў эвакуацыйнай камісіі, «Мінская газета» і «Дзёнік Мінскі» надрукавалі артыкул аб рыхтаванай эвакуацыі горада. СНК Заходняй вобласці і фронту ў звароце да жыхароў Мінска заявіў, што «ніякай эвакуацыі горада не прадбачыцца». Газеты былі зачынены, а рэдактараў камісары абяцалі аддаць пад суд.

Інфармацыя ў гэтых газетах не была пазбавлена сапраўднасці. У Берасці працягваліся мірныя перамовы. 17 студзеня нарэшце з'явіўся Троцкі, які адсутнічаў трынаццаць дзён замест шасці, ім абяцаных. Такія паводзіны мог сабе дазволіць прадстаўнік выйграўшай вайны дзяржавы, але ні ў якім разе не расіец. Тут ужо самі нямецкія дыпламаты зразумелі, што перагаворы з Троцкім ні да чаго прывесці не могуць, і таму 27 студзеня яны падпісалі мір з Украінай. Была прызнана дэ-юре яе незалежнасць. У гэты ж дзень Расія ўчыніла незвычайны дыпламатычны і палітычны акт, якога ніяк не маглі чакаць у цывілізаваным свеце: петраградскі ўрад звярнуўся па радыё да германскай арміі з заклікам не падпарадкоўвацца яе вярхоўнаму камандаванню. Аб гэтым далажылі імператру Вільгельму II загадаў прад'явіць ультыматум савецкай дэлегацыі. 28 студзеня Троцкі ультыматум атрымаў і прамовіў вядомыя словы: «Ни мира, ни войны, а армию распускаем». Непадпісанне Троцкім мірнага дагавора азначала аўтаматычнае касаванне перамір'я. Таму зусім зразумела, што германская армія проста не магла не перайсці ў наступленне.

А што ж у Мінску? Нягледзячы на дзеянні палякаў і мяснікоўцаў, праца Белвайскарады йшла ўсё тым жа спешным парадкам. Мясцовыя грамадскія арганізацыі як у Мінску, гэтак і ў правінцыі, многія ўрадавыя ўстановы і карпарацыі служачых у розных ведамствах з вялікай аздагай і ўсё з большаю сядомасцю і ахвотай дапамагалі працы Белвайскарады, вельмі часта многім рызыкуючы. Сябры Белвайскарады знаходзіліся ў безупынных раз'ездах. Беларусы-чыгуначнікі правозілі іх без усялякіх прапуккоў ці білетаў. Пявятовыя і валасныя земствы хавалі прадстаўнікоў БЦВР і перавозілі іх з вёскі ў вёску, дапамагалі ў дарозе ўсім патрэбным. Саюз земстваў і гарадоў у Мінску ахвотна безграшова харчаваў у сваіх сталойках аяброў Белвайскарады, Рады Усебеларускага з'езда і пасланных да іх дэлегатаў. Служачыя на тэлеграфі, беларусы і беларускі перадаючы і прымаючы пад носам у дзяжурных камісараў інструктыўныя тэлеграмы Белвайскарады і Рады з'езда ва ўсе беларускія гарады і мястэчкі, а таксама і на ўсе франты. Мала таго, яны звязваюцца з беларусамі-тэлеграфістамі ў Петраградзе і Маскве і праз іх інфармуецца беларускія арганізацыі і расійскую дэмакратычную прэсу аб падзеях у Мінску, а Мінск — аб беларускіх справах у расійскіх цэнтрах. Амерыканскае культурна-дабрачыннае таварыства «Хрысціянская моладзь» перадае ў рукі Белвайскарады свае клубы і кінематографы як у самім Мінску, гэтак і на фронце. Нават некаторыя бальшавіцкія камісарыяты і іх кіраўнікі, каб забяспечыць сабе шлях да адыходу, пачынаюць шукаць сувязь з Белвайскарадай і просіць (як, напрыклад, камісарыят асветы) дапамогі.

З Румынскага фронту, Адэсы, з Кіева і Віцебска штодня пачынаюць прыходзіць усё больш радасныя весткі аб фарміраванні беларускіх часцей. Набліжаецца час пераводу ўсіх беларускіх падраздзяленняў у Мінск, Белвайскарада асцярожна рыхтуецца да перавароту і старанна апрацоўвае план яго. Мінскае інтэнданцтва цішжом ад Галоўказала пачынае забяспечваць сяброў Белвайскарады абмундзіроўкай і нарыхтоўвае на складах «рэзервы запас». Кіруе гэтай справай вопытны (з 1898 года) інтэндант Васіль Захарка.

І ў гэты момант, калі заставалася зрабіць апошні асцярожны крок, на беларускі рух звальваецца новая няўдача. Ці з ініцыятывы Галоўказала, ці СНК, ці

палякаў у ноч з 31 студзеня на 1 (4) лютага на будынак ЦВВР учыняецца новы напад бальшавікоў. Як звычайна, з'явіліся яны пасля паўночы. Групоўку баевікоў складалі матросы, што прыбылі з Магілёва, і члены Мінскай ЧК.

Нягледзячы на позні час, у будынку яшчэ працаваў прэзідыум БЦВР і адбылася нарада сяброў Рады Усебеларускага з'езда. Чэкісты мелі жаданне арыштаваць усіх сяброў ЦВВР і чатырнаццацігадовага хлопчыка-пасыльнага. Іх запал астудзіла трохі заява Езавітава, што ўсіх сяброў БЦВР арыштаваць адразу немагчыма, бо іх больш за сто. Далейшае становішча змянілі стрэл, зроблены дванаццацігадовым хлапчуком, які наचाваў у пакоі БЦВР, і знаходлівасць Езавітава. Большасць сяброў БЦВР, выкарыстаўшы карткі БСГ і растлумачыўшы, што тут нібыта праходзіў сход яе камітэта, зараз жа разышліся. Але ўсё ж было арыштавана шэсць кіраўнікоў Белвайскарады, у тым ліку — Кастусь Езавітаў, Язэп Мамонька і Васіль Захарка. СНК Заходняй вобласці абвясціў ЦВВР распушчанай, а кіраўнікоў і ўсіх сяброў яе — падлягаючымі рэвалюцыйнаму суду.

Безумоўна, гэта значна расстроіла планы беларускіх дзеячў. Але гэта была і апошняя кропля, якая перапоўніла чашу цяжарнага беларускага арганізаванага грамадзянства. З усіх бакоў пасыпаліся ў Мінск і Петраград рашучыя пратэсты беларускіх вайсковых і грамадскіх арганізацый. У Кіеве, Адэсе і Ясах зараз жа пачаліся перамовы з украінскімі і румынскімі урадамі аб хутчэйшым пропуску і перавозе беларускіх вайсковых часцей праз украінска-бальшавіцкі фронт, адкуль яны пачнуць прабівацца ў Мінск.

Каля 14 лютага (паводле старога стылю — 1) у Віцебску канфілікт паміж Белвайскарадай Паўночнага фронту і Віцебскім Губсаўдэпам выліваецца, нарэшце, у адкрытую сутычку. На пляцы перад Мікалаеўскім саборам беларусы бяруць верх над чырвонагвардзейцамі і гоняць іх па ўсіх вуліцах. Улада ў Віцебску пераходзіць да беларусаў. Усе гарадскія арганізацыі і прафсаюзы падтрымліваюць Белвайскараду Паўночнага фронту. СНК Віцебска ўцякае ў Смаленск. Склікаецца новая гарадская дума. Віцебскія беларусы рыхтуюцца на дапамогу ў Мінск. Гэтыя падзеі пацяв'джаюцца тэлеграмай аднаго з военачальнікаў Заходняга фронту, Крылова, дзе гаворыцца, што ў Віцебску мясцовыя нацыянальныя часці з радай старшын разганяна Думу ўзялі на сябе абарону парадку ў горадзе.

Беларускі конны полк у Оршы робіць спробы прабіцца ў Мінск. У Мінску ж расце трывога ў сувязі з чуткамі аб нямецкім наступе. У сувязі з гэтым Мяснікоў 15 лютага выдае «распоряжение», дзе сцвярджаецца, што адзіны выток гэтых чутак — «одно частное неверное сообщение из одного пункта Западного фронта», і пагражае міфічным «рэпарцёрам» са штаба фронту.

16 лютага генерал Гофман, начальнік штаба Усходняга фронту, афіцыйна заявіў савецкім прадстаўнікам у Берасці, што 18 лютага апоўдні пачынаецца стан вайны паміж Германіяй і Расіяй.

17 лютага беларусы, атрымаўшы свежую газету «Звезда», даведаліся з аб'явы Аблвыкамзаха, што «слухі (о немецком наступлении) неверны». Мяснікоў хлусіў: «Советы во всем отчитываются перед народными массами. Они ничего не скрывают от населения». І пагражаў: «Виновные в распространении ложных слухов будут привлечены к строжайшей ответственности».

Прыкладна ў той жа дзень вельмі каштоўную паслугу камісарам зрабілі палякі ў Віцебску. Польскі полк, які стаў там і абвясціў нейтралітэт у беларуска-бальшавіцкай сутычцы, — напад на Белвайскараду Паўночнага фронту, арыштаваў яе сяброў, абвясціў Беларускую каравальную каманду і перадаў арыштаваных і ўладу ў Віцебску бальшавіцкаму Саўдэпу.

Пасля паўдня 18 і зранку 19 лютага, як і папярэдзілі германцы, на ўсім Усходнім фронце пачаліся ваенныя дзеянні. На пачатку пасяджэнні 18—19 лютага СНК Заходняй вобласці і фронту вырашыў «эвакуіраваць неабходныя ўстановы». Зранку мінуць адчулі, што ў горадзе робіцца нешта незвычайнае. Раўлі аўтамабілі, трашчалі матацыклы, лётаючы з шалёнай хуткасцю па ўсім горадзе, насіліся грузавікі з групамі ўзброеных жаўнераў. Нарастала паніка. З гэтага жыхары Мінска зразумелі: «Не-

мцы ідуць». Пасля паўдня стала бачна, што члены СНК Заходняй вобласці і фронту некуды збіраюцца.

20 снежня 1917 года ў звароце да народа з нагоды разгону Усебеларускага з'езда мяснікоўцы пісалі: «...Народ сам зберетер, где его враги, где его друзья, и не даст себя обмануть...» Народ сапраўды разабраўся. У гэтым пераконваюць успаміны членаў СНК Ландэра і Усцінава аб падзеях 19 лютага. Здаецца, лепш за іх гэтага не апісаў ніхто.

К. Ландэр (яго імя названа вуліца ў Мінску):

— Согласно полученных указаний мы должны были отступить, избегая сражения... В городе началось движение «белорусов», готовивших выступление против нас. На улицах начались мелкие стычки, раздавались выстрелы. Когда тов. Петров, комендант Совета, вечером выводит меня из Совета черным ходом, с парадного уже ворвались вооруженные банды, разыскивая меня и товарищей. На вокзал нас всячески пытались задержать... но мы все же уехали.

Г. Усцінаў (член Аблвыкамзаха):

— Солдаты устали от войны, они спешили домой. Стремлением поскорей поехать домой заразились даже отдельные члены Облвискомзапа... К вокзалу неслись автомобили, мчались извозчики с седоками, на колёнях у которых был багаж. Все это были члены Облвискомзапа и его сотрудники. На улицах появились темные личности, злобно кричавшие вдогонку: «Счастливы пути! Скатертью дорожка!» Наш последний отъезд вызвал злобство и у обывателей... Были случаи, когда вслед уезжающим летели камни. В некоторых частях города раздавались выстрелы.

Состав был готов, но без паровоза. В него входили два вагона с продовольствием, один с пулеметами, несколько классных вагонов и посередине — платформа с броневиком. В поезде уже находились Ландер... Мясников, Кнорин, Селезнев, Алибегов и больше ста человек членов Облвискомзапа. Вся вооруженная сила, которой располагало в этот момент Советское областное правительство, состояла из небольшого отряда красновардейцев, насчитывавшего около 200 человек, МНОГИЕ ИЗ КОТОРЫХ БЫЛИ ИЗ ЧИСЛА ПОЛЬСКИХ ЛЕГИОНЕРОВ, перешедших на сторону Советской власти. Отрядом командовал Вольфсдорф.

Уже давно пробило 5 часов (вечера), а паровоз к составу все еще не подавали...переговоры с железнодорожным комитетом были закончены. Трехдвоймовки с броневика установили прицел на станцию, соответствующим образом были подготовлены танки и пулеметы. Вольфсдорф с группой красновардейцев побывал на станции, кое-кому пригрозил, а кое-кого жестоко понарал... На размысливание дано 15 минут. После этого срока должна была начаться бомбардировка станции.

Не прошло и 5 минут, как к составу подали два паровоза.

...Настроение в поезде было крайне напряженное. Разнеслась весть, что в один из вагонов сели шпионы. Мгновенно по всему составу прокатился возглас: «Товарищи, среди нас шпионы! Проверьте документы!» Документы быстро проверили, но шпионов не нашли. Их или совсем не было, или они поспешили спрыгнуть.

Тут же, как только паровоз начал развивать скорость, поезд неожиданно дернулся, где-то послышался жалобный писк рождка, гулко прозвучал тревожный свисток паровоза, неподалеку раздался треск, наш вагон качнуло, как лодку волной, и как будто слегка приподняло на воздух. Поезд остановился... Оказалось, что поезд был разделен стрелкой по двум путям как раз на том месте, где начинались вагоны с пулеметами и продовольствием. Наш вагон сошел с рельс и стоял на краю откоса. Следующий за нами вагон оказался под откосом. Вагон с пулеметами был опронуирут, и пулеметы, сорвавшись со своих мест, сильно поранили несколько человек пулеметной команды...

Маневрировать было некогда. Каждая минута грозила опасностью. Пришлось отцепить весь хвост, начиная с нашего вагона... Кое-что наспех перетаскивали... в передние теплушки, люди потеснились... Поезд тронулся. Мы благополучно прибыли в Смоленск.

У той час, калі бальшавікі ваявалі з чыгуначнікамі, прыблізна каля 18 гадзін, кіраўнікі ЦВВР уцяклі са зняволення. Праз дзве гадзіны яны сабраліся ва ўмоўленым месцы. Яшчэ праз гадзіну адбылося надзвычайнае пасяджэнне Выканкама Белвайскарады, на якім было вырашана «ўзяць на сябе абарону парадку і бяспекі ў Мінску, а калі спатрэбіцца, то і ва ўсёй Беларусі; а таксама прапанаваць Выканкаму Рады Усебеларускага з'езда выканаць волю з'езда і ўзяць уладу ў свае рукі». Вызначаны былі пункты, падлягаючыя заняццю і замацаванню за беларусамі ў першую чаргу, зараз жа арганізаваны камендатура і сувязь. Камендантам Мінска стаў Кастусь Езавітаў.

У 21 гадзіну 15 хвілін беларусамі быў заняты Арсенал, у 21—20 — гараж і Дом губернатара, дзе быў зняты каравул, а на балконах і на плошчы выстаўлены кулямёты. У 21—25 Езавітаву патэлефанавалі з галоўнай бальшавіцкай базы (гатэль «Еўропа») і паведамілі аб заняццю штаба чырвонай гвардыі, штаба па барацьбе з контррэвалюцыяй і аб захо-

пе вялікай колькасці стрэльбаў, кулямётаў і набояў. У 21—28 быў заняты будынак «Губернскага прысутствія».

У 22 гадзіны камендатура была перанесена з прыватнай хаты ў Дом губернатара. На пляцы Свабоды да гэтага моманту ўжо былі заняты ўсе памяшканні і згуртаваны ўсе беларускія сілы. На балконе 2-га паверха Дома губернатара віселі два вялікія бел-чырвона-белыя сцягі. На іх было напісана: «Няхай жыве Вольная Беларусь! За Родны Край, за Вольную Беларусь!»

Яшчэ на працягу дня з фронту ў Мінск адзін за другім прыбывалі эшалоны з салдатамі, якія меркавалі, што тут яны ў бяспецы ад немцаў і хацелі высадзіцца. Іх дэлегаты патрабавалі памяшканняў і правіянту. Наспяваў пагром горада. У самы крытычны момант сябры Белвайскарады кінулі чутку, быццам з боку Баранавіч адышоў на Мінск нямецкі бліндзіраваны цягнік. Эшалоны ў адзін момант пагрузіліся і рушылі на ўсход.

У 22—15 па горадзе накіраваліся патрульныя аўтамабілі, якія абвясцілі групам узрашчаных людзей аб тым, што ўлада перайшла ў рукі Выканкама Рады Усебеларускага з'езда і што камісары ўцяклі з Мінска.

Каля 23-х гадзін па тэлефоне ў камендатуру пачалі паступаць звесткі аб выпадках разбраення некаторых атрадаў і асоб, выконваючых даручэнні Беларускай камендатуры. Разбраенне праводзілася польскімі легіянерамі. Да паўночы ў некаторых мясцінах адносны так абвастрыліся, што ў ход ледзь-ледзь не пайшла зброя. Своечасова прынятымі мерамі сутыкненні былі не дапушчаны.

У гадзіну ночы Езавітаву прынеслі «загад», напісаны невядомым яму «Представительством военных поляков», у якім абвясчалася, што паляк-вайскоўцы бяруць на сябе ахову парадку ў горадзе да прыбыцця часцей 1-га Польскага корпуса, што з прыбыццём корпуса ўся ўлада пераходзіць яго вышэйшаму камандаванню, што ўсе «нацыянальныя» арганізацыі павінны падпарадкоўвацца загадам камандзіра Польскага корпуса. У рэшце рэшт з яго падыходам горад быў падзелены на дзве часткі. Беларусы кантралявалі паўночна-заходнюю частку з пляцам Свабоды ўключна.

Нарэшце каля чатырох гадзін раніцы горад паціху заснуў. Дзе-нідзе на ўскраінах чуліся яшчэ выпадковыя стрэлы.

Але ўсю ноч засядае Выканаўчы Камітэт Рады Усебеларускага Кангрэса, які апрацоўвае першую Устаўную Грамату да народаў Беларусі і вылучае са свайго складу першы Беларускі Урад — Народны Сакратарыят Беларусі ў ліку сямі Народных Сакратароў з Язэпам Варонкам на чале.

20 лютага беларускія часці па загадзе каменданта зводзяцца ў 1-шы Мінскі Беларускі полк пад кіраўніцтвам Радкевіча, конныя часці даручаюцца Нямецкім і Мядзведзеву, шэфам міліцыі назначаецца вядомы тэатральны дзеяч Фларыян Ждановіч.

21 лютага ў горад уваходзяць нямецкія войскі.

З сакавіка 1918 года бальшавіцкая дэлегацыя падпісала мір з немцамі, Германскае войска захапіла 85 працэнтаў тэрыторыі этнаграфічнай Беларусі. Нямецкую палітыку ў гэтым раёне вядучаў Берасцейскі дагавор, згодна з якім Беларусь трактавалася як частка Расіі і як сваёасоблівы залог пад кантрыбуцыю, якую ўрад РСФСР абавязваўся заплаціць Нямецчыне, — 6 млрд. рублёў у золце.

9 сакавіка Выканаўчы Камітэт Рады Усебеларускага з'езда выдаў другую Устаўную Грамату да народаў Беларусі. Наша краіна была абвешчана Беларускай Народнай Рэспублікай.

Сусветна вядомы беларускі вучоны прафесар Мітрафан Доўнар-Запольскі так каментуваў падзеі таго часу: «...Мы не спешылі отложиться от нашей восточной сестры, но петербургские правители ограбили нашу бедную страну, не дали в ней сложиться правлению на федеративных или автономных началах и бросили нашу родину на произвол судьбы. При таких условиях наше временное правительство обязано было сделать то, что оно и сделало».

Юбілей і імяніны

Яшчэ раз пра «Беларускі календар-91»

Нечаканая сустрэча ў кнігарні з «Беларускім календаром. 1991» («Беларуская Савецкая Энцыклапедыя». Пад рэдакцыяй А. Петрашкевіча, Рэдактар-складальнік В. Бугаёў) вельмі ўзрадавала. Узняўся даўня харошая традыцыя стварэння настольных беларускіх календароў «для ўсіх, аб усіх». Цешыла зрок мастацкае аздабленне ілюстрацыямі, фотаздымкамі. І цана памяркоўная: усяго 3 р. 20 к. за змястоўную, прыгожую кнігу, надрукаваную на добрай паперы, кнігу, дзе адпаведна календарным датам штодня будзеш сустракацца з цікавай інфармацыяй пра гістарычныя падзеі, якія адбываліся на Беларусі, пра яе славных людзей, пра яе гарады, клімат, прыроду, святы, іх паходжанне і значэнне; знаёміцца з астранамічнымі рэліквіямі, гараскопамі, рэцэптамі прыгатавання нацыянальных страў, народнымі назіраннямі за надвор'ем, нават даведзешся пра свае імяніны.

Усё дарэчы, усё цікава. Але самае галоўнае — календар прысвечаны 100-гадоваму юбілею з дня нараджэння вялікага беларускага паэта Максіма Багдановіча.

Набываем па некалькі экзэмпляраў, мяркуючы: і падарунак каму з сяброў пры нагодзе прыстойны.

Аднак незамутнёная радасць ад першай сустрэчы з календаром пры больш сур'ёзным знаёмстве з уключанымі ў яго матэрыяламі паступова губляла свае вясёлкавыя колеры: адчуваеш то задавальненне, то расчараванне; патрэбны і цікавы матэрыял пераплецены з шэрым і неабавязковым, жывое, шчырае слова — з казённым, абстрактным.

Праўда, галоўнае рэдакцыі ўдалося: матэрыялы, прысвечаныя юбілею Максіма Багдановіча, і змястоўныя, і цікавыя, і адчуваецца сапраўднай любоў і мэтанакіраванасць у іх адборы і размяшчэнні. Праз увесь календар праходзіць фотаздымкі паэта, яго родных, сяброў, знаёмых, змешчаны карціны і партрэты мастакоў, каларовыя ілюстрацыі, вытрымкі з лістоў і — самае радаснае — цудоўныя вершы яго, трыццаць пяць іх, нямаюць каб кожны чытач зачараваўся іх «высокаю красою».

Вельмі ўражае змешчана 22 чэрвеня карта знішчэння насельніцтва Беларусі нямецка-фашысцкімі акупантамі. І знойдзены адпаведныя словы, якія праясняюць, спыняюць увагу на жахлівых лічбах.

Гартаеш старонкі, і раптам сустракаешся з вершам, знаёмым, дарагім, і ён зноў краіна і трывожыць, і думаеш: любы чытач прымае яго ў сэрца. Я маю на ўвазе верш Пімена Панчанкі «Беларуская мова» (17 кастрычніка), Кастуся Жука пра несупакоены боль у сэрцах бацькоў за дзецямі, што «не вяртаюцца ўсё з вайны» (9 мая).

Наогул усе паэтычныя творы адабраны з густам, размешчаны дарэчы і з'яўляюцца выдатнай акарасай выдання.

Горш з «юбілейнымі» артыкуламі. Не раз

узнікала думка, што большасць з іх пройдзе міма свядомасці чытачоў. Вось калі б усе яны былі напісаны так, як артыкул пра Івана Мележа!

У гэтым артыкуле ёсць усё, што трэба: вельмі змястоўная пры ўсёй сціпласці інфармацыя пра жыццё і творчасць народнага пісьменніка, выкладзеная прыгожа, усхваляваным словам, так, што ўнікае жывы вобраз Мележа, выяўляецца яго яркая таленавітая індывідуальнасць. Напісаць такі артыкул пад сілу таму, хто не толькі дасканала ведае, што ён павінен сказаць, але і многа думае пра тое, як гэта зрабіць. Аднак гэты артыкул, які можа стаць узорам для другіх аўтараў, на жаль, адзінакавы. Большасць пазначана нейкай казёнай энцыклапедычнай сухасцю.

Думаецца, што самы сціслы артыкул, прызначаны для народнага календара, павінен стварацца інакш, чым інфармацыя ў спецыяльным даведніку. Можа, не так важна ў кожным выпадку паведамляць, дзе вучыўся і г. д., як сказаць некалькі цёплых слоў пра жыццё і творчасць, прывесці цікавае выказванне юбіляра, успамін пра яго, даць хоць бы 1—2 вытрымкі з яго твораў, ды такія, каб узвысілі душу і ў памяць запалі.

Чаму больш-менш удаліся матэрыялы, прысвечаныя юбілеям К. Крапівы, І. Шамякіна, Н. Гілевіча, В. Віткі? Таму, што далі слова самім пісьменнікам. Тое ж і адносна матэрыялаў, звязаных з юбілеямі А. Лойкі і А. Вярцінскага. І ўсё ж лічу, што можна было прадставіць іх чытачам і ў артыкулах паўней і цікавей, адзначыць іх грамадзянскую прыныповасць, іх чалавечнасць, іх мужнасць, шчырасць, асабістую абаяльнасць. Як! Дзюма-трыма словамі, як гэта зроблена ў артыкуле пра Івана Мележа. Таму што названыя пісьменнікі вызначаюцца не толькі таленавіццю, а і сваёй грамадзянскай пазіцыяй.

Некаторыя даведкі наогул нічога не даюць чытачу. Напрыклад: 22 чэрвеня. «60 гадоў з дня нараджэння (1931) беларускага паэта і празаіка Янчанкі Міколы». Янчанка недзе падумае: «Добра, што не забыліся». А чытаць? Ці падумае наогул хоць што-небудзь, і як дарэчы тут былі б радкі з яго вершаў.

Спасылка на тое, што сцісласць інфармацыі правядзена аб'ёмна, не можа ўспрымацца сур'ёзна. Калі рабіць, дык добра. Тым больш, што ёсць матэрыялы зусім не абавязковыя.

Так, некаторыя факты з гісторыі Беларусі можна было і не ўключаць. Без адпаведнага каментарыя. Напрыклад: «8 чэрвеня. 1481 год. Праваслаўны князь Вялікага княства Літоўскага спрабавалі ажыццявіць змову з мэтай далучыць частку беларускіх зямель да рускай дзяржавы». Што гэта за юбілейная гістарычная дата? Юбілей «змовы»? І якія яе гістарычныя вынікі? Незразумела, чаму так ужо было неабходна адна-

чыць 5 жніўня 530 гадоў з дня нараджэння вялікага князя Вялікага княства Літоўскага і караля польскага Аляксандра, які даваў феодалам і шляхце прывілеі і г. д. Зноў тыя ж пытанні пра гістарычную значымасць дзейнасці Аляксандра, вельмі і вельмі неадназначнай для Беларусі. Ды і дата не вельмі круглая.

Тым не менш саму задуму даваць звесткі з гісторыі роднага краю, хоць рэалізацыя яе не заўсёды дастаткова эфектыўная, немагчыма не ўхваляць.

Непрыемна ўразіла адсутнасць у календары «для ўсіх, аб усіх» інфармацыі (тут магчыма самая сціслая) аб юбілейных датах славных дзеячў сусветнай і рускай культуры і літаратуры. Назавём толькі некаторыя з тых, якія прыпадаюць на 1991 год. 23 красавіка 375 гадоў з дня смерці Шэкспіра і Сервантэса. 11 чэрвеня 180 гадоў з дня нараджэння Бялінскага. 18 ліпеня 180 гадоў з дня нараджэння Тэкерыя, а 20 ліпеня 175 гадоў з дня смерці Дзяржавіна. 27 ліпеня 150 гадоў з дня смерці Лермантава. 10 снежня 170 гадоў з дня нараджэння Някрасава, а 12 — 225 гадоў з дня нараджэння Карамзіна. Імяны гавораць самі за сябе. У календары ж адзначана 11 лістапада толькі 170 год з дня нараджэння Дастаеўскага. Хіба дзеячы беларускага вызваленчага руху, пісьменнікі, паэты К. Каліноўскі, Я. Купала, М. Багдановіч і многія-многія з мінуўшчыны і сучаснасці не праходзілі выдатную філасофскую і мастацкую школу, створаную майстрамі слова і носябітамі высокай думкі? Не ўзабагалі традыцыі Лермантава, Някрасава пазіцыю беларускую? Ці сучасныя беларускія пісьменнікі не ўзабагацоўца самі і не ўзабагачаюць нас харошымі перакладамі?

Дзіўна. Тым больш, што да менш значных асоб украінскай і польскай літаратуры ўвага што трэба.

Насценны беларускі календар на 1991 год «Родны край» (выдавецтва «Беларусь», рэдактары-укладальнікі А. І. Законнікава, В. Х. Балвановіч) значна перавышае рэцэнзуемае выданне адборам, змястоўнасцю і падачай матэрыялаў, што і было ўжо прызнана ў друку.

І, нарэшце, апошняе, хоць і немалаважнае. Відзець, для большай папулярнасці, адпаведна кожнаму дню года называюцца імянінкі, і добра, што не толькі праваслаўныя, але і католікі. Толькі вось давяраць у гэтым календары нельга, а для веруючых адвольнае абыходжанне са святымі не што іншае, як кашчунства.

Возьмем, напрыклад, тры папулярныя ў народзе імяні: Андрэй, Васіль, Марыя. У царкоўным календары ўшаноўваецца памяць 13 святых па імені Андрэй, 19 — па імені Васіль і 14 па імені Марыя. З 13 Андрэяў адабрана 4, з 19 Васіліў — 7, а з 14 Марыяў — 1. Скажам толькі пра Марыю. Аўтару чамусьці спадабалася адна Марыя Егіпецкая (14 красавіка), і калі дзяўчынка нарадзілася ў час, блізка да ўспення самой дзевы Марыі, багародзіцы, ці ў сам гэты дзень 28 жніўня, згодна падачы ў календары яна імянінкіца не 28 жніўня, а 14 красавіка. І смех, і грэх...

Ітак, пралікі ёсць, і некаторыя з іх — значныя. Тым не менш лічым выданне апраўданым і карысным і верым, што ў наступныя гады яно прыйдзе да чытачоў больш дасканалым.

В. ЯЦУК,
Л. КАРОТКАЯ.

«ЛіМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ЗБІРАЕЦА «ПАЛЕСКІ КАРАГОД»

Першы міжрэспубліканскі фестываль народнага танца «Палескі карагод» адбудзецца ў Пінску. Ён праводзіцца ў адпаведнасці з сумеснай пастановай Міністэрства культуры БССР, Міністэрства народнай адукацыі рэспублікі, выканкома Савета Федэрацыі прафсаюзаў БССР, сакратарыята ЦК ЛКСМБ. Арганізаваны камітэт фестывалю ўзначальвае першы намеснік міністра культуры У. Гілеп.

Удзелінічаюць у гэтым свяце — а пройдзе яно з 26 па 30 чэрвеня — фальклорныя мастацкія калектывы з Беларусі, Расіі, Украіны, Літвы, Польшчы, Германіі, Італіі.

«СЯБРЫНА»

САБРАЛА СЯБРОЎ

Тэатр беларускай бардаўскай песні і паэзіі «Сябрына», якім кіруе Аляксей Мікалайчанка, паказаў у Доме літаратара канцэрт-спектакль «А хто там ідзе?». Вядомы верш народнага песняра Янкі Купалы невыпадкова вынесены ў заглавак гэтага прадстаўлення. Са сцэны гучала прыныповыя гаворка аб месцы беларусаў у гэтым складаным і супярэчлівым свеце, аб неабходнасці далей праходзіць у жыццё ідэі нацыянальнага Адраджэння.

Прысутныя змаглі паспрабаваць ацаніць цэлае сузор'е маладых талентаў. Выступалі С. Сокалаў-Волюш, гурт «Новае неба» пад кіраўніцтвам К. Камоцкай, К. Герашчанка і іншыя.

Свае вершы прачытаў А. Мікалайчанка. Пад заслону анцёр і глядачы разам праспявалі «Пагоню» М. Багдановіча.

СТВОРАНАЯ У СОРАК ПЕРШЫМ

50 гадоў таму, у чэрвені 41-га, была створана Першая беларуская франтавая тэатральна-канцэртная брыгада. З часцімі 3-га Беларускага фронту яна дайшла да Усходняй Прусіі. Аснову брыгады складалі анцёры Гомельскага абласнога драматычнага тэатра, сярод якіх вядомыя ўжо і ў пасляваенны час С. Астравумаў, З. Аўчарова, Г. Палосін, П. Чарноў і інш. У складзе брыгады працавалі таксама скрыпач А. Бяссмертны, піяніст М. Бергер, салісты-ваналісты Д. Кроз, І. Сайкоў, артыст эстрады М. Шышкін. На «бывым» рахунку гэтага асаблівага падраздзялення — драматычныя спектаклі, шматлікія канцэртныя выступленні для тых, хто набліжыў святы дзень Перамогі.

У 1981 г. выйшла невялікая кніжка «Асаблівае падраздзяленне», захапляючы і драматычныя дакументальныя расповід пра дзейнасць Першай франтавой. На жаль, яе аўтар, заслужаны дзеяч культуры БССР Сяргей Паўлавіч Астравумаў усяго некалькіх месяцаў не дажыў да памятнай даты — 50-годдзя беларускай франтавой тэатральна-канцэртнай брыгады, якая пакінула дастойны след і ў гісторыі Вялікай Айчыннай, і ў гісторыі нашай культуры.

А. М.

У кліўлендскім «Полацаку»

Трэці нумар кліўлендскага «Полацка» не толькі апэратыўна зрагавала на апошнія падзеі ў рэспубліцы, але і апэратыўна прышоў на Бацькаўшчыну. У нумар паспеў трапіць рэпартаж А. Яўхімавіча «Мы выйдзем шчыльнымі радамі...», ілюстраваны здымкамі В. Эйсмана (пра красавіцкія выступленні рабочага класа рэспублікі), а сам нумар быў у Мінску ўжо ў канцы мая. Асноўныя ж матэрыялы

нумара гавораць пра розныя праблемы нацыянальнага Адраджэння. Пра гэта — заканчэнне артыкула А. Белага «Вытокі нацыянальнай свядомасці», пачатак артыкула В. Круталевіча «25 сакавіка 1918 г. у гісторыі самавызначэння Беларусі», працяг артыкула Л. Лыча «Беларусізацыя», публіцыстычная аповесць-хроніка Э. Ялугіна ў дыялогах «Свечні на Дзяды». Сюды ж прымаеся рэказ В. Новіка пра самабытнага кампазітара, ахвяру сталінізму Паўла Карузу «Лёс музыканта», «Балада 25 сакавіка» В. Шніпа, верш «Беларусі» Зыніча, паведамленне аб вечары ў Доме літаратара.

Рубрыка «Чарнобыльскі шлях» прадстаўлена выступленнямі В. Якавенкі «Наканаванне» і І. Кісялёвай «Чарнобыль: спроба аналізу сітуацыі». Пачата публікацыя ўрыўкаў з кнігі С. Белай пра яраслаўскі перыяд у жыцці М. Багдановіча «Максімава Яраславія».

Ёсць хроніка царкоўнага жыцця, шэраг іншых матэрыялаў. У прыватнасці, «Полацкі» паведамляе пра заўчасную смерць А. Грачанина (верш і слова Я. Гучына). На вокладцы выкарыстаны эскізы Іконы Жыровіцкай Божай Маці, якая знаходзіцца ў царкве ў Кліўлендзе (мастак Я. Салавянюк).

А. М.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Аляксей МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕўСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і мультасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Руканісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацыі.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОУ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕўСКІ, Аляксей ЖУК, Галіна КАРЖАНЕўСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАУ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.